

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Diplomová práce

2021

Bc. Klára Mališová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Vybrané události období rozpadu Sovětského svazu
a jejich obraz v českých médiích**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Klára Mališová

Studijní program: Mediální a komunikační studia

Vedoucí práce: PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ... 23. 7. 2021

Klára Mališová

Bibliografický záznam

MALIŠOVÁ, Klára. *Vybrané události období rozpadu Sovětského svazu a jejich obraz v českých médiích*. Praha, 2021. 171 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Rozsah práce: 232 067 znaků včetně mezer

Anotace

Tato diplomová práce pojednává o tom, jak tři vybrané české deníky – Rudé právo, Mladá fronta (později Mladá fronta DNES) a Lidové noviny informovaly o významných událostech, ke kterým došlo ve svazových republikách během posledních tří let existence Sovětského svazu (tedy v letech 1989 až 1991). Konkrétně se zaměřuje na několik událostí, kterými si jednotlivé svazové republiky snažily vydobýt svobodu a nezávislost, a to buď skrze protesty v ulicích, nebo politickou cestou. Věnuje se také takovým událostem, které byly něčím přelomové, nebo při nichž přišli o život obyčejní lidé, kteří vyjadřovali nesouhlas s politickou situací, případně kteří bránili zákonně zvolené mocenské orgány. Za pomoci kvalitativní analýzy práce na pozadí politických změn v Československu v tomto období sleduje, zda se nějak proměnil způsob, jakým jednotlivá periodika o dění informovala.

Annotation

This thesis deals with how three chosen Czech daily newspapers – Rudé právo, Mladá fronta (later Mladá fronta DNES) and Lidové noviny – wrote about significant events that took place in the union republics during the last three years of the Soviet Union's existence (1989–1991). It specifically focuses on those events through which the republics were trying to regain freedom and independence for themselves – either through protests, or in a political matter. The thesis also addresses events that were somehow groundbreaking or during which ordinary people, who went to the streets to express their disapproval of current political situation or to defend legally elected bodies, lost their lives. The thesis uses qualitative analysis to find out if there was a difference in how these three selected Czech newspapers wrote about such events in the context of changes that occurred in the Czech political and media system, and if each own coverage somehow evolved.

Klíčová slova

Lidové noviny, Mladá fronta, Rudé právo, česká média, protesty, Sovětský svaz, SSSR, Michail Gorbačov, rozpad, kvalitativní analýza

Keywords

Lidové noviny, Mladá fronta, Rudé právo, Czech media, protests, the Soviet Union, the USSR, Mikhail Gorbachev, dissolution, qualitative analysis

Title

Main events of the period of dissolution of the Soviet Union in Czech media

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucímu této práce, PhDr. Petru Bednaříkovi, Ph.D., za odborné vedení, za cenné rady, které mi poskytl, a za možnost častých konzultací. Děkuji také rodině, která mě po celou dobu studia náležitě podporovala. V neposlední řadě patří mé poděkování Kryštofovi.

Obsah

1.	Úvod	3
2.	Český tisk v období pádu komunistického režimu	6
2.1.	Český tisk před revolučním obdobím roku 1989	6
2.2.	Český tisk v letech 1989–1991	8
3.	Vývoj a transformace zkoumaných periodik	12
3.1.	Lidové noviny	12
3.1.1.	Stručná historie Lidových novin do roku 1987	12
3.1.2.	Lidové noviny jako samizdat	14
3.1.3.	Lidové noviny opět legálním deníkem	15
3.2.	Mladá fronta (Mladá fronta DNES)	16
3.2.1.	Mladá fronta	16
3.2.2.	Mladá fronta DNES	17
3.3.	Rudé právo	18
3.3.1.	Rudé právo ústředním tiskovým orgánem KSČ	18
3.3.2.	Rudé právo po roce 1989	22
4.	Sovětský svaz v druhé polovině osmdesátých let	24
4.1.	Neúspěšná snaha o imperiální expanzi	24
4.1.1.	Polsko	24
4.1.2.	Grenada	24
4.1.3.	Afghánistán	26
4.2.	Politická situace před Gorbačovem	28
4.3.	Gorbačov generálním tajemníkem KSSS	30
4.3.1.	Perestrojka	31
4.3.1.1.	Glasnost'	34
4.3.2.	Zahraniční politika	38
5.	Kvalitativní analýza mediálních obsahů	41
5.1.	Kvalitativní analýza dokumentů a výzkumné otázky	41
5.2.	Výběr periodik, událostí a článků k analýzám	43
6.	Nejvýznamnější revoluční události v Sovětském svazu mezi lety 1989–1991 a jejich odraz ve vybraných českých médiích	45
6.1.	Rok 1989	45
6.1.1.	Gruzínské protesty a vojenský zásah	45
6.1.1.1.	Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 2. do 16. 4. 1989)	46
6.1.2.	Lidský řetěz a Zpívající revoluce v Pobaltí	49
6.1.2.1.	Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 16. do 30. 8. 1989)	51
6.2.	Rok 1990	55

6.2.1.	Volby v Pobaltí	55
6.2.1.1.	Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 17. 2. do 3. 3. 1990 a od 11. do 25. 3. 1990)	57
6.2.2.	Vyhlášení nezávislosti Litvy	62
6.2.2.1.	Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 4. do 18. 3. 1990).....	64
6.3.	Rok 1991	69
6.3.1.	Boje a blokády v Pobaltí	69
6.3.1.1.	Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 4. 1. do 3. 2. 1991).....	71
6.3.2.	Srpnový puč v SSSR	79
6.3.2.1.	Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 12. do 29. 8. 1991).....	82
6.3.3.	Uznání nezávislosti tří pobaltských republik Sovětským svazem	96
6.3.3.1.	Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 31. 8. do 13. 9. 1991)..	96
6.3.4.	Vznik Společenství nezávislých států a rozpad SSSR.....	100
6.3.4.1.	Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 1. 12. 1991 do 2. 1. 1992) 102	
6.4.	Shrnutí výsledků analýzy obsahů.....	111
7.	Závěr.....	119
	Summary	120
	Seznam použitých zdrojů	122
	Literatura.....	122
	Články v odborných periodících a odborné studie	124
	Diplomové práce	125
	Internetové zdroje	125
	Novinové články citované v teoretické části	129
	Novinové články určené pro analýzu	129
	Seznam použitých obrázků	163
	Teze Diplomové práce	164
	Seznam příloh	168
	Příloha č. 1: Titulní strana Rudého práva ze dne 20. 8. 1991 (obrázek)	169
	Příloha č. 2: Titulní strana Mladé fronty DNES ze dne 20. 8. 1991 (obrázek)	170
	Příloha č. 3: Titulní strana Lidových novin ze dne 20. 8. 1991 (obrázek)	171

1. Úvod

Rozpad Sovětského svazu je jednou z nejzásadnějších geopolitických událostí moderních dějin. Ovlivnil totiž nejen budoucí vývoj v patnácti bývalých svazových republikách, ale určitým způsobem se dotkl celého světa. Zatímco v SSSR se na konci osmdesátých let objevovaly v nedobytné pevnosti, jakou komunistický režim byl, teprve první praskliny, v Evropě už (někde i doslova) padaly celé jeho zdi. Sovětské impérium tak postupně přicházelo o sféry vlivu, čímž se jeho pozice v konečném důsledku oslabovala i uvnitř vlastních hranic. Občané jednotlivých republik se začali dožadovat svobody, kterou získávali zpět jejich sousedé za západní hranicí SSSR. Jednou z takových zemí bylo i Československo, kde se poměry změnily na konci roku 1989. Stejně jako tyto zprávy o dění ve střední a východní Evropě zajímaly obyvatele Sovětského svazu, chtěli také Čechoslováci vědět o událostech v SSSR. I z mediálního hlediska totiž šlo o ojedinělou příležitost – na přelomu osmdesátých a devadesátých let již byla média natolik globalizovaná, že mohla svým čtenářům a divákům po celém světě poskytovat informace téměř v přímém přenosu. A právě tomu se věnuje tato diplomová práce. Jejím cílem je zjistit, jak tři české deníky – Rudé právo, Mladá fronta (později Mladá fronta DNES) a Lidové noviny – informovaly o vybraných přelomových událostech, k nimž došlo v období rozpadu Sovětského svazu v jednotlivých svazových republikách, zda se jejich způsob měnil na pozadí tuzemského politického vývoje a zda se přístupy jednotlivých titulů mezi sebou navzájem lišily.

Zvolených událostí z posledních tří let existence Sovětského svazu, tedy z let 1989 až 1991, je celkem osm. Vybrány byly na základě své takřka přelomové povahy – každá z nich totiž zásadním způsobem posouvala vývoj v SSSR k zániku tohoto státního útvaru. Při většině z nich šlo také o snahu získat pro svou svazovou republiku svobodu a nezávislost, k mnoha z nich rovněž došlo na území Sovětského svazu vůbec poprvé. První dvě události jsou z roku 1989, další dvě z roku 1990, zbylé čtyři pak z roku 1991. První zařazenou událostí jsou protesty v Gruzínské SSR a násilná reakce vojenských jednotek. Tato událost byla vybrána z toho důvodu, že šlo ve sledovaném období o první větší občanský protest, který se režim navíc pokusil potlačit násilnostmi, při nichž zemřeli civilisté. Druhou událostí je takzvaná Zpívající revoluce v Pobaltí a lidský řetěz, který vytvořili obyvatelé napříč celým tímto územím. Vybrána byla proto, že jde o neobyčejný a neobvykle rozsáhlý způsob protestu, který na sebe přitáhl pozornost a kterým chtěli občané dát najevo, že usilují

o vlastní nezávislost. Třetí událostí, která byla zařazena do této práce, jsou volby v Pobaltí do republikových parlamentů. Ty byly bezprecedentní z toho důvodu, že v nich poprvé mohlo kandidovat více stran. Také proto, že vítězi se stala hnutí, jejichž cílem bylo obnovení nezávislé Litvy, Lotyšska a Estonska. Lze je tedy rovněž považovat za první svobodné volby, k nimž v rámci SSSR došlo. Čtvrtou událostí je pak vyhlášení nezávislosti Litevské SSR, která ke kroku přistoupila krátce po volbách. I tady jde o přelomovou a bezprecedentní událost – země se totiž k tomuto rozhodnutí odhodlala v rámci svazových republik jako první. Pátou událostí jsou boje a blokády v Pobaltí – ty trvaly několik dní a sovětské vojenské jednotky při nich zasáhly proti civilistům. Střety si vyžádaly oběti z řad těch, kteří svými těly bránili důležité budovy v centrech hlavních měst. I šestou událost lze považovat za přelomovou – konzervativní členové vedení SSSR se při ní neúspěšně pokusili o státní převrat, když generálnímu tajemníkovi Michailu Gorbačovovi zamezili v návratu do Moskvy a v zemi se na několik dní ujali moci. Toto dění vyneslo na ‚výsluní‘ ruského prezidenta Borise Jelcina, a i přes neúspěch puče značilo začátek konce Gorbačovovy kariéry, což také zásadním způsobem přispělo k rozpadu Sovětského svazu. Tento důsledek měla i předposlední zvolená událost – sovětské vedení v rámci ní totiž oficiálně uznalo vyhlášenou nezávislost tří pobaltských republik a SSSR tak byl zase o krok blíž svému zániku. Poslední vybraná událost se pak pochopitelně týká přímo této skutečnosti – tedy vzniku Společenství nezávislých států a formálního rozpadu Sovětského svazu.

V tezi tedy došlo k několika mírným změnám, práce ale strukturou víceméně odpovídá stanovenému plánu. U první události z roku 1989 došlo k upřesnění názvu podkapitoly, třetí podkapitola byla nakonec odstraněna – a to z toho důvodu, že ostatní události se dočkaly takové mediální pozornosti, že již pro analýzu nebylo potřeba vybírat další. Původní podkapitola z roku 1990 byla zúžena na první tři země, kde reformní strany vyhrály ve volbách nad komunistickou stranou. Předpokládala jsem totiž, že tuzemská média se budou zajímat hlavně o to politické dění, k němuž v SSSR dochází vůbec poprvé. Kvůli rozptýlenosti termínů voleb ve všech šesti zemích by navíc sledovaného materiálu opět přibývalo, což – stejně jako u předchozí zmíněné změny – nebylo již třeba. V rámci stejného roku ještě došlo k přidání jedné události, jelikož byla dle mého názoru natolik přelomová, že by ji byla chyba kvůli možným zajímavým výsledkům analýzy vynechat. U události roku 1991 jen došlo ke zpřesnění podkapitoly týkající se uznání nezávislosti Pobaltí, jelikož mi z logiky věci šlo konkrétně o uznání Sovětským svazem. Kapitola představující typ použité analýzy se také nachází až přímo před tou kapitolou, která analýzu využívá. Dohromady

bylo v rámci práce analyzováno 769 textů.

Práce je strukturována celkem do pěti kapitol. První z nich popisuje situaci, v jaké se česká¹ tištěná média nacházela v období pádu komunistického režimu, jak fungovala předtím a potom, a popisuje, jak se v souvislosti se změnou poměrů vyvinula. Druhá kapitola pak popisuje historický vývoj třech konkrétních deníků vybraných pro analýzu – tedy Lidových novin, Rudého práva a Mladé fronty (DNES). Pro lepší pochopení výsledků analýzy nabízí kapitola dějinný kontext – kdy tyto tituly vznikly, jak fungovaly za minulého režimu a jak se změnila jejich vlastnická struktura po listopadové revoluci. Obsahem třetí kapitoly je vývoj v Sovětském svazu v druhé polovině osmdesátých let, pro lepší nastínění situace, ve které se Michail Gorbačov stal generálním tajemníkem, ale práce uvádí také několik událostí z první poloviny tohoto desetiletí. Vyskytuje se zde také podkapitola představující Gorbačovovy předchůdce, kteří SSSR v osmdesátých letech vedli. Následně kapitola popisuje nástup Michaila Gorbačova do funkce a jeho nejzásadnější politické kroky. Čtvrtá kapitola pak představuje typ analýzy, kterou tato práce využívá – tedy kvalitativní analýzu mediálních obsahů. V rámci ní jsou uvedené i základní a doplňující výzkumné otázky, na které se práce skrze analýzu pokouší odpovědět. Kapitola zároveň vysvětluje, podle jakých faktorů byla pro práci vybírána jednotlivá periodika, konkrétní události a také rozsah zkoumaných obsahů zvolených deníků. Poslední kapitola pak kombinuje teoretickou a praktickou část – nejdříve popisuje každou z osmi vybraných událostí po teoretické stránce, poté následuje analýza obsahů, které se dané události věnovaly. Každá analytická část, ač je kvalitativního charakteru, je pro větší přehlednost doplněna dvěma tabulkami – první vždy uvádí, kolik materiálů jakého typu se v daném sledovaném období objevilo (zda jde o agenturní, nesignované nebo původní články, fotografie, karikatury nebo mapy). Druhá tabulka se pak zaměřuje na původní články (tedy signované, autorské články), které dále dělí do zpravodajských a publicistických žánrů. Závěrečná podkapitola této teoreticko-praktické kapitoly pak shrnuje výsledky analýzy a odpovídá na výzkumné otázky.

¹ Práce referuje o těchto denících jako o „českých“, i když byla publikována v Československu – a to s ohledem na jazyk, v němž vycházela, tedy v češtině.

2. Český tisk v období pádu komunistického režimu

Česká mediální scéna prošla na přelomu osmdesátých a devadesátých let transformací stejně zásadně jako scéna politická, ekonomická a společenská. Měnil se režim a s ním i pravidla fungování periodik. Změnila se i jejich vlastnická struktura – ta se začala osvobozovat od vazby na politický aparát a namísto toho se tisk dostával do soukromých rukou. Došlo ke zrušení cenzury a novináři tak znovu a definitivně nabyli možnost psát svobodně. Na scénu se navíc vrátily některé zakázané noviny².

Pro lepší pochopení kontextu je potřeba alespoň krátce nastínit, jak vypadalo mediální prostředí před sametovou revolucí, tedy jaká pravidla pro existenci periodik platila za dob normalizace. Tomu se věnuje následující podkapitola. Další se pak detailněji věnuje vývoji tištěných periodik po pádu železné opony.

2.1. Český tisk před revolučním obdobím roku 1989

Tištěná média byla za dob socialistického Československa pod dohledem komunistické strany a její ideologie. Řídila se proto usneseními Ústředního výboru strany a prosazovala její politiku. Pracovat pro periodika tak mohli pouze „názorově spolehliví“ lidé. Režim měl snahu si novináře v duchu principů socialistické žurnalistiky i vychovat – v roce 1972 došlo ke zrušení Fakulty sociálních věd a publicistiky na Karlově univerzitě, místo ní byla zřízena Fakulta žurnalistiky³.

Vydávání a distribuci celostátních deníků zajišťovaly politické strany. Kromě nich mohly periodika podle tiskového zákona z roku 1966 vydávat pouze státní orgány a společenské, vědecké a kulturní instituce⁴. Týkalo se to i dvou ze tří deníků analyzovaných v této práci – Rudé právo bylo tiskovým orgánem Komunistické strany Československa, Mladou frontu vydávala společenská organizace Socialistický svaz mládeže⁵. Třetí zkoumaný deník, tedy Lidové noviny, naposledy vyšly v únoru roku 1952. Do mediálního

² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 365-370.

³ Tamtéž, s. 335-336.

⁴ „Periodický tisk mohou vydávat politické strany, dobrovolné společenské organizace, státní orgány, vědecké a kulturní instituce, hospodářské a jiné organizace k plnění svých společenských úkolů.“ In: §4 zákona č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. [online]. [cit. 06-11-2019] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=81&r=1966>.

⁵ ŠMÍD, Milan. Česká média a jejich role v procesu politické změny roku 1989. *Louč* [online]. 2013-04-30 [cit. 2021-02-12]. Dostupné z: <http://www.louc.cz/pril01/listopad.pdf>, s. 7.

prostředí se znovu vrátily v lednu 1988, tentokrát ale jako samizdatové periodikum⁶. Legálně začaly vycházet až po sametové revoluci, od začátku roku 1990 – nejprve sice jen dvakrát týdně, od 2. dubna tohoto roku si jej ale čtenáři mohli koupit v podobě deníku⁷. Vývoji zmíněných periodik se hlouběji věnují jednotlivé podkapitoly v kapitole 3.

Jak už bylo nastíněno v předchozím odstavci, vedle oficiálních novin podřízeným politickému aparátu vznikl za normalizace též alternativní veřejný prostor – lidé totiž vnímali, že režim média využívá k propagandě. Vyhledávali proto paralelně dostupná periodika – ať už ta nelegálně vznikající přímo v Československu, nebo nezákonně dovážená ze zahraničí. Vedle samizdatového měsíčníku Lidové noviny, jejichž nulté číslo vyšlo v září 1987, našel své místo mezi neoficiálními médii i undergroundový časopis Vokno nebo magazín Revolver Revue. Českoslovenští čtenáři také jevíli zájem o exilová periodika, jako bylo z Mnichova docházející České slovo, z Paříže časopis Pavla Tigrida Svědectví nebo periodikum Listy, vydávané v Římě bývalým ředitelem Československé televize Jiřím Pelikánem⁸.

Důležitým prvkem, který ovlivňoval obsah tištěných médií, byla cenzura. Vládnoucí aparát ji využíval ke kontrole a úpravě výsledné podoby tištěných deníků. Novela tiskového zákona⁹ vydaná během Pražského jara v roce 1968 ji sice na nějaký čas zrušila, tehdejší parlament, respektive Národní shromáždění, ale novelu s nástupem takzvaného normalizačního období zneplatnilo a cenzuru opět zavedlo. Systém kontroly a řízení médií Ústředním výborem KSČ nastavený po sovětské okupaci v srpnu 1968 pak vydržel dalších dvacet let¹⁰.

Co se týče kontrolních orgánů, českou mediální produkci reguloval od roku 1981 Federální úřad pro tisk a informace (FÚTI), který převzal řadu kompetencí od českého a slovenského úřadu (ČÚTI a SÚTI) existujících od roku 1968 a fungujících od začátku roku 1969. Tento zastřešující kontrolní úřad byl podřízen federální vládě a stranicky jej řídil

⁶ Lidové noviny 1893-2013. [online]. [cit. 07-02-2021] Dostupné z:

https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 6.

⁷ PERNES, Jiří a Jiří RUML. *Svět Lidových novin 1893–1993: Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 136.

⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 336-352.

⁹ Zákon 84/1968 Sb. tehdy změnil dosavadně platný zákon 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích a oficiálně zrušil cenzuru. In: §17 zákona č. 84/1986 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. [online]. [cit. 20-04-2021] Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1964ns/tisky/t0177_00.htm.

¹⁰ ŠMÍD, Milan. Česká média a jejich role v procesu politické změny roku 1989. *Louč* [online]. 2013-04-30 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <http://www.louc.cz/pril01/listopad.pdf>, s. 5-6.

Ústřední výbor KSČ. Jeho úkolem bylo mimo jiné rozhodovat o přidělech papíru či o dovozu zahraničního tisku, kontrolovat mediální obsahy nebo vyhodnocovat, zda vysílání rozhlasu a televize odpovídá požadavkům ÚV KSČ¹¹. „*Systém kontroly a ovlivňování médií fungoval tak, že FÚTI předkládal týdenní výsledky svého monitoringu oddělení ÚV KSČ, které organizovalo pravidelné porady s vedoucími pracovníky tisku, rozhlasu a televize.*“¹² Šéfredaktoři dostávali na takovýchto setkáních pokyny, případně slyšali kritiku za nedodržování oficiální ideologické linie. Členy svých redakcí pak následně ponaučovali, aby se podobných „prohřešků“ nadále nedopouštěli. Někdy došlo i na pokuty, kvůli čemuž našla své místo v redakcích autocenzura¹³.

2.2. Český tisk v letech 1989–1991

Proměna politických, společenských a ekonomických poměrů na přelomu 80. a 90. let po pádu železné opony se nevyhnula ani české mediální scéně. V roce 1989 v Československu – stejně jako v ostatních zemích komunistického bloku – docházelo po listopadových událostech k pozvolnému slábnutí politického a ideologického využívání médií a ta se tak od vlivu stranického aparátu začala pomalu osvobozovat. Vliv na to měla vedle hospodářské vyčerpanosti zemí především změna poměrů v souvislosti s „perestrojkou“ a „glasností“ – reformními kroky, za nimiž stál tehdejší generální tajemník KSSS Michail Gorbačov (tomuto tématu se podrobně věnuje podkapitola 5.3). Novináři z oficiálních tištěných médií byli čím dál méně ochotni podílet se na propagandistických kampaních – například do kampaně ÚV KSČ, kterou se výbor v létě roku 1989 snažil vyvolat proti signatářům prohlášení Několik vět, se z deníků výrazněji zapojili pouze novináři z Rudého práva. Neochotu spolupracovat s režimem potvrdila i skutečnost, že petici sepsanou tvůrci Charty 77 dokonce podepsalo i několik novinářů z oficiálních médií¹⁴.

Po 17. listopadu, kdy pokračovalo období manifestací a protestů nejen v Praze na Václavském náměstí či na Letné, ale i v dalších městech po republice, lidé začali požadovat odstranění státní kontroly médií. Na tento požadavek začala reagovat i jednotlivá periodika, jejichž pracovníci začali volat po redakční nezávislosti. V jednotlivých médiích

¹¹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 209-210.

¹² ŠMÍD, Milan. Česká média a jejich role v procesu politické změny roku 1989. *Louč* [online]. 2013-04-30 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <http://www.louc.cz/pril01/listopad.pdf>, s. 8.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 365-366.

však nešlo o reakci stejné rychlosti či důrazu – například o jednání pořádkových sil na Národní třídě vyšly informace jen v denících Mladá fronta a Svobodné slovo, a to hned na začátku následujícího týdne (17. listopadu byl pátek). Krátce na to se ale k informování přidaly i další noviny. Celkově začal v redakcích jednotlivých novin sílit odpor proti vnějšímu politickému tlaku, docházelo k prvním personálním změnám a k radikalizaci novinářské obce. Média doposud sloužící režimní propagandě a šíření ideově osvětových cílů se transformovala do prostředků umožňujících svobodu projevu a fór sloužících k diskusím o veřejném zájmu. S tím se nabídla i možnost využití masových médií k soukromému podnikání¹⁵.

Odstátnění, tedy vymanění médií z vlastnictví státu, které bylo dalším prvkem porevoluční změny, probíhalo ve dvou úrovních. Zaprvé bylo potřeba vytvořit novou mediální legislativu, zajišťující oddělení médií a států právním způsobem, mediální provoz se také potřeboval osamostatnit od vlivu státního a stranického aparátu Komunistické strany Československa. Důležitým krokem bylo v roce 1990 přijetí novely tiskového zákona z roku 1966, která označila cenzuru za nepřipustnou a která českým občanům i firmám umožnila vydávat periodický tisk. V květnu roku 1990 pak zákon č. 166/1990 Sb. zrušil k 31. červenci téhož roku Federální úřad pro tisk a informace, který od počátku 80. let fungoval jako hlavní kontrolor českých médií¹⁶.

Obecný právní rámec pro fungování médií vznikl s přijetím ústavního zákona č. 23/1991 Sb., kterým se součástí ústavy stala Listina základních lidských práv a svobod. Rok 1991 dal vzniknout také klíčovým zákonům o provozování rozhlasového a televizního vysílání (468/1991 Sb.), o České televizi (483/1991 Sb.) a o Českém rozhlasu (484/1991 Sb.). Poslední dva zmíněné vymezily existenci veřejnoprávních médií. O rok později vznikl zákon o České tiskové kanceláři (517/1992 Sb.), který představoval poslední zákonnou úpravu během první fáze transformace mediální oblasti¹⁷.

Odstátnění tištěných periodik probíhalo třemi různými způsoby – zaprvé docházelo k přeměně stávajících titulů, zadruhé k obnově zakázaných periodik a zatřetí k zakládání nových titulů. Prvním zmíněným způsobem se redakce existujících periodik začaly už v prvních týdnech po pádu komunistického režimu postupně zbavovat vlivu dosavadních

¹⁵ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 366-368.

¹⁶ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 255-257.

¹⁷ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 370.

vydavatelů, kterými byl buď Ústřední výbor KSČ, nebo státní organizace. Formou jakési spontánní privatizace se média přesunula do rukou samotných zaměstnanců, kteří převzali kontrolu nad chodem redakcí a jejich tvorbou a skrze vytvořené akciové společnosti se tak stali podílovými vlastníky periodického tisku. Mezi tato periodika patřily například deníky Mladá fronta a Rudé právo, nebo tehdejší týdeník Hospodářské noviny, které zároveň změnilo svoji periodicitu na denní¹⁸.

U některých titulů došlo v rámci odpoutání se od podoby z předlistopadové éry rovněž ke změně názvu a grafické podoby deníků. Například list Mladá fronta se hned v roce 1990 přejmenoval na Mladou frontu DNES, proměnou prošel i deník Rudé právo. Ten nejprve na jaře roku 1990 přišel o heslo „Proletáři všech zemí, spojte se!“ a o symboly a podobizny představitelů mezinárodního komunistického hnutí z hlavičky na přední straně, následně během let 1990 a 1991 změnil své zaměření z „listu KSČ“ na „Levicový list“ a nakonec na „Nezávislý list“. Beze změny nezůstal ani název periodika – nejdříve došlo ke zmenšení slova „Rudé“, až ze jména deníku v roce 1995 zmizelo úplně¹⁹.

Druhou zmíněnou podobou transformace byla obnova do té doby zakázaných nebo zrušených titulů. Mezi ně patřily například Lidové noviny, které od konce osmdesátých let vycházely jen samizdatově. Obnovy se dočkal i deník Venkov nebo Právo lidu a časopisy Přítomnost, Reportér, Analogon nebo Literární noviny²⁰.

Polistopadová situace byla ideální též pro vznik zcela nových titulů. Mnoho z nich usilovalo o jasné deklarování politického postoje. Především o liberálně konzervativní nebo čistě konzervativní – založení levicového periodika bylo kvůli snaze distancovat se od předlistopadového režimu považováno téměř až za společensky nepřijatelné. Takto vznikl například list Telegraf nebo Metropolitan²¹. Většina nově vzniklých nebo obnovených periodik se ale na trhu neudržela dlouho, a to hlavně kvůli nedostatečnému finančnímu kapitálu a nezkušenosti vlastníků s mediálním byznysem v tržních podmínkách. Po roce a půl vycházení takto zanikl například zmíněný obnovený deník Venkov, po roce zase Právo lidu. Po sloučení a následném opětovném rozdělení nakonec po několika letech skončily i tituly Telegraf a Metropolitan. O něco úspěšnější byly vznikající časopisy – například

¹⁸ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 258-259.

¹⁹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 372.

²⁰ Tamtéž, s. 373.

²¹ Tamtéž, s. 374.

v březnu 1990 založený týdeník Respekt²² nebo v dubnu téhož roku časopis Reflex²³.

Trvale udržet se vedle Lidových novin povedlo nově vzniklému bulvárnímu listu Blesk, který zaplnil díru na mediálním trhu a který se brzy stal nejčtenějším deníkem a jedním z nejúspěšnějších mediálních podniků na československé a později české mediální scéně po roce 1990²⁴. Právě deník Blesk navíc „*předznamenal nástup budoucí komercializace tištěných médií v následujícím období, a to jak z hlediska mediálních obsahů, tak z hlediska marketingových strategií*“²⁵. Proces komercializace médií, který započal se vznikem reklamního trhu, byl pro vývoj českých médií klíčovým krokem – pod tlakem tržních poměrů totiž prošly mediální obsahy „*zřetelnou proměnou směřující ponejvíce k trivializaci a bulvarizaci*“²⁶.

Konkrétní vývoj třech zkoumaných periodik v období transformace popisují následující kapitoly.

²² Předchůdcem časopisu Respekt byl samizdatový deník Informační servis, který začal vycházet už během revolučních listopadových dní a který byl tehdy vůbec jediným masověji šířeným deníkem, jehož obsah nepodléhal kontrole. In: KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 256.

²³ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 375.

²⁴ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 259-260.

²⁵ Tamtéž, s. 260.

²⁶ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 368.

3. Vývoj a transformace zkoumaných periodik

3.1. Lidové noviny

Historie nejstarších českých novin byla plná změn. Měnilo se téměř všechno, co se tohoto periodika týkalo – od názvu a periodicity, přes vlastníky a vydavatele, až po politickou orientaci a sídlo redakce. Vydávání Lidových novin navíc bylo i několikrát pozastaveno, dvakrát dokonce zrušeno. Práce proto pro úplné pochopení významu tohoto titulu v následující kapitole nejprve stručně popisuje vývoj deníku do roku 1987, až poté se věnuje zkoumanému období.

3.1.1. Stručná historie Lidových novin do roku 1987

Deník Lidové noviny poprvé vyšel 16. prosince 1893 v Brně. Vznikl sloučením dvou periodik – Moravských listů a olomouckého časopisu Pozor. Jejich spojení inicioval zakladatel prvního zmíněného listu Adolf Stránský²⁷. Své politické plány v nich prezentovali národně liberální mladočeši²⁸ – od svého počátku až do roku 1908 tak Lidové noviny vycházely s podtitulem „Orgán strany Lidové na Moravě“²⁹. Od roku 1905 začal deník vycházet nejen odpoledne, ale i ráno. Ranní vydání bylo oproštěné od politického zatížení odpoledního vydání a celkově bylo pestřejší. V roce 1909 se z raníku stal hlavní list. Do Lidových novin přispívala celá řada básníků, spisovatelů a publicistů, jako například Viktor Dyk, S. K. Neumann, Rudolf Těsnohlídek nebo František Gellner³⁰.

Za zlatou éru Lidových novin lze považovat období první republiky. Deník totiž v roce 1920 otevřel pobočku v Praze. Další vznikly například v Plzni, Liberci, Českých Budějovicích, Olomouci nebo v Bratislavě a v Košicích. V polovině třicátých let pak do hlavního města Československa přesídlila celá redakce. Tehdy patřili mezi nejvýznamnější autory spisovatelé a novináři jako Karel Čapek, Eduard Bass, Ferdinand Peroutka nebo Karel Poláček³¹. Své místo tu našlo i spoustu výtvarníků jako Ondřej Sekora,

²⁷ *Lidové noviny 1893-2013*. [online]. [cit. 21-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 2.

²⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 141.

²⁹ PERNES, Jiří a Jiří RUML. *Svět Lidových novin 1893–1993: Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 15.

³⁰ *Lidové noviny 1893-2013*. [online]. [cit. 21-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 2.

³¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 171.

Josef Čapek nebo Josef Lada³².

Naopak nepříznivé časy pro Lidové noviny nastaly po podpisu mnichovské dohody – ta totiž byla kvůli předchozí podpoře deníku vůči politice prezidenta T. G. Masaryka a premiéra Edvarda Beneše chápána jako „porážka Lidových novin“³³. Titul se v tomto období snažil dodávat čtenářům odvahy a sil a odmítal kampaň, kterou proti první republice a jejím představitelům vedl pravicový tisk. Nejvýraznějším autorem v tomto smyslu byl Karel Čapek, který také patřil k prvním obětem politického štvání – zemřel 25. prosince 1938, což pro noviny znamenalo velkou ztrátu. Po okupaci v březnu 1939, kdy majitel Jaroslav Stránský (syn původního majitele Adolfa Stránského) odešel do exilu, obsadila Lidové noviny říšská správa a jejich psaní a vydávání podléhalo tvrdé cenzuře³⁴. Období druhé světové války nepřežilo několik osobností Lidových novin – tehdejšího šéfredaktora Karla Z. Klímu umučili v roce 1942 v pracovním táboře v Terezíně. Koncentrační tábory nepřežil ani Josef Čapek nebo Karel Poláček, domů se z nich vrátil jen Ferdinand Peroutka³⁵.

Během druhé světové války a doby Protektorátu Čechy a Morava se názorová orientace Lidových novin změnila – pod vedením kolaboranta Leopolda Zemana list stranil nacismu. Na konci války tak byl deník kvůli pronacistické orientaci zrušen³⁶. Předválečný šéfredaktor titulu Eduard Bass a jeho kolegové se ale odmítali svého deníku vzdát, a tak založili Sdružení kulturních organizací, které se vydávání Lidových novin ujalo. Periodikum ale nemohlo nadále vycházet pod stejným názvem – zrodily se proto Svobodné noviny³⁷. Redakce si navíc dala velmi záležet na tom, aby čtenáři poznali, že jde o Lidové noviny. Situace se změnila s nástupem Ferdinanda Peroutky do křesla šéfredaktora v srpnu 1945 – ten se totiž kvůli svým názorům postupně začal dostávat do konfliktu s komunisty. V únoru 1948 ho proto nahradil komunistický spisovatel Jan Drda³⁸ a noviny se staly majetkem Syndikátu českých spisovatelů. List se navíc znovu vrátil k původnímu názvu. Změnilo se logicky i zaměření Lidových novin – ty začaly naplno podporovat socialismus³⁹. Nový šéfredaktor navíc

³² MARČÁK, Bohumil. Kreslíři Lidových novin. Zvláštní příloha Lidových novin ke stému výročí jejich založení. Lidové noviny. 2. 12. 1993, roč. 6, č. 280, s. 15.

³³ Lidové noviny 1893-2013. [online]. [cit. 21-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 4.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ PERNES, Jiří. Mnichovské rozčarování a světová válka. Mimořádná příloha k 110. výročí vzniku LN. Lidové noviny. 13. 12. 2003, s. 5.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. Praha: Grada, 2011, s. 234.

³⁸ Lidové noviny 1893-2013. [online]. [cit. 21-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 5.

³⁹ PERNES, Jiří a Jiří RUML. Svět Lidových novin 1893–1993: Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky,

způsobil deníku značné dluhy – kvůli nim nakonec deník vyšel 8. února 1952 naposledy⁴⁰.

3.1.2. Lidové noviny jako samizdat

První pokus o obnovu Lidových novin přišel s částečným uvolněním poměrů během Pražského jara v roce 1968. Deník měl začít znovu vycházet v říjnu téhož roku, plány ale překazila srpnová invaze sovětských vojsk⁴¹. S nápadem vydávat Lidové noviny samizdatově přišel při příležitosti padesátých narozenin disidenta a mluvčího Charty 77 Jiřího Dienstbiera její signatář a významný novinář období Pražského jara Jiří Ruml⁴². Oživení titulu předcházela v roce 1987 dvě nultá čísla – první ze září toho roku „*neskončilo dobře úpravou ani po obsahové stránce*“⁴³.

První řádné číslo vzniklo pod vedením Jiřího Rumla v lednu 1988. Lidové noviny tehdy začaly vycházet ve formě měsíčníku, přispívali do nich lidé jako Václav Havel, zmíněný Jiří Dienstbier, Petr Pithart nebo Ludvík Vaculík⁴⁴. Záměrem nově obnoveného periodika bylo „*vykročení z úzkých hranic disidentského ghetta a samizdatové kultury a snaha oslovovat co nejširší čtenářské publikum*“⁴⁵. Titul už od prvních čísel vzbuzoval zájem v zahraničí – zmínil se o nich například americký deník New York Times nebo francouzský Le Monde, pravidelně o nich informovala Svobodná Evropa, Hlas Ameriky nebo česká redakce BBC. Lidové noviny tehdy samizdatově vycházely v nákladu zhruba 350 výtisků měsíčně – lidé si je ale mezi sebou dál kopírovali, tudíž celkový náklad dosahoval téměř k deseti tisícům⁴⁶. Na rozdíl od většiny ostatních samizdatových periodik se Lidové noviny navíc mnohem výrazněji šířily i mimo Prahu a „*prolamovaly tak omezený okruh příjemců nezávislých tiskovin*“⁴⁷.

Jiří Ruml se spolu s dalším novinářem Rudolfem Zemanem pokusil o oficiální registraci

kultury a politiky. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 116.

⁴⁰ *Lidové noviny 1893-2013*. [online]. [cit. 21-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 5.

⁴¹ Tamtéž, s. 6.

⁴² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 348.

⁴³ *Lidové noviny 1893-2013*. [online]. [cit. 29-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 6.

⁴⁴ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 349.

⁴⁵ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 224-225.

⁴⁶ *Lidové noviny 1893-2013*. [online]. [cit. 29-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 6.

⁴⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 225.

Lidových novin u Federálního úřadu pro tisk a informace (FÚTI). Státní orgány to ale odmítaly a Jiří Ruml se místo toho dočkal několika pokut za to, že redigoval noviny, které nemají úřední povolení. Snaha o registrování deníku vyvrcholila 12. října 1989, kdy došlo k zatčení obou mužů a jejich následnému obvinění z trestného činu pobuřování⁴⁸. Redakce novin ale byla v té době už natolik samostatná, že navzdory zatčení Jiřího Rumla a Rudolfa Zemana vyšlo následně i říjnové a listopadové číslo⁴⁹.

3.1.3. Lidové noviny opět legálním deníkem

Zlomovým se pro Lidové noviny stal prosinec roku 1989. Tehdy totiž FÚTI po nespočtu žádostech konečně udělil předběžný souhlas s jejich vydáváním a registrací a stal se také jejich dočasným vydavatelem⁵⁰. „*Úřad, který komunisté zřídili k potlačování tiskových svobod, se stal vydavatelem prvních svobodných a nezávislých novin od roku 1948,*“⁵¹ shrnuje tehdejší paradox publikace Lidových novin. Prosincové číslo tak vyšlo v nákladu půl milionu výtisků⁵².

Během příprav prosincového čísla začala vznikat nová redakce pro deník, kterým se Lidové noviny měly co nejdříve opět stát. Vytvořili ji novináři z oficiálních médií – nejvíce jich přišlo z deníku Svobodné slovo – a redaktori a spolupracovníci Lidových novin. Cílem bylo už od prvního lednového týdne vydávat periodikum dvakrát týdně v novinovém formátu a od dubna dokonce denně od pondělí do soboty⁵³. Oba plány se redaktorům podařilo splnit a Lidové noviny začaly od 2. dubna 1990 po dlouhé době znovu vycházet jako deník⁵⁴.

⁴⁸ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 225.

⁴⁹ *Lidové noviny 1893-2013*. [online]. [cit. 29-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 6.

⁵⁰ *Lidové noviny 1893-2013*. [online]. [cit. 29-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 7.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 225.

⁵³ *Lidové noviny 1893-2013*. [online]. [cit. 29-04-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF, s. 7.

⁵⁴ PERNES, Jiří a Jiří RUML. *Svět Lidových novin 1893–1993: Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 136.

3.2. Mladá fronta (Mladá fronta DNES)

3.2.1. Mladá fronta

Deník Mladá fronta vznikl stejně jako jeho stejnojmenné vydavatelství na konci druhé světové války. Iniciátorem myšlenky vytvořit noviny pro mladé lidi byl novinář a básník Jaromír Hořec. Využit k tomu chtěl vydavatelství německého listu Der Neue Tag v Praze, což mu v době květnového povstání povolil odbojový orgán Česká národní rada. 8. května 1945 proto došlo k nenásilnému obsazení redakce s tiskárnou, první číslo nového deníku vyšlo den poté⁵⁵. Několik prvních čísel Mladé fronty vyšlo s podtitulem ‚Deník mladých lidí‘, později se ale podnázev změnil na ‚Deník Svazu české mládeže‘, který se stal jeho oficiálním vydavatelem⁵⁶.

List se brzy dostal do hledáčku komunistické strany, jejíž pozice v zemi po konci druhé světové války a zániku Protektorátu sílila. Stranický aparát začal ovlivňovat obsah deníku i složení redakce – v roce 1950 musel například Jaromír Hořec opustit post šéfredaktora. Mladá fronta byla v té době také účelově podřízena Ústřednímu výboru Československého (později Socialistického) svazu mládeže⁵⁷. V padesátých letech začala ve vydavatelství Mladá fronta vycházet i řada časopisů pro mladé čtenáře – například Pionýrské noviny, Mateřídouška nebo Ohníček⁵⁸.

V období pražského jara se uvolnění poměrů, ve kterém hrála významnou roli právě média, projevil i v Mladé frontě – ta byla jedním z periodik, která otiskla manifest Ludvíka Vaculíka Dva tisíce slov⁵⁹. V tomto období byla navíc Mladá fronta po Rudém právu a Práci třetím nejčtenějším deníkem v Československu⁶⁰. List se vůči praktikám režimu kriticky

⁵⁵ HOŘEC, Jaromír a Miroslav SÍGL. *Generace 45: pamětníci Mladé fronty 1945-1950*. Praha: Riopress, 1997, s. 17-31.

⁵⁶ STOSZKOVÁ (KUNICKÁ), Šárka. *Květen 1945 optikou deníku Mladá fronta v časové spirále 65 let*. Praha, 2011. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Jan Halada, CSc., s. 43.

⁵⁷ STOSZKOVÁ (KUNICKÁ), Šárka. *Květen 1945 optikou deníku Mladá fronta v časové spirále 65 let*. Praha, 2011. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Jan Halada, CSc., s. 44.

⁵⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 260.

⁵⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 187-188.

⁶⁰ Mladá fronta patřila už od svého vzniku k nejčtenějším deníkům v Československu – například v roce 1953 byla s průměrným denním nákladem 119 258 výtisků čtvrtým nejčtenějším deníkem v zemi, v roce 1958 šestým nejčtenějším deníkem v denním nákladu 102 500 kusů. V roce 1968 se denní náklad téměř ztrojnásobil na počet 312 tisíc výtisků a Mladá fronta tak byla třetím nejčtenějším deníkem. V roce 1978 byla Mladá fronta s průměrným denním nákladem 255 877 kusů čtvrtá, v roce 1988 s průměrně 325 tisíci výtisky za všední den opět třetím nejčtenějším deníkem. In: KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 128, 176, 201, 249 a 253.

vyjádřil už v říjnu 1967, kdy na strahovských kolejích v Praze proběhl studentský protest proti stálým výpadkům proudu a místním špatným životním podmínkám. Pokojnou manifestaci ostře potlačili příslušníci Veřejné bezpečnosti, o čemž Mladá fronta následně informovala v reportáži. Ta tehdy vyvolala debatu napříč politickým spektrem⁶¹.

Po okupaci v srpnu 1968 obsadila sovětská vojska redakce periodik, Mladou frontu nevyjímaje. Novináři z těchto deníků se poté začali scházet v improvizovaných pracovištích a noviny se nadále snažili vydávat ilegálně. Obsahově deníky bez rozdílu podporovaly Dubčekovo vedení a jeho reformy, lidem je redaktoři bezplatně rozdávali na ulici⁶². Do redakce, která byla po obsazení vojáky v bíděném stavu, se novináři Mladé fronty mohli vrátit až v září, kdy se poměry v zemi částečně stabilizovaly. S nástupem normalizace se situace v Mladé frontě stejně jako v ostatních denících vrátila k poměrům z padesátých let – po krátkém několikaměsíčním uvolnění byla opět zavedena cenzura a psát tak bylo opět možné jen v souladu s představami vládnoucího aparátu⁶³.

V období sametové revoluce byla Mladá fronta spolu se Svobodným slovem prvním deníkem, který začal nezkresleně informovat o dění na Národní třídě – a to hned v pondělí 20. listopadu 1989⁶⁴. Redakce se na pozadí revolučních změn chtěla vymanit z vlivu Ústředního výboru Socialistického svazu mládeže a stát se nezávislým deníkem – v prosinci téhož roku proto redaktoři donutili k odchodu svazácké vedení redakce a prosadili si nové, v jehož čele stál šéfredaktor Libor Ševčík⁶⁵. K 1. lednu 1990 pak ÚV SSM převedl deník pod stejnojmenné vydavatelství Mladá fronta⁶⁶.

3.2.2. Mladá fronta DNES

List Mladá fronta byl prvním deníkem, u kterého došlo ke ‚spontánní privatizaci‘.

⁶¹ STOSZKOVÁ (KUNICKÁ), Šárka. *Květen 1945 optikou deníku Mladá fronta v časové spirále 65 let*. Praha, 2011. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Jan Halada, CSc., s. 44.

⁶² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 191.

⁶³ STOSZKOVÁ (KUNICKÁ), Šárka. *Květen 1945 optikou deníku Mladá fronta v časové spirále 65 let*. Praha, 2011. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Jan Halada, CSc., s. 45.

⁶⁴ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 367.

⁶⁵ STOSZKOVÁ (KUNICKÁ), Šárka. *Květen 1945 optikou deníku Mladá fronta v časové spirále 65 let*. Praha, 2011. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Jan Halada, CSc., s. 46.

⁶⁶ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 372.

Myšlenku na osamostatnění tehdy vedení redakce vnukl novinář Karel Hvizďala⁶⁷. Vydavatel deníku – Ústřední výbor Socialistického svazu mládeže – totiž zanikl a „jednání o přechodu vydavatelských práv na státěm vlastněné vydavatelství Mladá fronta“⁶⁸ byla zdoluhavá a neměla jistý výsledek. Majetek KSČ byl navíc už de facto znárodněn a Federální shromáždění mělo podobné plány i s majetkem SSM. Redaktoři titulu se tak chtěli vyhnout nejistotě ohledně svého budoucího vydavatele – využili proto dubnový zákon o akciových společnostech⁶⁹ a v létě roku 1990 založili akciovou společnost MaF, a.s., a následně oznámili, že „deník Mladá fronta pravděpodobně přestane vycházet“⁷⁰. Místo něj nabídli list Mladá fronta DNES⁷¹. Změna názvu tehdy byla součástí přeměny deníku v nezávislé periodikum. Akcionáři nové společnosti se stali téměř všichni redaktoři včetně krajských, a to se základním vkladem tří tisíc korun. Všichni pak k 30. srpnu 1990 podali výpověď, kdy tedy vyšlo i poslední číslo původní Mladé fronty, a stali se zaměstnanci nové akciové společnosti. 1. září 1990 následně vyšlo první číslo nového deníku Mladá fronta DNES⁷².

3.3. Rudé právo

3.3.1. Rudé právo ústředním tiskovým orgánem KSČ

Deník Rudé právo se vyvinul z listu Právo lidu, které bylo ústředním orgánem Československé sociálně demokratické strany dělnické. Mezi některými vedoucími členy strany panovaly v roce 1920 názorové neshody, což vyústilo v odchod několika pravicověji smýšlejících zástupců, kteří byli proti tomu, aby se sociální demokracie připojila ke Komunistické internacionále⁷³. Členové levicového křídla zůstali v pražském Lidovém domě a založili si nový oficiální deník strany Rudé právo. To poprvé vyšlo 21. září 1920, v ulicích se ale už večer předtím objevil Večerník Rudého práva⁷⁴. V záhlaví se zároveň

⁶⁷ BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989–2006*. Praha: Karolinum, 2007, s. 90.

⁶⁸ ŠMÍD, Milan. Vliv vlastnictví médií na jejich nezávislost a pluralitu. *Louč* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <http://www.louc.cz/pril01/smidvlastnictvi.pdf>

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 372.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² VENTUROVÁ, Jitka. Před 30 lety vyšlo první číslo Mladé fronty DNES. *IDNES.cz* [online]. 1. 9. 2020 [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/mlada-fronta-dnes-vyroci.A200831_082419_mediahub_jpl

⁷³ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *40 let Rudého práva*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960, s. 21.

⁷⁴ Deník Rudé právo – výsledek sporů v sociální demokracii. *Česká televize: ČT24* [online]. 21. 9. 2010 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/media/1315671-denik-rude-pravo-vysledek-sporu-v-socialni-demokracii>

vedle čísla 1 objevilo v závorce i číslo 214 – redakce Rudého práva tím naznačovala, že je nový list pokračováním tradice periodika Právo lidu⁷⁵.

O necelý rok později, v květnu 1921, se Rudé právo stalo hlavním tiskovým orgánem Komunistické strany Československa – ta ve stejnou dobu vznikla kvůli graduujícím sporům v sociální demokracii⁷⁶. Prvního šéfredaktora Bohumíra Šmerala nahradil Filip Dobrovolný. Na rozdíl od jiných v té době existujících stran nefungoval vztah KSČ a Rudého práva na principu ‚politická strana – vydavatelský dům‘, jelikož vydavatelem deníku byla fyzická osoba. Konkrétní vydavatelé se často střídali, nešlo ale o významné představitele strany⁷⁷.

K výrazné změně z hlediska kvality i kvantity deníku Rudé právo došlo na konci května 1927, kdy ho začala produkovat nová tiskárna Internacionála – noviny tehdy začaly vycházet ve větším formátu, s lepšími grafickými prvky a častými karikaturami tehdejších politiků⁷⁸. List se ale zároveň „kvůli svému politickému zaměření často potýkal s cenzurou a nezřídka vycházel s velkými bílými plochami místo závadných článků“⁷⁹. Vydávání Rudého práva bylo i několikrát pozastaveno – mezi lety 1928 a 1934 celkem pětkrát, pokaždé v průměru na dva měsíce⁸⁰. V říjnu roku 1933 kvůli tomu začaly vycházet Haló noviny, list typografů karlínské tiskárny Rudého práva, které bylo tehdy zakázáno dokonce na tři měsíce. Tento nový deník sice nebyl oficiálním listem KSČ, zastával ale její politickou linii. Haló noviny existovaly paralelně vedle Rudého práva až do roku 1938. V tomto roce totiž došlo vedle zákazu činnosti KSČ i k úplnému zákazu veškerého komunistického tisku. Strana ale v době Protektorátu Čechy a Morava zúročila předchozí zkušenosti se zákazy publikace a distribuce svých tiskovin a na své členy se snažila nadále působit skrze ilegální tisk nebo letáky. První ilegální Rudé právo vyšlo v srpnu 1939, jeho činnost ale opakovaně přerušovaly zásahy gestapa – to ilegálnímu vedení KSČ postupně zabavovalo rozsáhlou tiskovou techniku. Dočasně nahradil ústřední list strany titul Předvoj, který vydávala stejnojmenná organizace

⁷⁵ PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1966–1971*. Praha, 2012. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jan Cebe, s. 5.

⁷⁶ Deník Rudé právo – výsledek sporů v sociální demokracii. *Česká televize: ČT24* [online]. 21. 9. 2010 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/media/1315671-denik-rude-pravo-vysledek-sporu-v-socialni-demokracii>

⁷⁷ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 169.

⁷⁸ PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1966–1971*. Praha, 2012. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jan Cebe, s. 7.

⁷⁹ Deník Rudé právo – výsledek sporů v sociální demokracii. *Česká televize: ČT24* [online]. 21. 9. 2010 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/media/1315671-denik-rude-pravo-vysledek-sporu-v-socialni-demokracii>

⁸⁰ DOUDĚRA, K. a kol. *Naše Rudé právo*. Praha: Vydavatelství ÚV KSČ, 1980, s. 78.

komunistické mládeže⁸¹.

Ilegálně vyšlo Rudé právo naposledy 1. května 1945⁸², znovu legálně pak poprvé 6. května téhož roku. List se posléze začal věnovat politické agitaci na podporu komunistické strany, zatímco politiku ostatních stran kritizoval a očerňoval⁸³. Postupně se Rudé právo stalo dominantním novinovým titulem, který „*informoval podle pokynů a potřeb ÚV KSČ a podílel se na likvidaci nepohodlných skupin uvnitř státu*“⁸⁴. Pravidelný kontakt šéfredaktora Rudého práva se členy předsednictva ÚV – pokud nebyl přímo členem nebo kandidátem – zajišťoval straně „*bezchybnou podporu stranického náhledu a ideovou čistotu stranického deníku*“⁸⁵. Titul tak plnil především propagandistickou funkci⁸⁶.

Jakožto ústřední tiskový orgán komunistické strany měla redakce Rudého práva výlučné postavení, a to především proto, že v ní pracovali prověřeni ‚novináři-komunisté‘. Politický aparát redaktorům z toho důvodu důvěřoval a titul tak měl právo určovat mediální agendu⁸⁷. Deníku Rudé právo se také dostávalo řady technických a správních výhod – například z hlediska přidělování papíru nebo přednostního přístupu k tiskárenským technologiím. Některé instituce zase musely povinně odebírat určený počet výtisků⁸⁸. Tomu všemu odpovídal i průměrný denní náklad – už v roce 1947 šlo o půl milionu kusů⁸⁹, v roce 1953 vyšel denně v průměru dokonce jeden milion výtisků Rudého práva. Ostatní deníky přitom měly ve stejném roce v porovnání s tímto komunistickým periodikem kvůli nižšímu přidělu papíru průměrný denní náklad okolo sta až dvou set tisíc kusů⁹⁰.

⁸¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 169.

⁸² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 103.

⁸³ PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1966–1971*. Praha, 2012. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jan Cebe, s. 9.

⁸⁴ SYMŮNKOVÁ, Hermenegilda. *Rudé právo a opozice*. In: Manipulátoři. Praha: FSV UK, 1992, s. 88.

⁸⁵ KONČELÍK, Jakub a Tomáš TRAMPOTA. *Rudé právo v kontextu reformy konce 60. let: metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. Praha: FSV UK. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada, MED-008, 2006. [cit. 2021-5-9] Dostupné z:

https://www.academia.edu/3007630/LET_METODICK%C3%89_POZN%C3%81MKY_KE_KVANTITATIVN%C3%8D, s. 9.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 141.

⁸⁸ PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1966–1971*. Praha, 2012. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jan Cebe, s. 30.

⁸⁹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 233.

⁹⁰ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 128.

V době politického a společenského uvolnění poměrů v Československu na jaře roku 1968 se i Rudé právo „vymanilo z těsné vazby na politické a úřední elity předsednictva i sekretariátu ÚV KSČ“⁹¹, nadále ale zůstávalo věrným podporovatelem politiky vládnoucího aparátu – redakce sice intervenci okupačních vojsk odsoudila, to ale udělala i rezoluce vydaná Ústředním výborem, tudíž Rudé právo pracovalo v jejím duchu⁹². Mezi 21. srpnem a 3. zářím 1968 tak nebyly obsahem tohoto deníku agitační články o KSČ a socialistické společnosti, ale zprávy o průběhu okupace a nesouhlas s tímto děním⁹³. Po tomto období se deník opět vrátil do své role ‚hlásné trouby‘ politiky ÚV KSČ. Strana se navíc později od této epizody důsledně distancovala v prohlášení, podle kterého se čísla vydaná ve výše zmíněných dnech „svým provokačním nacionalistickým a protisovětským obsahem zpronevřovala internacionalistickým tradicím Rudého práva“⁹⁴.

Deníku v době uvolnění poklesl průměrný počet výtisků, a to kvůli růstu nákladu žádaných titulů, které ale byly dosud potlačovány, zatímco zájem o Rudé právo klesal. Například ještě v roce 1966 vycházel denně průměrně jeden milion výtisků Rudého práva, v roce 1969 už průměrný denní náklad poklesl na 750 tisíc kusů denně⁹⁵.

K plnému návratu ke své roli agitačního listu došlo Rudé právo po nástupu Gustáva Husáka do funkce generálního tajemníka ÚV KSČ v dubnu 1969. Ten v rámci počátku normalizace nechal provést významné změny v médiích – z jejich řad muselo odejít mnoho ‚nevyhovujících‘ pracovníků. To se dotklo i Rudého práva, kde došlo k výměně několika redaktorů i samotného šéfredaktora. V květnu téhož roku otisklo Rudé právo prohlášení ‚Slovo do vlastních řad‘, které se postavilo za nové vedení strany a ve kterém „byla veřejnosti poprvé předložena normalizační interpretace vývoje v zemi od ledna 1968“⁹⁶. Režim si jím vynutil loajalitu mediálních pracovníků. Text také požadoval další personální

⁹¹ KONČELÍK, Jakub a Tomáš TRAMPOTA. *Rudé právo v kontextu reformy konce 60. let: metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. Praha: FSV UK. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada, MED-008, 2006. [cit. 2021-5-13] Dostupné z: https://www.academia.edu/3007630/LET_METODICK%C3%89_POZN%C3%81MKY_KE_KVANTITATIVN%C3%8D, s. 10.

⁹² Tamtéž.

⁹³ PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1972–1991*. Praha, 2015. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D., s. 11.

⁹⁴ KONČELÍK, Jakub a Tomáš TRAMPOTA. *Rudé právo v kontextu reformy konce 60. let: metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. Praha: FSV UK. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada, MED-008, 2006. [cit. 2021-5-13] Dostupné z: https://www.academia.edu/3007630/LET_METODICK%C3%89_POZN%C3%81MKY_KE_KVANTITATIVN%C3%8D, s. 10-11.

⁹⁵ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 186.

⁹⁶ Tamtéž, s. 213-214.

čistky ve sdělovacích prostředcích⁹⁷.

V sedmdesátých a osmdesátých letech se Rudé právo kriticky vyjadřovalo proti aktivitám opozičních hnutí – především proti manifestu Charta 77 nebo petici Několik vět. Proti signatářům tohoto prohlášení se v létě roku 1989 snažila KSČ vyvolat kampaň, do ní se výrazněji zapojil jen zmíněný deník Rudé právo⁹⁸.

Pozice titulu jakožto ústředního tiskového orgánu ÚV KSČ se pozvolna měnila s tím, jak se měnila společnost v období sametové revoluce. Deník nejprve ve svých článcích účastníky demonstrací dehonestoval a o událostech referoval jako o provokacích, které se snaží vyvolat chaos ve společnosti. Koncem listopadu, a především pak v prosinci 1989, byl v textech Rudého práva zřetelný nejprve opatrný, poté i ráznější odklon od komunistické dikce a jakási nejistota ohledně výsadního postavení komunistické strany. List najednou začal usilovat o podporu veřejnosti a místo ‚útočných‘ textů se začaly objevovat nezabarvené zprávy například o volbě nového prezidenta. Redakce se dokonce v jednom z výtisků distancovala od předchozí podoby deníku⁹⁹.

3.3.2. Rudé právo po roce 1989

Po revoluci v roce 1989 přestala média podléhat kontrole Ústředního výboru strany. Redakce Rudého práva si uvědomovala, že pokud si chce nadále udržet čtenáře, musí se úplně oprostít od své dosavadní role a vytvořit si novou identitu. V prvním pololetí roku 1990 totiž začal deníku rapidně klesat náklad – jeho čtení se kvůli okolnostem stalo společenským tabu¹⁰⁰. Dobrovolně proto odstoupila část dosavadního vedení deníku – šéfredaktora Zdeňka Hořeního nahradil v únoru 1990 Zdeněk Porybný. Na jaře tohoto roku se rovněž proměnil vzhled hlavičky listu – spolu se symboly a podobiznami představitelů komunistického hnutí zmizelo heslo ‚Proletáři všech zemí, spojte se!‘. Během let 1990 a 1991 se změnilo i zaměření titulu – nejprve se z ‚listu KSČ‘ stal ‚Levicový list‘, později ‚Nezávislý list‘¹⁰¹. Přes veškeré změny po vizuální i obsahové stránce ale zůstal deník

⁹⁷ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 329.

⁹⁸ Tamtéž, s. 365-366.

⁹⁹ PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1972–1991*. Praha, 2015. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D., s. 57-58.

¹⁰⁰ PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1972–1991*. Praha, 2015. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D., s. 63.

¹⁰¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 372.

loajální s KSC až do červnových voleb v roce 1990 – před nimi propagoval volební program a kandidáty strany¹⁰². V roce 1994 se přídavné jméno ‚Rudé‘ zmenšilo a také graficky vzdálilo slovu ‚právo‘ v názvu. Odklon od komunistického deníku vyvrcholil v roce 1995, kdy se list přejmenoval na Právo¹⁰³.

Stejně jako Mladá fronta prošlo i Rudé právo takzvanou ‚spontánní privatizací‘¹⁰⁴ – tedy že se jeho vydávání přesunulo do soukromých rukou. Před revolucí se o vydávání deníku staralo Vydavatelství ÚV KSC, od 1. února 1990 se ale list přesunul pod nově vzniklé Vydavatelství RUDÉ PRÁVO – to nadále spravovalo majetek strany. Od něj se pak v první polovině roku oddělilo Vydavatelství Florenc, jehož ředitelem se stal již zmíněný šéfredaktor titulu Zdeněk Porybný a které pokračovalo ve vydávání listu. 4. října 1990 následně vznikla společnost Borgis a.s., v níž 60 procent akcií vlastnil právě Porybný, zbytek převážně redaktoři deníku. Firma začala od 16. října vydávat svoje vlastní Rudé právo, přičemž to původní, vydávané Vydavatelstvím Florenc, přestalo ve stejný den vycházet¹⁰⁵.

¹⁰² PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1972–1991*. Praha, 2015. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D., s. 64.

¹⁰³ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 372.

¹⁰⁴ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 256-258.

¹⁰⁵ BENDA, JOSEF. *Vlastnictví periodického tisku v ČR v letech 1989–2006 a jeho současný stav*. Praha: Karolinum, 2007. s. 96.

4. Sovětský svaz v druhé polovině osmdesátých let

4.1. Neúspěšná snaha o imperiální expanzi

4.1.1. Polsko

Sovětský svaz se v osmdesátých letech pokoušel o další rozšíření impéria, nebo alespoň jeho sféry vlivu, avšak neúspěšně. Citovaný autor Brian Crozier do této etapy řadí i tehdejší vývoj v Polsku, a to přesto, že bylo součástí Východního bloku – SSSR totiž v období studené války hrozil této zemi vojenským zásahem. A to kvůli tomu, že v Polsku kvůli růstu cen a nízkým mzdám začali stávkovat dělníci, což v konečném důsledku vedlo až ke zrodu nezávislých odborových svazů, sdružujících se pod názvem Solidarita¹⁰⁶. V té době (konkrétně v únoru 1981) se ale předsedou vlády stal bývalý polský ministr obrany, generál Wojciech Jaruzelski. Jakožto pozdější náčelník Hlavní politické správy ozbrojených sil byl ve své vlasti člověkem Moskvy – velení polských ozbrojených sil totiž sídlilo ve Varšavě, stejně jako velení Varšavského paktu, které bylo podřízené sovětskému maršálovi Viktoru Kulikovovi¹⁰⁷. V prosinci téhož roku pak Jaruzelski pod nátlakem sovětského vedení vyhlásil v Polsku stanné právo a jeho vláda pozatýkala celé vedení Solidarity¹⁰⁸. I když se Sovětský svaz nakonec vojenského zásahu zdržel, autor citované knihy Brian Crozier o událostech v Polsku na začátku osmdesátých let hovoří jako o „*nervózním řešení, které bylo předzvěstí velkého kolapsu sovětské říše v letech 1989–1991*“¹⁰⁹.

4.1.2. Grenada

Za první strategicky významnou porážku SSSR lze podle zmíněného autora považovat operaci „Prudký hněv“ z roku 1983, kdy Spojené státy vojensky zasáhly proti marxistické vojenské diktatuře na karibském ostrově Grenada. Ten se totiž po dvou převratech – nejprve pod vedením Maurice Bishopa, kdy se moci chopila lidová revoluční vláda, následně pod vedením generála Hudsona Austina, který se stal ústřední postavou nově ustavené vojenské vlády (oba svrhli svého předchůdce) – začal ideologicky orientovat na komunistickou Kubu a Sovětský svaz¹¹⁰. O hloubce zapojení ostrovního státu do vztahu

¹⁰⁶ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 314-315.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 317.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 321-322.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 314.

¹¹⁰ COLE, Ronald H. *Operation Urgent Fury* [online]. Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff [cit. 2021-02-09], s. 9-11. Dostupné z:

se SSSR svědčí i nejprve tajné, později veřejné dokumenty – například smlouvy mezi sovětským a grenadským vedením, nahrávky ze společných jednání obou vlád nebo zprávy z grenadského velvyslanectví v Moskvě¹¹¹.

Spojené státy na ostrově zasáhly z několika důvodů – jednak kvůli vraždě premiéra Maurice Bishopa¹¹², zároveň se obávaly, že dojde k ohrožení leteckých a lodních tras napříč Karibikem¹¹³. Příčinou ale byla i záchrana několika stovek studentů medicíny¹¹⁴. Nová vláda totiž pro tyto Američany představovala hrozbu – generál Austin uzavřel letiště a na čtyři dny zavedl 24hodinový zákaz vycházení pod výhrůzkou zastřelení. Pro americké studenty tak bylo nemožné ostrov opustit.¹¹⁵ O pomoc ostatně Spojené státy požádal i britský guvernér Grenady Paul Scoon¹¹⁶.

Navzdory domácí¹¹⁷ i mezinárodní¹¹⁸ kritice byla intervence USA úspěšná a porážka komunistů na ostrově znamenala značné utlumení sovětského vlivu v karibské oblasti. Ztráta Grenady navíc podle Briana Croziera Sovětskému svazu „poprvé prokázala, že rozšíření komunismu v jeho sovětské podobě do všech zemí (...) není až tak osudově nevyhnutelné“¹¹⁹. Celá událost nabývá na historickém významu zejména proto, že vůbec „poprvé od dob bolševické revoluce byla komunistická vláda svrchovaného státu svržena pomocí vnějšího ozbrojeného zásahu.“¹²⁰

https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/Monographs/Urgent_Fury.pdf

¹¹¹ SHEARMAN, Peter. The Soviet Union and Grenada under the New Jewel Movement. *International Affairs* [online]. 1985, roč. 61, č. 4, s. 661 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z:

https://www.jstor.org/stable/2617710?casa_token=w8brvU7c3JYAAAAA%3A16_XBCSL5X9FeGjv5MqPk5WhGyIGSYPDtghvwWyF4PYym7uJfh3bO19PPlbc2v-nUCnkTWuy5OHhFEclLP5e7vCxhdgYIguIUWCNuCz71nZPDXeu_83f&seq=1&fbclid=IwAR0_wdMIDU_h4ctnDDsjaMAjFvJzgdWNIXsMbWQXz9LUWD2c37C29KqZg0#metadata_info_tab_contents

¹¹² Biography: Maurice Bishop. *The official website of the government of Grenada* [online]. 23. 9. 2009 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z:

https://web.archive.org/web/20191023170815/https://www.gov.gd/biographies/maurice_bishop_bio.html

¹¹³ Tamtéž, s. 9.

¹¹⁴ BECK, Robert J. *The Grenada Invasion: Politics, Law and Foreign Policy Decisionmaking*. New York: Routledge, 1993.

¹¹⁵ COLE, Ronald H. *Operation Urgent Fury* [online]. Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff [cit. 2021-02-09], s. 1-11. Dostupné z:

https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/Monographs/Urgent_Fury.pdf

¹¹⁶ Tamtéž, s. 22.

¹¹⁷ Na domácí politické scéně zmiňme jako kritika například tehdejšího demokratického předsedu Sněmovny reprezentantů Spojených států amerických Tipa O'Neill. MAGNUSON, Ed. Grenada: Getting Back to Normal. *Time* [online]. 21. 11. 1983 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z:

<http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,926318-1,00.html>

¹¹⁸ Kritické stanovisko ze zahraničí zaznělo překvapivě například z úst britské premiérky Margaret Thatcherové. Ta totiž běžně platila za spojenkyni amerického prezidenta Ronalda Reagana. CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 330.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 325.

¹²⁰ Tamtéž, s. 324.

4.1.3. Afghánistán

Invaze Sovětského svazu do Afghánistánu na konci roku 1979 měla být v očích sovětského politbyra jen krátkodobou a jednoduchou akcí¹²¹, nakonec se z ní ale stal rozsáhlý vojenský konflikt, který trval téměř deset let. Krok, který měl původně z pohledu Sovětů pomoci s potlačením odporu proti tamnímu socialistickému režimu, se nakonec stal bodem zvratu v dlouhodobé imperiální expanzi SSSR a dalším z podstatných faktorů, které přispěly k rozpadu svazu. Grenada sice byla první strategickou porážkou, pro Sovětský svaz ale ztráta malého karibského ostrova nebyla tak významná jako ztráta země o rozloze čtyř set tisíc čtverečních kilometrů, která navíc tradičně platila jako nárazníkový stát mezi Ruskou a Britskou říší¹²².

Na konci sedmdesátých let byla v Afghánistánu u moci tamní varianta komunistické strany – Lidová demokratická strana Afghánistánu (LDSA). Prezidentem se po násilném převratu v dubnu roku 1978 stal Núr Muhammad Tarakí, který se SSSR udržoval dobré vztahy – v prosinci téhož roku podepsal s Moskvou smlouvu o přátelství, spolupráci a dobrém sousedství¹²³. Tarakí během své vlády zahájil masivní kampaň proti islámu, což vedlo k protestům a ozbrojeným povstáním vzbouřených kmenů, která za sebou už tehdy nechala stovky obětí¹²⁴. Prezident proto žádal SSSR o pomoc ve formě sovětských vojsk, která by pomohla povstání potlačit. Sovětské vedení se ale takového kroku zdráhalo – věděli totiž, že země jako Spojené státy, Čína nebo Írán by nenechaly rozsáhlejší sovětský vojenský zásah bez odpovědi¹²⁵. V září roku 1979 nechal Tarakího zavraždit jeho dosavadní politický rival, tehdejší premiér Háfizulláh Amín, který ho nahradil v prezidentském křesle. Kvůli prosovětským krokům nové hlavy státu protesty proti komunistickému režimu v zemi sílily a intervenční tendence Sovětského svazu tak dostaly rozhodující impulz. Kreml sice znovu odmítl poskytnout vojenskou pomoc na potlačení odporu, zároveň si ale na prezidentské pozici představoval umírněnějšího představitele socialismu¹²⁶. Navíc Amína podezříval z toho, že je agentem CIA¹²⁷.

¹²¹ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 204.

¹²² CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 341.

¹²³ Vyprávěj – Došlo k invazi sovětských vojsk do Afghánistánu. *iVysílání České televize* [online]. [cit. 2021-02-16]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10195164142-vypravej/bonus/8134-doslo-k-invazi-sovetskych-vojsk-do-afghanistanu>

¹²⁴ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 269.

¹²⁵ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 202.

¹²⁶ RÝZNAROVÁ, Lenka. *Politický vývoj Afghánistánu a jeho souvislosti*. Olomouc, 2018. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd. Vedoucí práce Mgr. David Hampl, Ph.D., s. 58.

¹²⁷ Afghánistán 1979 – Válka, která změnila svět [Afghanistan – 1979, la guerre qui a changé le monde]

Rozhodnutí o invazi do Afghánistánu a odstranění Amína padlo na zasedání moskevského politbyra dne 12. prosince 1979¹²⁸. 27. prosince téhož roku proto sovětská vojska zaútočila na prezidentský palác v Kábulu a Háfizulláha Amína zavraždila. Na jeho místo Kreml dosadil umírněnějšího komunistu Babraka Karmala, bývalého velvyslance v Československu. Hranice Afghánistánu následně překročilo osmdesát tisíc vojáků sovětské armády¹²⁹. Ti měli pomoci s potlačením odporu vzbouřenců, který v souvislosti s děním sílil.

Západ invazi chápal jako porušení geopolitické stability regionu, například Spojené státy tak proto podporovaly protikomunistický odboj – a to i dodávkami vojenského materiálu nebo výcvikem mudžahedínů¹³⁰. Kvůli zásahu SSSR na území Afghánistánu navíc USA odložily schválení smlouvy o omezení strategických zbraní (známá pod zkratkou SALT) a zavedly například embargo na dovoz obilí¹³¹. A právě zapojení Spojených států do konfliktu znamenalo pro Sověty jedno – jejich představy o krátké a nenáročné vojenské operaci se nedlouho po invazi rychle rozplynuly. Poradce amerického prezidenta Jimmyho Cartera pro národní bezpečnost Zbigniew Brzeziński totiž hlavě státu krátce po vstupu sovětských vojsk do Kábulu řekl: „*Nyní máme možnost připravit Sovětskému svazu jeho vlastní Vietnam*“¹³², o což se USA pokoušely právě například vyzbrojováním povstalců.

Konflikt byl vleklý a nedobíral se k žádným výsledkům. Zvrat přišel až s nástupem Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka KSSS, který si naplno uvědomil bezvýhodnost situace. Rozhodl proto o stažení sovětských vojsk z Afghánistánu – o tomto úmyslu ujistil tehdejšího amerického prezidenta Ronalda Reagana na konferenci v Ženevě v listopadu 1985¹³³. Sovětští vojáci se začali vracet z Afghánistánu v roce 1988, poslední z nich zemi opustili 15. února 1989¹³⁴.

[dokumentární film]. Scénář a režie Gulya MIRZOEVA. Francie, ARTE France, Point du Jour, 2014. V digitalizované podobě dostupný prostřednictvím YouTube z: <https://youtu.be/5exPUK6bgq0>

¹²⁸ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 272.

¹²⁹ Afghánistán 1979 – Válka, která změnila svět [Afghanistan – 1979, la guerre qui a changé le monde] [dokumentární film]. Scénář a režie Gulya MIRZOEVA. Francie, ARTE France, Point du Jour, 2014. V digitalizované podobě dostupný prostřednictvím YouTube z: <https://youtu.be/5exPUK6bgq0>

¹³⁰ BILLARD, JR., Robert D. Operation Cyclone: How the United States Defeated the Soviet Union. *Undergraduate Research Journal at UCCS* [online]. 2010, roč. 3, č. 2, s. 29-30 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: https://urj.uccs.edu/index.php/urj/article/view/103/91?fbclid=IwAR2Bq6u_ziOVXOidAEzrzQtM-DBC4J5mDb9LJd3hQSOyUDH-x8fXWUPKrQs

¹³¹ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 274.

¹³² Afghánistán 1979 – Válka, která změnila svět [Afghanistan – 1979, la guerre qui a changé le monde] [dokumentární film]. Scénář a režie Gulya MIRZOEVA. Francie, ARTE France, Point du Jour, 2014. V digitalizované podobě dostupný prostřednictvím YouTube z: <https://youtu.be/5exPUK6bgq0>

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 341-348.

Porážka SSSR ve válce o Afghánistán zpochybnila Leninovy vize o nezastavitelném šíření komunistické ideologie a „zničila mýtus o nepřemožitelnosti Sovětů“¹³⁵. Invaze také vedla ke značnému ochlazení zlepšujících se vztahů se Spojenými státy a povzbudila svazové republiky SSSR ve snahách o jejich vlastní nezávislost¹³⁶.

4.2. Politická situace před Gorbačovem

Osmdesátá léta minulého století se v Sovětském svazu nesla v duchu ekonomického úpadku. Zatímco národní produkt rostl v pětiletém plánu 1966-1970 o 41 procent, v pětiletce 1981-1985 byl nárůst už jen 16,5procentní¹³⁷. Země přestávala mít dostatek prostředků pro zdravotnictví, školství nebo financování sociálních potřeb, životní úroveň obyvatelstva tak klesala a s tím se zkracovala i průměrná délka dožití¹³⁸. Nízké byly i výnosy ze zemědělství – v letech 1984 a 1986 dosahovaly pouhých 55 procent výnosů Polska¹³⁹. Sovětskou ekonomiku oslabovaly i nemalé výdaje na vyzbrojování, a to jak kvůli válce v Afghánistánu, tak kvůli zbrojnímu programu Spojených států¹⁴⁰.

O vůdcích Sovětského svazu, kteří v osmdesátých letech ovládali Kreml před Gorbačovem, se podle některých mluví jako o „nemocných gerontokratech“¹⁴¹ – ve vrcholné funkci setrvali navzdory stáří a nemocem až do své smrti. Období mezi lety 1980 a 1985 proto také bývá nazýváno „pětiletkou pyšných pohřbů“¹⁴² – nejvyšší činitelé SSSR totiž umírali krátce za sebou.

Leonid Iljič Brežněv, který zemi vedl jako generální tajemník KSSS osmnáct let, trpěl srdečními problémy a v květnu 1982 prodělal těžkou mozkovou příhodu¹⁴³. Ve funkci

¹³⁵ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 341.

¹³⁶ REUVENY, Rafael a Aseem PRAKASH. The Afghanistan war and the breakdown of the Soviet Union. *Review of International Studies* [online]. 1999, roč. 25, č. 4, s. 693 [cit. 2021-02-19]. Dostupné z: https://pdfs.semanticscholar.org/33c9/ac9c6ef27802ec05cc16f8ec69ca82c87cdb.pdf?fbclid=IwAROLOy8VaCOhpJF9vVhQEKO7wk36PVPyivEALc8HbeRHpB_26mT-maNTyQ

¹³⁷ AGANBEGYAN, A. The Economics of Perestroika. [cit. 2021-02-06]. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs), roč. 64, č. 2 (1988), str. 177. Blackwell Publishing on behalf of the Royal Institute of International Affairs. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2621844>.

¹³⁸ VYKOUKAL, J.; Litera, B.; Tejchman, M.: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha, Libri, 2000. Str. 649.

¹³⁹ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 464.

¹⁴⁰ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 258.

¹⁴¹ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 350.

¹⁴² Pohřeb Brežněva – symbolická nehoda před zraky milionů diváků. *Česká televize: ČT24* [online]. 15. 11. 2012 [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1134419-pohreb-brezneva-symbolicka-nehoda-pred-zraky-milionu-divaku>

¹⁴³ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 458-459.

ale i přes zdravotní obtíže nadále setrval, a to až do 10. listopadu téhož roku, kdy zemřel na infarkt¹⁴⁴. Nahradil ho Jurij Andropov, který do jara 1982 působil jako šéf tajné služby KGB a kterého si Brežněv zvolil jako svého nástupce měsíc před svou smrtí¹⁴⁵. Jeho hlavním cílem byl po nástupu do úřadu boj s korupcí a zvýšení pracovní disciplíny v podnicích. Změny Andropov plánoval i v otázkách zahraniční politiky – sliboval mezinárodní dohody o nevměšování, a tedy i oficiální zřeknutí se Brežněvovy doktríny. Řešit ale musel i zbrojní program – americký prezident Ronald Reagan označil v březnu 1983 Sovětský svaz za „impérium zla“ a kvůli eliminaci hrozby sovětského nukleárního útoku na území Spojených států spustil program „strategické obranné iniciativy“, což v SSSR vedlo k velkému navýšení výdajů na vyzbrojování¹⁴⁶.

Andropovův zdravotní stav byl od podzimu 1983 kritický. Trpěl ledvinovou chorobou, která ho přinutila řídit stát doslova z nemocničního lůžka. Zemřel 9. února 1984. Ačkoliv doporučil jako svého nástupce Michaila Gorbačova, ten si na funkci musel ještě chvíli počkat – kremelské vedení si za dalšího generálního tajemníka KSSS zvolilo třiasedmdesátiletého Konstantina Černěnka, který představoval Brežněvovo „alter ego“¹⁴⁷.

Ve vnitřní politice se Černěnko postavil proti tomu, co zavedl jeho předchůdce Andropov – ostatně své nepřátelství vůči němu Černěnko demonstroval hned na první schůzi sekretariátu slovy: „*Budeme znovu pracovat v brežněvovském stylu.*“¹⁴⁸ Například místo kladení důrazu na pořádek a disciplínu na pracovištích byla podle něj nutnější systematicky organizovaná vystoupení stranických a vládních činitelů. Také zrušil tresty pro funkcionáře obviněné z finančních machinací, což vedlo k opětovnému rozkvětu korupce. Kontrolu policie převzalo třetí oddělení KGB¹⁴⁹, kam byli dosazeni „spolehliví“ aparátníci. V roce 1984 tak růst kriminality v SSSR dosáhl poválečného vrcholu¹⁵⁰.

Z hlediska zahraniční politiky se za Černěnka poněkud zmírnily vztahy se Spojenými státy. Konfrontační proces mezi SSSR a USA kvůli jadernému vyzbrojování se sice po jeho

¹⁴⁴ Pohřeb Brežněva – symbolická nehoda před zraky milionů diváků. *Česká televize: ČT24* [online]. 15. 11. 2012 [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1134419-pohreb-brezneva-symbolicka-nehoda-pred-zraky-milionu-divaku>

¹⁴⁵ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 459.

¹⁴⁶ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 254–260.

¹⁴⁷ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 460.

¹⁴⁸ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 290.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 461.

nástupu do funkce nejdřív nesl v duchu Andropovova výroku, že „*nemá obdoby co do intenzity a ostrosti v celém poválečném období*“¹⁵¹, načež došlo k navýšení vojenského rozpočtu, Moskva ale v září 1984 nakonec bojkot odzbrojovacích jednání ukončila a politbyro bylo navíc ochotné souhlasit s omezením nebo zastavením výroby či rozmístování nových jaderných zbraní¹⁵².

Černěnko byl v úřadu pouhých třináct měsíců, a to kvůli svému zdravotnímu stavu. Velmi nemocný byl už při nástupu do funkce – měl chronicky nemocné plíce a často mu selhávalo srdce. V Rusku se o něm proto říkalo, že byl do Kremle „*přišourán*“¹⁵³, podle dříve citovaného Briana Croziera ho zase lze považovat za „*nejméně pohyblivého ze všech sovětských představitelů*“¹⁵⁴. Sovětské vedení se po smrti Andropova rozhodlo pro Černěnka i přesto, že mu kremelský šéflékař Čazov dával zhruba rok života. Když se jako generální tajemník KSSS účastnil schůzí politbyra, trvaly jen maximálně čtyřicet minut¹⁵⁵. Jeho zdravotní stav se zhoršil na začátku zimy 1984. Na televizní obrazovce se naposledy objevil 24. února 1985 – ze záběrů bylo zřejmé, že stát na vlastních nohách je pro něj nesmírně obtížné. Zemřel 10. března 1985, s jeho smrtí tehdy definitivně skončila Brežněvova éra¹⁵⁶.

4.3. Gorbačov generálním tajemníkem KSSS

Michail Sergejevič Gorbačov převzal vedení KSSS 11. března 1985 v 54 letech. Do funkce nastoupil v o dost mladším věku než jeho předchůdci – v sovětské politice tedy představoval novou generaci, která se již neztotožňovala se stalinismem¹⁵⁷. Doposud měl jako člen politbyra na starosti zemědělství a kvůli špatnému zdravotnímu stavu Černěnka ho často zastupoval a vedl zasedání nejvyššího orgánu¹⁵⁸. Vůdčí roli si tak měl možnost vyzkoušet ještě před nástupem do funkce. Aby si v politbyru získal a upevnil podporu pro jeho politické kroky, vyměnil během svého prvního roku ve funkci většinu vyšších

¹⁵¹ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. *Dějiny států*, s. 461.

¹⁵² DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 294.

¹⁵³ PETRÁNEK, Jan. *Nesmrtelnost rozkazem (vzpomínky ruského kardiologa)* [online]. 17. 3. 2015. [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/nesmrtelnost-rozkazem-vzpominky-ruskeho-kardiologa-6615443>

¹⁵⁴ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 350.

¹⁵⁵ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 289-290.

¹⁵⁶ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. *Dějiny států*, s. 460-462.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 463.

¹⁵⁸ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 11.

funkcionářů – o místo například přišly čtrnáct ministrů nebo osm vedoucích oddělení v Ústředního výboru. Nahrazen byl i Gorbačovův hlavní rival Grigorij Romanov – tajemník odpovídající za těžký a zbrojní průmysl¹⁵⁹. Na pozici ministra zahraničí vystřídal Andreje Gromyka šéf gruzínské komunistické strany Eduard Ševardnadze, Gromyko se stal předsedou prezidia Nejvyššího sovětu, což byla tehdy úloha spíše ceremoniální. Gorbačov vyměnil například i předsedu KGB¹⁶⁰.

Sovětský systém se kvůli důvodům zmíněným v předchozích kapitolách v době nástupu Gorbačova do funkce generálního tajemníka nacházel v hluboké krizi – nový šéf aparátu si proto byl vědom, že hospodářství musí zbavit stagnace. Ostatně sám tehdy pár měsíců před nástupem do nejvyšší stranické funkce (v prosinci 1984) pronesl: „*Pouze intenzivní, vysoce rozvinutá ekonomika může zaručit upevnění pozice naší země na mezinárodní scéně*“¹⁶¹. Zároveň pro něj bylo charakteristické, že usiloval o „*nalezení souladu mezi marxismem-leninismem a reálným životem lidí*“¹⁶² – snažil se skloubit komunismus s určitými prvky politických svobod a s prvky racionality v oblasti ekonomiky. Už na plénu v dubnu roku 1985 proto předložil svou strategickou koncepci, která měla urychlit sociální a ekonomický vývoj¹⁶³. Stěžejními politickými kroky Gorbačova se tak staly reformní plány, známé pod pojmy *perestrojka* a *glasnosť*, které představil na XXVII. sjezdu KSSS¹⁶⁴. Zásady a cíle své politiky pak shrnul v knize ‚Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět‘, která vyšla v roce 1987 a dočkala se překladu do mnoha jazyků¹⁶⁵.

4.3.1. Perestrojka

Perestrojka neboli přestavba měla za cíl reformovat socialismus po ekonomické, sociální i politické stránce. Měla také především klást důraz na zájmy a blaho občanů. Ideovým základem přestavby měl být návrat k Leninovi: „*Gorbačovova přestavba měla ve svém důsledku do sovětského komunismu zavést ekonomickou efektivitu a jistou dávku*

¹⁵⁹ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 464.

¹⁶⁰ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 11-12.

¹⁶¹ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 464.

¹⁶² BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 131-132.

¹⁶³ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 464.

¹⁶⁴ MCAULEY, Mary. *Soviet Politics 1917–1991*. New York: Oxford University Press, 1992, s. 90.

¹⁶⁵ BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 142.

demokracie, bez kterých se již na konci dvacátého století nebylo možné obejít. To vše ale mělo zůstat v souladu s leninismem.¹⁶⁶ Gorbačov tak například zahájil boj proti korupci, usiloval o implementaci prvků tržního systému do plánované ekonomiky¹⁶⁷ či o decentralizaci moci (avšak se zachováním vedoucí úlohy komunistické strany) – ať už v podobě větší autonomie státních podniků, nebo jisté zodpovědnosti centrálních i regionálních představitelů strany vůči voleným orgánům¹⁶⁸. V oblasti ekonomiky se generální tajemník chtěl vyrovnat zemím Západu, heslem dne se proto staly pojmy jako ‚efektivita‘, ‚modernizace‘ a ‚disciplína‘¹⁶⁹.

Své kroky Gorbačov zahájil 28. května 1986 přijetím Zákona proti bezpracným příjmům, který měl znemožnit výdělky z prodejů na černém trhu. Každý práceschopný občan se tak musel prokazovat potvrzením o zaměstnání, což vedlo k odchodu z práce osmi set tisíc prodejců a vedoucích obchodů¹⁷⁰. V jisté – byť stále velmi omezené – míře bylo povoleno soukromé podnikání v podobě družstev. Umožnil to Zákon o státních podnicích přijatý v roce 1987, který zároveň dával závodům větší autonomii v plánování další výroby. Podniky ale musely prodejem zboží pokrýt veškeré vlastní náklady a vedle toho ještě odvádět poplatky do státních fondů, takže jejich činnost nebyla příliš výdělečná¹⁷¹.

V oblasti technologického vývoje viděl Gorbačov možnost vyrovnání se západním ekonomikám rozvojem strojírenství a s ním spjatých odvětví. Jeho představa zněla následovně: „Zdvojnásobením investic, zdokonalením metod plánování a mobilizace pracovní síly se v příštích 6-7 letech dosáhne světového standardu ve všech typech strojírenské výroby.“¹⁷² Příliv investičních prostředků ale nevedl k modernizaci, nýbrž spíše k další výrobě zastaralých strojů a k nárůstu nedokončených projektů¹⁷³. O tom svědčí i výsledek opatření zavádějící Státní komisi pro kontrolu kvality, která do března 1987 udělila 32 tisíc pokut, proti čemuž se viníci rozhořčeně bránili námitkou, že „z podřadných surovin a na muzeálních strojích dodávaných státem se nic jiného než zmetky vyrábět

¹⁶⁶ BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 143.

¹⁶⁷ BAYER, Ivo. *Perestrojka. Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Perestrojka>

¹⁶⁸ MCAULEY, Mary. *Soviet Politics 1917–1991*. New York: Oxford University Press, 1992, s. 90.

¹⁶⁹ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 465.

¹⁷⁰ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 352.

¹⁷¹ LEICHTOVÁ, M. *Současné Rusko*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009, s. 21.

¹⁷² GORBACHEV, M. *Perestrojka*. London-Fontana Books, 1988, s. 94-95.

¹⁷³ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 304-305.

nedá.“¹⁷⁴ V červenci roku 1989 zase začaly protestovat desetitisíce horníků, kteří navíc později vytvořili neoficiální odborovou organizaci¹⁷⁵. Nespokojenost obyvatel s pracovními podmínkami tehdy potvrdil průzkum publikovaný v roce 1990 v týdeníku ‚Argumenty i fakty‘ – podle něj oproti roku 1976, kdy byl proveden podobný dotazník, vzrostl 1,5krát počet mužů a dvakrát počet žen nespokojených s jejich podmínkami k práci¹⁷⁶.

Úspěchu se nedočkala ani takzvaná ‚protialkoholní kampaň‘, ke které se Gorbačov uchýlil krátce po nástupu do funkce – celonárodním problémem velké spotřeby alkoholu se politbyro začalo zabývat v dubnu 1985. Tehdy zjistilo, že počet notorických alkoholiků dosáhl pěti milionů, prodej alkoholu se v průběhu dvaceti let zvýšil na čtyřnásobek a spotřeba čistého alkoholu na jedince za rok činila zhruba osm litrů¹⁷⁷. Generální tajemník tedy zavedl drastická opatření – alkohol se mohl prodávat až po čtrnácté hodině, zvýšila se jeho cena a ve státních institucích a kancelářích komunistické strany byl zaveden přísný zákaz jeho požívání, což bylo do té doby časté¹⁷⁸. Policie kontrolovala občany pomocí alkohol testerů nejen na pracovištích, ale dokonce i ve veřejné dopravě¹⁷⁹. To vše ale vedlo spíše ke frustraci společnosti, což mělo za následek prudký vzrůst spotřeby po domácku tajně vyráběného alkoholu, a tedy i rapidní pokles státních příjmů. K tomu došlo právě v době, kdy sovětský rozpočet „*potřeboval maximum prostředků pro započatou strukturální přestavbu průmyslu*“¹⁸⁰.

Kvůli výše zmíněným snahám o reformy se celkově rozjel systém ‚inflace – vyčerpání zásob spotřebního zboží – růst deficitu platební bilance‘, který v konečném výsledku vedl k hospodářskému kolapsu¹⁸¹. Pokus o zavedení prvků tržní ekonomiky, a tedy snížení státních dotací zase místo k podpoře ekonomiky vedl naopak k nárůstu cen potravin a spotřebního zboží. Podle oficiálních čísel si sice ekonomika nevedla zas až tak zle – například v roce 1989 vzrostlo HDP Sovětského svazu v porovnání s předchozím rokem o tři procenta, schodek rozpočtu klesl ze 120 miliard dolarů na 92 a o 2,4 procenta se zvýšil i národní příjem. Údaje byly ale stále nižší, než předpokládala pětiletka. Spolu s tím navíc

¹⁷⁴ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 352-353.

¹⁷⁵ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 29-30.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 29.

¹⁷⁷ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 303.

¹⁷⁸ BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 144.

¹⁷⁹ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 28.

¹⁸⁰ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 303-304.

¹⁸¹ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 305.

rapidně vzrostla kriminalita¹⁸². Zatímco předchozí sjezd straníků představoval ambiciózní plány, které měly sovětskou ekonomiku pozvednout, na XXVIII. sjezdu KSSS v červenci 1990 se opět mluvilo o zhoršující se ekonomické situaci a také o dramatickém snížení životních standardů obyvatel Sovětského svazu¹⁸³.

Jakkoliv tedy byly plány generálního tajemníka Michaila Gorbačova na obnovu socialistického systému ambiciózní, perestrojka nakonec nepřinesla mnoho změn. Ona přestavba „*ztroskotala na neslučitelnosti zásadní reformy politického a hospodářského systému se zachováním jeho základních prvků*“¹⁸⁴ – mělo totiž jít nikoliv o reformu systému, ale o reformu v jeho rámci: o liberalizaci systému bez narušení jeho socialistické podstaty, tedy centralizovaného plánování a vedoucí úlohy strany¹⁸⁵. Gorbačov nechtěl socialismus překonat – chtěl jen „*najít jeho ztracenou podstatu*“¹⁸⁶. V rigidním sovětském systému ale rozhodovala především kombinace zájmů nomenklatury a vedení podniků¹⁸⁷. Ostatně sám Gorbačov na své snahy o oživení sovětské ekonomiky vzpomínal ve své knize takto: „*Ministerstva bojovala na život a na smrt o svá práva, programy pro rozvoj několika vybraných sektorů nepřinesly urychlení vědecko-technického pokroku, plány na modernizaci strojírenství se zhroutily. Výsledek našeho mimořádného úsilí se rovnal nule.*“¹⁸⁸

Část perestrojky, která vedla k jistým pozitivním změnám v rámci sovětského systému, byl program zvaný ‚glasnost‘. Jeho význam vysvětluje následující podkapitola.

4.3.1.1. Glasnost'

Po mnoho let byla některá témata v Sovětském svazu tabu – ať už šlo o stav ekonomiky, problémy společnosti jako korupce a kriminalita, záležitosti týkající se zbrojení nebo kritika vládnoucích elit. To se po nástupu Gorbačova do funkce generálního tajemníka změnilo – a to především díky glasnosti. Termín, který v ruštině znamená ‚obecná známost‘ nebo ‚kontrola ze strany veřejnosti‘, zpravidla ale je vykládán jako ‚otevřenost‘¹⁸⁹, přinesl určité politické a společenské uvolnění. Na začátku, tedy v letech 1985 a 1986, byla glasnost'

¹⁸² MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 29.

¹⁸³ Tamtéž, s. 31.

¹⁸⁴ BAYER, Ivo. Perestrojka. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Perestrojka>

¹⁸⁵ MALIA, M. *Sovětská tragédie: Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991*. Praha, 2004, s. 319.

¹⁸⁶ BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 142.

¹⁸⁷ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 304.

¹⁸⁸ GORBATCHOW, M. *Erinnerungen*. Berlin, 1995, s. 335.

¹⁸⁹ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 350.

„shora řízenou kampaní, která měla podporovat perestrojku v ekonomické oblasti“¹⁹⁰ a tedy se svobodou slova ještě tolik nesovisedla. Výrazněji se pojem začal používat až v následujícím roce 1987 – tehdy už označoval médii vedenou kampaň usilující o reformu strany a politického systému a bojující s korupcí a byrokratismem¹⁹¹. Hlavním cílem tedy byla politika maximální otevřenosti o činnosti státních orgánů, minimalizovat se mělo potlačování svobody slova. Gorbačov se zároveň zřekl násilí jako prostředku politiky, což byla do té doby běžná praxe. Spolu se svými nejbližšími spolupracovníky si totiž uvědomoval – čímž se také lišil od svých předchůdců – že „tragédie společnosti byla spojena se ztrátou morálky a že obroda společnosti není bez morální dimenze možná“¹⁹². Skrze glasnost chtěl generální tajemník obnovit v obyvatelích Sovětského svazu důvěru vůči politickému vedení a médiím a upevnit tak podporu svého programu.

Po společenské stránce se glasnost projevila především v otázce svobody slova a práva na informace – byť stále šlo jen o jakousi větší otevřenost v poskytování informací veřejnosti, nikoliv o západní představu úplné svobody slova¹⁹³. Jedním z prvních takových kroků bylo ukončení pronásledování disidentů – například v prosinci roku 1986 nechal Gorbačov propustit z vyhnanství v Gorkém fyzika, obránce lidských práv a nejznámějšího sovětského disidenta Andreje Sacharova¹⁹⁴. V roce 1988 pak vešel v platnost trestní zákoník, který snížil počet odsouzených k odnětí svobody, rapidně zmenšil počet případů, které mohly skončit trestem smrti, a ukončil politiku deportací. Díky tomu se na svobodu dostávalo víc a víc lidí včetně disidentů, ze kterých se tak na nějaký čas stali ‚hrdinové dneška‘¹⁹⁵.

Velký obrat přišel i ve způsobu, jakým mohla média informovat. Po havárii jaderného reaktoru v Černobyli v roce 1986, která neunikla masivní pozornosti nejen sovětských, ale i zahraničních médií, se k veřejnosti začaly dostávat detailní informace o takových událostech – o příčinách neštěstí (i když o okolnostech výbuchu v Černobyli se informace dostaly na povrch až později, jelikož sovětské vedení se je zprvu snažilo utajit¹⁹⁶) i o jejich

¹⁹⁰ BAYER, Ivo. Glasnost. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Glasnost>

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 302.

¹⁹³ DEBARDELEBEN, Joan. *Soviet Politics in Transition*. Massachusetts: D. C. Heath and Company, 1992, s. 66.

¹⁹⁴ BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 143.

¹⁹⁵ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 19.

¹⁹⁶ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 45.

obětech. Příkladem je třeba zemětřesení v Arménii v roce 1988, při kterém navíc sovětské vedení umožnilo a přivítalo pomoc ze zahraničí. Lidé se najednou vedle toho začali dozvídat i o sociálních problémech – o nemoci AIDS a počtu nakažených virem HIV, o úpadku životních standardů, o vysoké úmrtnosti kojenců nebo o snižující se porodnosti¹⁹⁷. Sovětští obyvatelé si tak díky tomu postupně víc začali uvědomovat, v jak žalostném stavu se tamní ekonomika a tím pádem i jejich životní standardy nachází.

Po personálních změnách v sovětském vedení, kterými si Gorbačov zajistil podporu pro své politické kroky, přišly i obměny na vedoucích pozicích některých významných moskevských novin a časopisů – například ve vedení stranického deníku ‚Pravda‘ nebo měsíčníku ‚Kommunist‘. Periodika (v roce 1987 se připojily například noviny ‚Ogyňok‘, ‚Argumenty i fakty‘ nebo ‚Moskovskije novosti‘) tak začala přinášet informace o reformách a celkově začala postupně psát o sovětské realitě otevřeněji a s kritickým pohledem¹⁹⁸. Někdy byla ve svých textech otevřenější, než si Gorbačov původně představoval, v jejich stylu je ale nemohl nijak omezovat, aby si nepoškodil svou roli a pověst reformátora¹⁹⁹. Pro novináře tak nastalo jisté období uvolnění – mohli v článcích vyjadřovat své názory, což jim dříve nebylo dovoleno. Často tak činili formou polemiky²⁰⁰. Limity veřejné debaty postupně ustupovaly – s rokem 1989 se v médiích začaly denně objevovat informace o selháních v oblasti sovětské politiky, o zhoršení stavu životního prostředí, o zdravotních rizicích, nehodách, chudobě, kriminalitě a tématech spojených s drogami a prostitucí. V roce 1990 začalo být předmětem veřejné kritiky dokonce i nejvyšší sovětské vedení nebo samotný leninismus²⁰¹.

Díky tlaku na větší transparentnost se na světlo dostalo i další politické téma – a sice zločiny minulosti. Konkrétně šlo především o činy vykonané za dob Josifa Vissarionoviče Stalina – jeho následník Nikita Sergejevič Chruščov sice v roce 1956 odsoudil jeho kult osobnosti a jeho činy, za Gorbačova ale navíc došlo k rehabilitaci obětí Stalinových čistek. Generální tajemník k tomuto účelu vytvořil v listopadu 1987 speciální komisi, která později prohlásila desítky členů KSSS odsouzených v rámci čtyř vykonstruovaných Moskevských procesů za nevinné – mezi nimi například Alexej Rykov, Lev Kameněv, Grigorij Zinovjev

¹⁹⁷ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 24.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 18.

¹⁹⁹ MALIA, M. *Sovětská tragédie: Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991*. Praha: Argo, 2004, s. 424.

²⁰⁰ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 18.

²⁰¹ DEBARDELEBEN, Joan. *Soviet Politics in Transition*. Massachusetts: D. C. Heath and Company, 1992, s. 66.

nebo Karl Radek. Cílem tak bylo ukázat, že události, ke kterým za dob stalinismu docházelo – především k soudům a popravám tisíců nevinných lidí – se již nebudou opakovat²⁰². Doby, kdy byl Stalin generálním tajemníkem, Gorbačov označil za jednu z nejbolestnějších kapitol sovětské minulosti a v roce 1987, při příležitosti sedmdesátého výročí bolševické revoluce, sice pochválil Stalina za jeho rozhodnutí ke kolektivizaci a rychlé industrializaci, jeho kroky ale prohlásil za neodpuštělné²⁰³. Pro generálního tajemníka byl rozchod se stalinismem zásadní – představoval pro něj totiž nekontrolovatelnou moc politického aparátu a hospodářskou neefektivnost²⁰⁴.

Proces přeměn se dotkl i samotného politického vedení. Konec osmdesátých let minulého století se v Sovětském svazu nesl mimo jiné v duchu reorganizace a zjednodušení aparátu Komunistické strany – odstraněny například byly struktury paralelní k orgánům státní moci. V roce 1988 schválil Nejvyšší sovět krok, který vyžadoval vytvoření dodatku sovětské ústavy a který byl přímo revoluční – od příštích voleb, které se konaly v březnu roku 1989, se totiž o poslanecké křeslo mohl ucházet větší počet kandidátů. Komunisté sice nadále tvořili velkou většinu poslanců, KSSS ale tehdy v místních volbách utrpěla porážku – v mnoha okresech se totiž zvolení nedočkala na padesát procent jejich tajemníků. Tyto volby tak lze označit za první relativně svobodné v Sovětském svazu²⁰⁵.

K rekonstrukci zastupitelského systému zároveň došlo skrze vytvoření nové instituce, a sice Sjezdu lidových poslanců. Ten měl 2 250 příslušníků, kteří získali pravomoc volit členy nejvyššího orgánu státní moci – Nejvyššího sovětu. Tato ústavní změna měla za cíl oddělit moc stranickou od státní, druhou zmíněnou posílit na úkor první a izolovat Gorbačovovy konzervativní oponenty. Nejvyšší sovět najednou byl něčím důležitějším než jen ‚přikyvovacím‘ orgánem²⁰⁶ a reformní program glasnosti se nejen díky tomuto kroku celkově stal „*teoretickým i praktickým předpokladem pro demokratizaci společnosti*“²⁰⁷.

²⁰² MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 18.

²⁰³ KÁBA, František. *Perestrojka a glasnost' a jejich role v rozpadu SSSR* [online]. Plzeň, 2015 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/19520/1/BP_Kaba.pdf. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra politologie a mezinárodních vztahů. Vedoucí práce PhDr. Magdaléna Leichtová, Ph.D., s. 12.

²⁰⁴ BAYER, Ivo. *Perestrojka. Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Perestrojka>

²⁰⁵ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 466–467.

²⁰⁶ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 15–16.

²⁰⁷ BAYER, Ivo. *Glasnost'*. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Glasnost'](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Glasnost)

4.3.2. Zahraniční politika

V zahraniční politice se Gorbačovovi coby generálnímu tajemníkovi dařilo více než na domácí scéně – v zahraničí ho totiž vnímali jako státníka, který usiluje o reformu vlastní země a o uchování světového míru. Mezi jeho „*slabou domácí pověstí a vynikajícím mezinárodním kreditem*“²⁰⁸ tak vznikla velká disproporce. Na své pověsti v zahraničí začal ostatně pracovat už před svým nástupem do funkce – například tehdejší britská premiérka Margaret Thatcherová po setkání s Michailem Gorbačovem ve Velké Británii v prosinci 1984 prohlásila, že je mužem, „*s nímž by se dalo obchodovat*“²⁰⁹.

Sovětský svaz zaměstnával a vyčerpával z hlediska lidských i finančních zdrojů válečný konflikt v Afghánistánu, jehož průběh popisuje kapitola 5.1.3. V roce 1984 činily náklady na vedení války přes jeden a půl miliardy rublů, v roce 1987 číslo vzrostlo na více jak čtyři miliardy. Sovětská vláda navíc ze svazového rozpočtu dotovala některé zaostalejší svazové republiky. Pomáhala ale i některým zemím, které sice formálně nepatřily do bloku, ideologicky však se SSSR souzněly – jako například Kuba nebo Vietnam. Z mocenských a politických důvodů poskytoval Sovětský svaz půjčky i zemím jako Libye, Sýrie, Nikaragua, Jemen nebo Angola. Většina z nich ale nebyla půjčené peníze schopná splatit, a tak jim je Moskva – sama ve stavu krizového vývoje ekonomiky – dávala téměř bezplatně²¹⁰.

Stěžejní kroky Michaila Gorbačova se v otázce zahraniční politiky týkaly hlavně změn v oblasti zbrojení. Uskutečnil například několik odzbrojovacích iniciativ – už v červenci roku 1985 pozastavil pokusné jaderné exploze, v lednu následujícího roku pak zveřejnil plán na likvidaci veškerých jaderných zbraní do konce století²¹¹. V prosinci roku 1987 pak v Bílém domě spolu s americkým prezidentem Ronaldem Reaganem po předchozích jednáních podepsal Smlouvu o likvidaci raket středního a kratšího doletu. V rámci dohody sice došlo jen ke zničení tří až pěti procent tehdejšího celkového jaderného potenciálu, byla ale také především první dohodou, která skutečně vedla ke snížení počtu jaderných zbraní a k odstranění jedné kategorie takových zbraní z Evropy. Její podepsání znamenalo také to, že „*supervelmoci jsou schopny překonat své animozity a dosáhnout dohody i v tak senzitivní*

²⁰⁸ BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 144.

²⁰⁹ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 352.

²¹⁰ LITERA, Bohuslav. *Od Stalina ke Gorbačovovi: Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945–1991*. Praha: Dokořán, 2019, s. 288.

²¹¹ Tamtéž, s. 144-145.

oblasti, jakou bylo a je jaderné zbrojení“²¹². V tomto duchu pokračoval i Reaganův nástupce George Bush starší – s tehdejší generálním tajemníkem KSSS Michailem Gorbačovem podepsal na konci července 1991 smlouvu START I, která u každé ze stran omezila počet jaderných hlavic i jejich nosičů²¹³.

S odstraňováním zbraní souvisela zásada, kterou se Gorbačov řídil už od nástupu do funkce v roce 1985 – že úroveň bezpečnosti obou supervelmocí (SSSR a USA) musí být na stejné úrovni²¹⁴. Již v knize ‚Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět‘ z roku 1987 zdůrazňoval, že bezpečnost je nedělitelná a že o vlastní bezpečnost nelze usilovat na úkor ostatních států. Razil proto tezi takzvané ‚obraně obrany‘ – tedy že vojenská politika musela zemi výhradně připravovat na obranu, nikoliv na útok²¹⁵. Gorbačov k tomu ve své knize prohlásil, že „*ideologické rozpory nelze přenášet do vztahů mezi státy a podřizovat jim zahraniční politiku, protože ideologie můžou být protikladné, ale zájem o přežití, o odvrácení války je všeobecný a nejvyšší*“²¹⁶. Na zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku v prosinci 1988 pak veřejně slíbil snížení početních stavů sovětské armády o půl milionu mužů a stažení šesti tankových divizí z NDR, Československa a Polska²¹⁷. Toto rozhodnutí souviselo s bezesporu vůbec nejvýznamnějším Gorbačovovým krokem v zahraniční politice pro země sovětského bloku – a sice s postupným opouštěním Brežněvovy doktríny. Prakticky to totiž pro tyto státy znamenalo, že Sovětský svaz už nadále nebude moci vojensky zasáhnout v případě, že by se nějaká ze zemí východního bloku rozhodla odvrátit od socialismu. Vrchní velitel sovětských ozbrojených sil Anatolij Gribkov ale byl toho názoru, že se Sovětský svaz vzdal Brežněvovy doktríny už v letech 1980-81: „*Skutečnost, že jsme tehdy neposlali vojska zasáhnout do Polska, dokazuje, že Brežněvova doktrína – tedy řešení problémů silou – byla mrtvá.*“²¹⁸ (O tehdejší vývoji v Polsku krátce informuje podkapitola 5.1.1.) Později pak generální tajemník KSSS vytvořil ohledně vztahů se zeměmi bloku jakousi ‚Gorbačovovu doktrínu‘,

²¹² LITERA, Bohuslav. *Od Stalina ke Gorbačovovi: Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945–1991*. Praha: Dokořán, 2019, s. 297-298.

²¹³ Tamtéž, s. 300-302.

²¹⁴ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 467.

²¹⁵ LITERA, Bohuslav. *Od Stalina ke Gorbačovovi: Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945–1991*. Praha: Dokořán, 2019, s. 291.

²¹⁶ GORBAČEV, Michail Sergejevič. *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*. Praha: Svoboda, 1987, s. 126.

²¹⁷ LITERA, Bohuslav. *Od Stalina ke Gorbačovovi: Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945–1991*. Praha: Dokořán, 2019, s. 300.

²¹⁸ OUIOMET, Matthew J. *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2003, s. 242.

podle které neexistoval jediný model výstavby socialismu – každá země si ho měla vytvářet sama a také každá komunistická strana měla být zcela nezávislá v řešení svých vnitřních záležitostí. Na zasedání Rady Evropy v červenci 1989 pak Gorbačov na toto téma prohlásil, že *„sociální a politický řád v té či oné zemi se měnil v minulosti a může se měnit i napříště. Je to však výsadní záležitost národů samých a jejich volby. Jakékoliv zasahování do vnitřních záležitostí, jakékoliv pokusy omezit svrchovanost států, jak přátel a spojenců, tak kohokoliv, jsou nepřijatelné“*²¹⁹. Fakticky tak ‚dal zelenou‘ revolucím, které v zemích východního bloku v příštích měsících následovaly.

²¹⁹ LITERA, Bohuslav. *Od Stalina ke Gorbačovovi: Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945–1991*. Praha: Dokořán, 2019, s. 319-320.

5. Kvalitativní analýza mediálních obsahů

5.1. Kvalitativní analýza dokumentů a výzkumné otázky

Jak již bylo zmíněno v úvodu, cílem této práce je zjistit, jak informovala tři zvolená periodika (Rudé právo, Mladá fronta (později Mladá fronta DNES) a Lidové noviny) o vybraných událostech z období rozpadu Sovětského svazu a zda lze v jejich přístupu nalézt odlišnosti. Pro zkoumání a vyhodnocování materiálů jsem se rozhodla zvolit metodu kvalitativního výzkumu dokumentů, mezi které podle metodologa Jana Hendla vedle virtuálních dat nebo úředních a osobních dokumentů patří také výstupy masových médií – tedy například noviny, které tato práce zkoumá²²⁰.

Kvalitativní výzkum je sice těžké definovat, jelikož pro jeho vymezení neexistuje žádný všeobecně uznávaný způsob, například podle Juliet Corbinové a Anselma Strausse (vědecká pracovnice na katedře sociálních věd a bývalý profesor sociologie, oba působící na University of California v San Franciscu) ale představuje výzkum, „jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace“²²¹, jako tomu je u kvantitativní metody. Kvalitativní analýza podle nich slouží „k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme, nebo k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme“²²². Současně může být vhodná také k získání detailních informací, které by se obtížně získávaly druhým typem analýzy, tedy kvantitativní metodou²²³.

Zvolený typ výzkumu mi tak nevytvoří jen soubor dat, jak by tomu bylo za použití kvantitativní analýzy, nýbrž mi pomůže hlouběji pochopit povahu získaných dat. Jak totiž vysvětluje Hendl, kvalitativní výzkumník při použití tohoto způsobu zkoumání „nesestavuje ze získaných dat skládku, jejíž konečný tvar zná, spíše konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí“²²⁴.

Mezi výhody kvalitativního zkoumání patří jak možnost získání hloubkového popisu příkladů, tak jeho pružnost (analýzu je možné přizpůsobit okolnostem a proměnit ji

²²⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 204.

²²¹ STRAUSS, Anselm L. a JULIET CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999, s. 10.

²²² Tamtéž, s. 11.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 50.

na základě získaných výsledků). Sběr a zkoumání dat je ale často časově náročnější než u kvantitativních postupů. Nevýhodná u kvalitativní analýzy je také především vysoká míra subjektivity, kvůli které jsou výsledky snadněji ovlivnitelné výzkumníkem a jeho preferencemi. Další nevýhodou je i fakt, že získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci nebo do jiného prostředí²²⁵.

Pro každý výzkum je podle socioložky médií Renáty Sedlákové stěžejní soubor výzkumných otázek, na které chce výzkumník svou analýzou odpovědět. V první řadě jde o základní výzkumnou otázku, kterou následně doplňují od ní odvozené výzkumné otázky, jejichž úkolem je oblast zájmu rozvinout a specifikovat²²⁶. V případě mé diplomové práce se budu snažit najít odpovědi na tyto otázky:

Základní otázka: Jak informovala zvolená tři média o vybraných událostech?

Doplňující otázky:

- Lišil se přístup jednotlivých deníků k vybraným událostem?
- Lišil se způsob informování titulů mezi jednotlivými lety? Bylo u nich možné vysledovat ideologickou zaujatost, případně mění se tento fakt v průběhu sledovaných let?
- Jakou důležitost přikládaly jednotlivé deníky vybraným událostem? (poutání na článek na titulní straně, umístění jednotlivých textů v rámci výtisku)
- Jak jednotlivá tištěná média informovala o dané zemi před vybranou událostí?
- Jaký byl obsah komentářů – co zdůrazňovaly, jaké argumenty používaly, jak dané události hodnotily?
- U jakých událostí byly články doplněné fotografiemi? Co nejčastěji zobrazovaly?
- Kolik textů jednotlivá média k dané události ve zvoleném období publikovala? Kolik z nich bylo agenturních, kolik nesignovaných a kolik původních (od redaktorů deníků)?
- Jaký byl poměr původních textů ve vybraných médiích k daným událostem – převažovaly zpravodajské, nebo publicistické texty?
- U jakých událostí využívala média své zpravodaje k informování skrze reportáže?
- Kolik se ve vybraných médiích u sledovaných událostí objevilo dalších obsahů, jako jsou karikatury nebo mapy?

²²⁵ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 50.

²²⁶ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 68.

Při kvalitativním výzkumu mohou být některé z údajů kvantifikovány, a to kvůli lepšímu vyvození závěrů²²⁷. Toho částečně využívá i tato diplomová práce – na otázky kvantitativního typu odpovídá pomocí tabulek. Jde ale pouze o sledování dílčích kvantitativních aspektů, nikoliv o kvantitativní výzkum.

5.2. Výběr periodik, událostí a článků k analýzám

Analýze jsem se – jak už zaznělo v úvodu – rozhodla podrobit tři české deníky: Rudé právo, Mladou frontu (později jako Mladá fronta DNES) a Lidové noviny. Tituly jsem vybrala na základě jejich dlouhodobého postavení na tuzemské mediální scéně (viz kapitola 3). Konkrétně jsem pro výzkum vybrala vydání z let 1989–1991, a to ze dvou důvodů: Zaprvé mě vzhledem k proměně vlastnických struktur deníků, změně četnosti vydávání (u Lidových novin), ale také vývoji politických poměrů v Československu v těchto letech zajímalo, zda se tyto faktory mohly odrazit na způsobu informování o vybraných zahraničních událostech, které byly často revolučního charakteru. A to nejen co do počtu materiálů (tedy z kvantitativního hlediska), ale hlavně z pohledu kvalitativního – tedy například zda se v textech Rudého práva nějak odrazil fakt, že se z tiskového orgánu vládnoucí strany stal nezávislý titul, a zda se tedy změnil přístup deníku k informování o dění v do té doby spřátelené komunistické zemi; nebo zda se obecně v článcích všech třech deníků po roce 1989 nějak projevila znovu nabytá svoboda. Druhým důvodem pro výběr tohoto období byl fakt, na který upozornil vedoucí práce během konzultací při sestavování teze, a sice že české deníky před zvolenými roky neinformovaly o dění ve svazových republikách dostatečně – tedy tak, aby byl vzorek materiálů dostatečně satureovaný.

Co se týče výběru konkrétních událostí pro analýzu, chtěla jsem do ní zahrnout ty, kterými chtěli občané svazových republik dosáhnout nezávislosti, ať už šlo o větší protesty v ulicích, které se neobešly bez obětí, nebo o protesty formou politických kroků (především tedy události let 1989 a 1990). Dále pak také ty události, které nějak přispěly, nebo přímo vedly k rozpadu Sovětského svazu (tedy dění především z druhé poloviny roku 1991), a samozřejmě i tuto událost samotnou. Zároveň jsem vybírala události významnějšího charakteru, u kterých jsem očekávala, že je budou vybrané deníky dostatečně pokrývat a možná i komentovat. Celkově jde podle mého názoru a výběr nejdůležitějších událostí, které mezi lety 1989 a 1991 formovaly SSSR a vedly ke konečnému zániku tohoto impéria.

²²⁷ STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999, s. 10.

U každé události jsem rozsah vzorku zkoumaných výtisků stanovila tak, že začíná novinami vydanými týden před danou událostí a končí novinami vydanými týden po ní. Analyzovat i čísla vydaná před průběhem samotné události jsem se rozhodla z toho důvodu, že mě zajímalo, zda a případně jak se deníky zemím, ve kterých se událost odehrála, věnovaly v předchozích dnech. Situace v některých svazových republikách se totiž ve dnech předcházejících události vyvíjela, události se děly těsně za sebou, nebo se sledovaná období překrývala (viz například volby v Pobaltí a následné vyhlášení nezávislosti Litvy – kapitoly 6.2.1. a 6.2.2., nebo samotný vývoj na konci roku 1991, kdy se formálně rozpadal Sovětský svaz – kapitola 6.3.4.). Tento postup tak dle mého názoru pomůže vytvořit komplexnější analýzu přístupu médií k tomuto dění.

Deníky ve sledovaném období vycházely pravidelně každý den kromě neděle. Výjimku představují Lidové noviny, a to v roce 1989 – tehdy vycházely ve formě měsíčníku (viz kapitola 3.1.). U sledovaných událostí z roku 1990 vycházely jen dvakrát týdně, až poté začaly vycházet jako deník. Porovnání počtu článků u událostí z těchto let proto nemá až takový význam, soustředit se proto budu spíše na obsah a celkové vyznění textů.

V každém výtisku pak budu sledovat ty materiály, které se nějakým způsobem věnují dané zemi – v závislosti na vybraných událostech buď svazové republice, více republikám, nebo celému SSSR jakožto jednotnému státnímu útvaru.

Následující kapitola není pouze čistě praktická, nýbrž propojuje teoretickou část s praktickou – každá její podkapitola vždy nejprve událost zasadí do kontextu tehdejšího dění a popíše událost samotnou. Po této části pak vždy následuje podkapitola, která se věnuje kvalitativní analýze materiálů týkajících se dané události. Její součástí jsou i zmíněné kvantitativní prvky – a to dvě tabulky, z nichž první znázorňuje celkový počet materiálů, které rozděluje do kategorií, druhá tabulka člení původní články na zpravodajské a publicistické. Pokud je u článku uveden i autor i ČTK, započítávám ho do sekce původních článků, protože autor sice pracuje s agenturními texty, ale rozvíjí je o vlastní poznatky přímo z místa. Reportáže jsou zařazeny do samostatné kolonky a počítány dohromady zpravodajské i publicistické, protože u některých je hranice mezi těmito žánry tenká a její zařazení by mohlo být předmětem diskuse.

6. Nejvýznamnější revoluční události v Sovětském svazu mezi lety 1989–1991 a jejich odraz ve vybraných českých médiích

Od druhé poloviny osmdesátých let se sovětské vedení vedle ekonomických problémů potýkalo s výzvou v podobě národnostní otázky. Území SSSR tehdy obývali příslušníci více než sta etnických skupin, z nichž mnozí žili přímo v Ruské republice. Separatistické snahy jednotlivých etnik vždy mírnily místní komunistické strany, které podléhaly politbyru ÚV KSSS, reformy generálního tajemníka Michaila Gorbačova, díky kterým zavládla v Sovětském svazu tolerantnější atmosféra, ale tato úsilí ještě posílily.

První varovný signál přišel už v prosinci 1986, kdy propukly protesty v kazachstánském hlavním městě Alma-Atě. Gorbačov tehdy donutil k rezignaci prvního tajemníka tamější komunistické strany, který byl kazašské národnosti, a nahradil ho Rusem²²⁸. Některé země se navíc za součást Sovětského svazu nikdy nepovažovaly, ale naopak svoje připojení vnímaly jako násilnou integraci a okupaci – mezi ně patřilo například Estonsko, Lotyšsko a Litva, které k sobě Sovětský svaz připojil v roce 1940 v rámci paktu Ribbentrop–Molotov²²⁹. Národnostní tlaky se ale objevovaly i uvnitř sovětských republik – například v otázce Náhorního Karabachu, arménské enklávy v Ázerbájdžánu²³⁰, o kterou se válečné spory vedou dodnes.

Nejen tyto události, ale i ty zmíněné v následujících kapitolách, měly zásadní vliv na vývoj Sovětského svazu – vedle dalších faktorů, které byly popsány již dříve, přispěly k tomu, že se SSSR na konci roku 1991 rozpadl.

6.1. Rok 1989

6.1.1. Gruzínské protesty a vojenský zásah

První událostí, ke které ve sledovaném období došlo a kterou lze vnímat jako snahu země o získání nezávislosti na Sovětském svazu, byly protesty Gruzínů na jaře roku 1989.

²²⁸ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 358.

²²⁹ DEBARDELEBEN, Joan. *Soviet Politics in Transition*. Massachusetts: D. C. Heath and Company, 1992, s. 153.

²³⁰ Po několikaměsíčních násilných střetech, které mezi Armény a Ázerbájdžánci probíhaly od února 1988 a při kterých zemřelo několik desítek lidí, přisoudilo sovětské vedení v listopadu 1989 toto území znovu Ázerbájdžánu. Násilnosti ale pokračovaly i poté. Konflikt měl i náboženský aspekt – Armény se hlásí ke křesťanství, kdežto Ázerbájdžánci jsou šitští muslimové. In: CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 359-360.

Podobně jako v Arménii a v Ázerbájdžánu v souvislosti s Náhorním Karabachem podnítil i v Gruzii odpor vůči Moskvě vnitrostátní etnický konflikt. Samostatný stát na Gruzii tu požadovala abchazská muslimská menšina, což Gruzínci – stejně jako Arméni – vnímali jako protežování muslimů Kremlem²³¹. „V březnu a dubnu demonstrovaly tisíce občanů Abchazské autonomní republiky za odtržení od Gruzínské republiky. Odpovědí jim byla demonstrace asi 100 tisíc gruzínských aktivistů v hlavním městě Tbilisi,“²³² popisuje události autor knihy ‚Vzestup a pád sovětské říše‘ Brian Crozier. Někteří Gruzínci dokonce obviňovali Moskvu, že zosnovala abchazskou vzpouru skrze tamní komunistické vedení.

Demonstrace Gruzínců proti požadavkům Abcházců, kterých byla v zemi menšina, se postupně přeměnily v protesty vyžadující větší politickou a ekonomickou nezávislost. Někteří z nich navíc zahájili hladovku kvůli ještě naléhavějšímu požadavku, a to na úplné odtržení od Sovětského svazu a sestavení nezávislé vlády²³³. Tyto protesty vyvrcholily brutálním vojenským zásahem, ke kterému došlo v noci z 8. na 9. dubna 1989. Vojenské jednotky tehdy proti demonstrantům použily vysoce toxickou plynovou směs, která vyvolává paralýzu nervové soustavy, a armádní lopatky, kterými protestující mlátily. Zásah si vyžádal na dvě desítky mrtvých a několik set zraněných, kteří museli být ošetřeni v nemocnici²³⁴.

6.1.1.1. Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 2. do 16. 4. 1989)

Ani jedno z periodik²³⁵ se gruzínské svazové republice nevěnuje ve sledovaných dnech

²³¹ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 364–365.

²³² CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 360.

²³³ FEIN, Esther B. At Least 16 Killed as Protesters Battle the Police in Soviet Georgia. *The New York Times* [online]. 10. 4. 1989 [cit. 2021-5-17]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/1989/04/10/world/at-least-16-killed-as-protesters-battle-the-police-in-soviet-georgia.html?fbclid=IwAR1NgDEje1qOGk2dEugrAeU0vB0Jix11Ve_AUiM8a-

²³⁴ Později byla ustavena komise, která zjišťovala, kdo je za útok odpovědný. Podle jejích závěrů za ním nestál ani generální tajemník Gorbačov, ani ministr zahraničních věcí Ševardnadze – na vině měl být tehdejší nejvyšší gruzínský stranický představitel Džumber Patiašvili, který v nepřítomnosti zmíněné dvojice (ti v těchto dnech pobývali na Kubě a v Londýně) požádal hlavního ideologa KSSS Ligačova, aby vyslal vyřešit situaci vojenské jednotky a vojska ministerstva vnitra. Velením operace pak sovětský ministr obrany Jazov pověřil velitele Zakavkazského vojenského kruhu generála Rodionova, který byl proslulým zastáncem tvrdé linie. Oba přišli po brutálním zásahu o svou funkci. In: CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 360–361.

²³⁵ Lidové noviny, jak bylo popsáno v kapitole 3.1., vycházely v roce 1989 samizdatově v podobě měsíčníku. Pokrytí události tímto deníkem tak nelze porovnat se zbylými dvěma periodiky, co se počtu materiálů a zmínek v jednotlivých dnech týče. Porovnat s materiály Rudého práva a Mladé fronty k tématu ale lze vyznění textu a povahu zmíněných informací ve článku, který se objevil v květnovém vydání Lidových novin.

před událostí. Poprvé se Rudé právo i Mladá fronta zmiňují o vojenském zásahu proti demonstrantům v hlavním gruzínském městě den poté, tedy 10. dubna 1989. Zatímco Mladá fronta nazývá v titulku dění ‚tragickou událostí‘, Rudé právo ho v titulku popisuje jako ‚protisovětskou provokaci‘. Jinak se ale k událostem z 9. dubna stavějí oba tituly stejně, z obou textů je cítit jistá tendenčnost: o demonstrantech mluví jako o představitelích alternativních sdružení, kteří se snaží ohrozit přestavbu, nebo jako o extremistech, kteří shromáždění využili k ‚vyvolání nezdravých nálad‘²³⁶. Na protestující koneckonců svádí oba deníky vinu za to, že v ulicích Tbilisi došlo k násilí – podle popisu Rudého práva i Mladé fronty dělaly státní a stranické orgány všechno pro to, aby zamezily nepříznivému vývoji, armádní jednotky podle nich navíc důsledně plnily pokyn nepoužít zbraně a zasáhnout maximálně opatrně, demonstranti ale podle obou periodik ‚vyzbrojení kameny, klacky a kovovými tyčemi kladli zuřivý odpor a svým chováním vyvolali v davu tlačenici, v níž zahynulo 16 lidí‘²³⁷. Podle textu agentury ČTK, který 13. dubna zveřejnilo Rudé právo²³⁸ i Mladá fronta²³⁹, navíc mluvčí sovětského ministerstva zahraničí odmítl, že by lidé zemřeli na následky úderů tzv. ženijních lopatek, tedy vojenských nástrojů.

Naprosto odlišně popisuje dubnové dění ve svém článku měsíčník Lidové noviny – ten události nazývá ‚dubnovým výbuchem gruzínského hněvu‘. Zatímco zbylé dva deníky tvrdí, že násilí vyprovokovali demonstrující lidé, Lidové noviny připisují vinu zasahujícím jednotkám: ‚Devátého dubna nervy gruzínského politbyra nevydržely a demonstranti před ‚Domem vlády‘ byli zmasakrováni. Ostrými ženijními lopatkami vraždily speciální jednotky ministerstva vnitra demonstranty.‘ Toto tvrzení podkládají svědectvím fotoreportéra, který poskytl své snímky o brutalitě policejního zákroku redakci novin Mládež Gruzie. To měli podle něj zjistit policisté, kteří do redakce následně vtrhli a zničili celé vydání²⁴⁰.

Rudé právo ve svých textech ve sledovaných dnech mnohdy zdůrazňuje postoj pracujících – ti se podle deníku ve většině závodů v gruzínském hlavním městě ‚rozhodně postavili proti provokatérům‘²⁴¹, jak titul nazývá demonstranty, kteří se podle dalšího

²³⁶ Nesignováno. Gruzie. Tragická událost. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 84 (13 827), ze dne 10. 4. 1989, s. 3.

²³⁷ kd. Protisovětská provokace v Tbilisi. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 84, ze dne 10. 4. 1989, s. 7.

²³⁸ ČTK. Výzva M. Gorbačova pracujícím republiky. Navrátit Gruzii klid. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 87, ze dne 13. 4. 1989, s. 7.

²³⁹ Nesignováno. Situace v Tbilisi téměř normální. Výzva M. Gorbačova do Gruzie. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 87 (13 830), ze dne 13. 4. 1989, s. 5.

²⁴⁰jp. Abcházie a Gruzie. In: *Lidové noviny*. Ročník 2, číslo 5, z května 1989, s. 14.

²⁴¹ kd. Protisovětská provokace v Tbilisi. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 84, ze dne 10. 4. 1989, s. 7.

článku „snaží narušit normální pracovní běh podniků a organizací“²⁴². Z materiálů lze celkově vycítit, že prioritou tehdy bylo především nepřerušit provoz gruzínských podniků. Mladá fronta se zase vymezuje vůči západním sdělovacím prostředkům (konkrétně proti Hlasu Ameriky a Deutsche Welle), které podle článku tohoto deníku šíří dezinformace o počtu obětí, a také vůči seznamům uvádějícím až dvě stě obětí, které se v tu dobu objevovaly v ulicích Tbilisi a za kterými podle periodika stojí „*extremistické síly*“²⁴³.

Ze všech zveřejněných článků k tomuto tématu ve sledovaném období se žádný z nich neobjevil na titulní straně ani jednoho z deníků, nýbrž v sekci věnované zahraničnímu dění. Pouze Mladá fronta jednou poutala na první straně na svůj článek týkající se dění v Gruzii, a to 12. dubna popiskem „*Tbilisi: město se vzpamatovává z šoku*“²⁴⁴.

Tabulka č. 1: Počet materiálů v jednotlivých denících o protestech v Gruzínské SSR

	Rudé právo	Mladá fronta	Lidové noviny
<i>agenturní články</i>	4	0	0
<i>nesignované články</i>	2	5	0
<i>původní články</i>	2	1	1
<i>fotografie</i>	0	0	0
<i>karikatury</i>	0	0	0
<i>mapy</i>	0	0	1
CELKEM	8	6	2

²⁴² Zpravodaj ČTK. Náznaky uklidnění v Tbilisi. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 86, ze dne 12. 4. 1989, s. 7.

²⁴³ STANČEK, Lubomír. Vědomá spekulace kolem obětí v Tbilisi. Postupné uklidňování situace. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 86 (13 829), ze dne 12. 4. 1989, s. 5.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 1.

Tabulka č. 2: Rozdělení původních článků podle žánrů

		Rudé právo	Mladá fronta	Lidové noviny
A1	<i>zpravodajské články</i>	2	1	1
A2	<i>zpravodajské rozhovory</i>	0	0	0
A Σ	zpravodajské texty	2	1	1
B1	<i>komentáře</i>	0	0	0
B2	<i>sloupky</i>	0	0	0
B3	<i>glosy</i>	0	0	0
B Σ	publicistické texty	0	0	0
C Σ	zpravodajské + publicistické reportáže	0	0	0
Σ	CELKEM	2	1	1

6.1.2. Lidský řetěz a Zpívající revoluce v Pobaltí

Jedny z nejvýraznějších demonstrací za nezávislost a posléze i kroky k jejímu praktickému dosažení se ve sledovaném období odehrály v pobaltských republikách. Ty byly v Sovětském svazu dlouhodobě jakousi ‚vyspělou periferií‘ – především v oblasti ekonomické a sociální, navíc se hlásily k západní kultuře. Do těchto zemí tak občané jiných svazových republik jezdili jako na ‚sovětský Západ‘. Západní státy včetně USA se zase o dění v Pobaltí zajímaly daleko více než o události na Kavkaze nebo ve středoasijských republikách. Rozdíl mezi nimi vnímal i sám Michail Gorbačov, který v Estonsku, Lotyšsku a Litvě jakožto kulturně a hospodářsky vyspělejších státech hledal podporu pro svůj reformní program perestrojky, která se zde také setkala s příznivým ohlasem²⁴⁵. Kvůli své mnohem vyšší životní úrovni se ale tyto tři země už od dob Chruščova coby generálního tajemníka začaly postupně stávat objektem masové migrace především Rusů a Ukrajinců, což vedlo k polarizaci společnosti²⁴⁶.

Odpor vůči SSSR v baltských republikách pramenil také z událostí roku 1940, kdy Sovětský svaz tyto země anektoval. S tím se někteří jejich obyvatelé nikdy nesmířili

²⁴⁵ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 58-59.

²⁴⁶ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, 366-367.

a požadovali obnovení samostatné státnosti²⁴⁷. V srpnu 1987 – při připomínce uzavření paktu Ribbentrop–Molotov mezi nacistickým Německem a SSSR 23. srpna 1939, který anexi předcházela – se proto v Rize, Vilniusu a Tallinnu shromáždilo několik tisíc lidí. Na demonstraci v prvních dvou zmíněných metropolích reagovalo sovětské vedení policejními zásahy²⁴⁸ a posléze výměnou stranického vedení ve všech třech zemích, což v nich ještě podpořilo etnické (Rusové vs. Estonci, Lotyšši a Litevci) a politické (prosovětská vs. národní křídla KSS) rozdělení²⁴⁹. V roce 1988 se tyto manifestace opakovaly, v ulicích hlavních měst se při této příležitosti shromáždily desítky tisíc lidí²⁵⁰.

V otázce nacisticko-sovětského paktu se sovětské vedení vždy odkazovalo na tezi, podle které SSSR uzavřením této dohody zabránil ve vztahu k Pobaltí vměšování německého fašismu a podle níž Estonsko, Lotyšsko a Litva vstoupily do Sovětského svazu dobrovolně. V roce 1988 se ale veřejnost dozvěděla o existenci tajných dokumentů, na základě kterých si Německo a SSSR rozdělily sféry vlivu ve východní Evropě a které sovětské tvrzení vyvrátily. Během roku 1989 pak diskuse ohledně paktu vedly k vytvoření republikových komisí a lidových front, jejichž zástupci na Baltickém shromáždění v květnu téhož roku společně odsoudili tajné protokoly a jejich politické důsledky pro nezávislost Pobaltí. V prosinci pak došlo i k oficiálnímu a finálnímu uznání existence protokolů sovětskými lidovými poslanci²⁵¹.

Za vyvrcholení demonstrací za nezávislost Estonska, Lotyšska a Litvy lze považovat protestní akce uspořádané k padesátému výročí zmíněného paktu, tedy 23. srpna 1989. Obyvatelé těchto zemí manifestovali nejen za nezávislost, ale právě i za přiznání pravdivosti výše zmíněných tajných protokolů. V ulicích od litevského Vilniusu přes lotyšskou Rigu až po estonský Tallinn se jich sešly a následně chytily za ruce více než dva miliony. Vytvořily tak ‚lidský řetěz‘ dlouhý více než 600 kilometrů. Pro tuto událost se vžil také název ‚Baltská cesta‘²⁵².

Pro demonstrace v Pobaltí na konci osmdesátých a začátku devadesátých let se vžil pojem ‚Zpívající revoluce‘, který má kořeny především v Estonsku. Tam představoval zpěv

²⁴⁷ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 73.

²⁴⁸ History. *The Baltic Way: 1989–2014* [online]. [cit. 2021-5-21]. Dostupné z: <http://www.thebalticway.eu/en/history/>

²⁴⁹ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 368.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 369.

²⁵¹ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 86–98.

²⁵² History. *The Baltic Way: 1989–2014* [online]. [cit. 2021-5-21]. Dostupné z: <http://www.thebalticway.eu/en/history/>

národních písní prostředek, jak vyjádřit nesouhlas se sovětskou nadvládou – například od roku 1960 zakončovala tallinnský hudební festival pravidelně neoficiální národní hymna, i když nikdy nebyla uvedena v programu. Zpěv vlasteneckých písní se pak postupně stal součástí protestů proti Sovětskému svazu, kdy začalo Pobaltí usilovat o nezávislost²⁵³. Pro toto období vznikl soubor dvacítky skladeb, mezi něž patřila hymna nebo písně z doby estonského národního obrození na počátku 19. století. Estonci si je pak zpívali jak doma, tak na hudebních festivalech a politických událostech. Lidé si je ale zpívali i během takzvaného ‚lidského řetězu‘, popsaného výše²⁵⁴. S názvem ‚Zpívající revoluce‘ pro obrodné změny v Estonsku přišel v červnu roku 1988 umělec Heinz Valk poté, co se poblíž estonského hlavního města shromáždily desítky tisíc lidí kvůli události zvané ‚Noční zpívání‘²⁵⁵. „*Lidé zpívali až do rána. Každý večer přicházelo víc a víc lidí – nejdřív stovky, pak tisíce a na poslední koncert muzikanti pozvali celý národ. Na Pěvecké pole se ze všech ulic valili lidé jako řeky. Ulice se změnila v jednu velkou řeku, auta i tramvaje se zastavily. Město bylo plné zpívajících lidí,*“²⁵⁶ vzpomínal na tehdejší dění autor pojmu v rozhovoru pro Českou televizi při příležitosti 20. výročí rozpadu Sovětského svazu.

6.1.2.1. Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 16. do 30. 8. 1989)

Jelikož nebyl výše popsán ‚lidský řetěz‘ v Pobaltí ojedinělou událostí, ale spíše vyvrcholením opakujících se protestů, informoval proto tisk o dění v těchto třech svazových republikách ve sledovaném období už před 23. srpnem 1989. První takový článek vyšel 16. srpna, v němž Rudé právo i Mladá fronta shrnují text sovětského listu Pravda. Ten informuje o dopisech čtenářů, kteří vyjadřují znepokojení nad vývojem v pobaltských republikách²⁵⁷. Naléhavěji, ale zároveň i ideologicky zabarveněji tu působí článek Rudého práva, podle kterého se v Pobaltí „*vyhrocuje ovzduší nacionalistické hysterie*“ a podle něhož je tedy potřeba „*klást odpor antisocialistickým a nacionalistickým živlům a zintenzivnit boj*

²⁵³ VOGT, Henri. *Between Utopia and Disillusionment: A Narrative of the Political Transformation in Eastern Europe*. New York: Berghahn Books, 2005, s. 25.

²⁵⁴ TAMMELA, Hiljar. The Singing Revolution. *Estonica: Encyclopedia about Estonia* [online]. 2010 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: http://www.estonica.org/en/The_Singing_Revolution/

²⁵⁵ VOGT, Henri. *Between Utopia and Disillusionment: A Narrative of the Political Transformation in Eastern Europe*. New York: Berghahn Books, 2005, s. 26.

²⁵⁶ Se Sovětským svazem se Estonci rozloučili úsměvy a zpěvem. *Česká televize: ČT24* [online]. 10. 8. 2011 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1248528-se-sovetskym-svazem-se-estonci-rozloucili-usmevy-a-zpevem>

²⁵⁷ Nesignováno. List Pravda: O situaci v Pobaltí. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 192 (13 935), ze dne 16. 8. 1989, s. 5.

*s extremismem v národnostních vztazích*²⁵⁸. V podobném duchu se o dva dny později vyjadřuje také Mladá fronta – podle té se „*v napjatém ovzduší aktivizovaly ultraradikální skupiny*“²⁵⁹. Ze stejného textu lze současně vycítit, že deník připravuje veřejnost na to, jak by měla vnímat možné události, ke kterým by mohlo dojít při příležitosti blížícího se výročí paktu Ribbentrop–Molotov (tedy dne, kdy došlo ke zformování ‚lidského řetězu‘) – článek totiž varuje čtenáře, že výročí uzavření smlouvy „*hodlají zneužít pro své cíle různí extremisté*“²⁶⁰.

Den poté, co došlo k vytvoření takzvaného ‚lidského řetězu‘, se o něm ani jedno z médií nezmiňovalo. První informativní článek o tomto dění přichází až dva dny poté, tedy 25. srpna, a to jen na stránkách Mladé fronty. Text je ale, co se popisu události týče, velmi stručný – píše jen, že lidský řetěz měl symbolický význam a že se uskutečnil při příležitosti padesátého výročí podpisu sovětsko-německé smlouvy o neútočení v roce 1939, na jejímž základě později Sovětský svaz Pobaltí anektoval. Informace o průběhu nebo rozsahu události se ale neobjevují. Deník v rámci tohoto článku také nabízí reakci dvou sovětských deníků Pravda a Selskaja Žizň. Ty sice píšou, že alternativa k „*odštěpeneckým náladám*“ existuje v podobě programu přestavby, na druhou stranu ale v podstatě uznávají, že pobaltské země se necítí v Sovětském svazu svobodně – uvádí totiž, že je načase zahájit diskusi o budoucí podobě federace, ve které si žádný národ nebude připadat utiskovaný. Citované sovětské deníky také poznamenávají, že je načase odhalit historickou pravdu o zmíněném nacisticko-sovětském paktu, o kterém přitom sovětské vedení nepravdivě tvrdilo, že měl sloužit k ochraně Pobaltí před nacistickým Německem²⁶¹ (viz teoretická podkapitola 6.1.2.).

Rudé právo si těchto dvou textů od sovětských deníků nevšímá a ani přímo neinformuje o události v Pobaltí. Zmiňuje se jen o nepovolené demonstraci několika tisíců lidí v Moskvě, během níž protestující připomněli „*akce v pobaltských republikách*“, ke kterým se ale deník podrobněji nevyjádřil a kterými podle něj demonstrující „*zesměšňují mírovou politiku SSSR*“²⁶². Otevřeněji se k dění vyjadřuje až 28. srpna skrze zveřejněné prohlášení ÚV KSSS (to otiskla i Mladá fronta²⁶³), které tvrdí, že organizátoři dění z 23. srpna vnutili tisícům lidí

²⁵⁸ Zpravodaj ČTK. Z redakčního článku listu Pravda. Znepokojení nad vývojem v pobaltských republikách. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 192, ze dne 16. 8. 1989, s. 7.

²⁵⁹ Nesignováno. Estonsko: Značné škody. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 194 (13 937), ze dne 18. 8. 1989, s. 5.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Nesignováno. Pravda o Pobaltí. In: *Mladá fronta, rubrika Přečetli jsme*. Ročník XLV, číslo 200 (13 943), ze dne 25. 8. 1989, s. 5.

²⁶² Nesignováno. Zahraniční tisk 24. srpna 1989. In: *Rudé právo, rubrika Řekli – Napsali*. Ročník 69, číslo 200, ze dne 25. 8. 1989, s. 6.

²⁶³ Nesignováno. Prohlášení ÚV KSSS k situaci v pobaltských republikách. Události zašly daleko. In: *Mladá*

nepřátelská hesla vůči sovětskému zřízení a kteří se „vynasnažili vybičovat nálady do učiněné nacionalistické hysterie“²⁶⁴. Další den přidává titul ke stanovisku Ústředního výboru KSSS komentář – jeho autor Lubor Kazda v něm tvrdí, že prohlášení je výzvou k rozumu a stranické cti, že se národní city pro ‚extremisty‘ staly „prostředkem ke špinavé hře s protisovětským podtextem“ a že pokud se Pobaltí vydá směrem, který tito lidé požadují, bude to znamenat směřování „přímo ke katastrofě“²⁶⁵.

Deník Mladá fronta mezitím k dění taktéž připojuje komentář, avšak převzatý ze sovětského listu Pravda. Podle něj sice v Litvě podporuje odtržení mnoho lidí, „střízlivě uvažující vědečtí a kulturní činitelé, pracovníci sovětů, stranických a hospodářských orgánů i dělníci“ si ale uvědomují, že by to mělo nepředvídatelné důsledky pro ekonomiku i skutečnou suverenitu země. Sovětský titul v komentáři také tvrdí, že „novým vůdcům propagujícím izolaci národa se podařilo lidi obelhat, protože zpočátku své skutečné cíle skrývali za hesly na podporu přestavby“. Rovněž se tu ale objevuje i kritika stranické organizace Litevské SSR, která se podle listu „začala vzdávat politického boje, působí rozpačitě a ustupuje“²⁶⁶.

Rudé právo i Mladá fronta tedy ve sledovaném období často citovaly sovětské deníky, které vyjadřovaly znepokojení nad vývojem v pobaltských republikách. Objevilo se ale i několik komentářů, jejichž autory situace podobně zneklidnila. Žádný z textů nebyl otištěn na první straně, umístěny byly na stránkách věnujících se zahraničnímu dění. Jedinou výjimkou bylo vydání Rudého práva ze 30. srpna – na jeho titulní straně se v rubrice ‚Stručně ze světa‘ objevuje titulek a úvodní věta článku, který informuje o tom, že nejvyšší stranické orgány pobaltských republik podpořily zmíněné prohlášení ÚV KSSS. Text pak pokračuje na sedmé straně²⁶⁷. Co se týče poutání na články na titulních stranách deníků, v tomto sledovaném období k němu došlo u dvou textů Mladé fronty – k přečtení článku z 16. srpna zve titulek „Složitá situace v sovětském Pobaltí“²⁶⁸, k textu ze 30. srpna pak titulek „Prohlášení ÚV KSSS k Pobaltí vyvolalo mnoho ohlasů v SSSR“²⁶⁹.

fronta. Ročník XLV, číslo 202 (13 945), ze dne 28. 8. 1989, s. 3.

²⁶⁴ Nesignováno. Prohlášení ÚV KSSS k situaci v Pobaltí. Uchovějme jednotnou rodinu sovětských národů. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 202, ze dne 28. 8. 1989, s. 6.

²⁶⁵ Lubor Kazda. Vývoj v Pobaltí budí v SSSR vážné znepokojení. Výzva k rozumu. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 203, ze dne 29. 8. 1989, s. 7.

²⁶⁶ Nesignováno. Situace v Litvě zůstává složitá. Příčiny včerejší i dnešní. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 201 (13 944), ze dne 26. 8. 1989, s. 5.

²⁶⁷ ČTK, zr. V Pobaltí jde o osud přestavby. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 204, ze dne 30. 8. 1989, s. 1 a 7.

²⁶⁸ In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 192 (13 935), ze dne 16. 8. 1989, s. 1.

²⁶⁹ In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 204 (13 947), ze dne 30. 8. 1989, s. 1.

Lidové noviny, tehdy ještě stále jako měsíčník, se dění v Pobaltí věnovaly jedním textem, a sice reportáží z Litvy. V té její autor Martin Jankovec připomíná demonstrace z roku 1988 nebo osud mnoha litevských rodin, které byly po připojení Pobaltí k Sovětskému svazu v roce 1940 jakožto ‚antisovětsky orientované obyvatelstvo‘ vysídleny na Sibiř. K tomu připojuje svědectví dvou sester, z nichž jedna popisuje, že na Sibiři jejich rodina přežila jen díky tomu, že si jejich rodiče pořídili krávu. Autor také přidává informaci o tom, že podle posledního průzkumu veřejného mínění má hnutí Sajūdis podporu 72 procent všech Litevců. Článek se tedy sice nevěnuje přímo ‚lidskému řetězu‘, je u něj ale zveřejněna pozoruhodná fotografie (viz Obrázek

Obrázek 1: Fotografie u článku Lidových novin ze září 1989, na které drží demonstrantka transparent s nápisem: "Pražské jaro... pekingské léto... ruský podzim?"

1) – ta zobrazuje ženu, která v rukou drží transparent s nápisem ‚Pražské jaro...pekingské léto...ruský podzim?‘. Demonstrantka se jím tedy zřejmě ptá, zda jejich protesty za nezávislost nakonec dopadnou podobně jako období Pražského jara v Československu v roce 1968, které ukončila sovětská okupace, nebo protesty v čínském Pekingu v roce 1989, které vyvrcholily masakrem na náměstí Nebeského klidu. Text je navíc zakončen větou o tom, že je na dveřích redakce, kterou navštívil, připevněná polní vojenská lopatka s nápisem ‚Tbilisi 9. dubna 1989‘ – ta zase připomíná způsob, jakým jednotky potlačily dubnové demonstrace v Gruzii²⁷⁰.

²⁷⁰ jam. Litva v roce jedna. In: *Lidové noviny*. Ročník 2, číslo 9, ze září 1989, s. 17.

Tabulka č. 3: Počet materiálů v jednotlivých denících o dění v Pobaltí v srpnu 1989

	Rudé právo	Mladá fronta	Lidové noviny
<i>agenturní články</i>	4	0	0
<i>nesignované články</i>	4	8	0
<i>původní články</i>	3	0	1
<i>fotografie</i>	0	0	1
<i>karikatury</i>	0	0	0
<i>mapy</i>	0	0	0
CELKEM	11	8	2

Tabulka č. 4: Rozdělení původních článků podle žánrů

		Rudé právo	Mladá fronta	Lidové noviny
A1	<i>zpravodajské články</i>	2	0	0
A2	<i>zpravodajské rozhovory</i>	0	0	0
A Σ	zpravodajské texty	2	0	0
B1	<i>komentáře</i>	1	0	0
B2	<i>sloupky</i>	0	0	0
B3	<i>glosy</i>	0	0	0
B Σ	publicistické texty	1	0	0
C Σ	zpravodajské + publicistické reportáže	0	0	1
Σ	CELKEM	3	0	1

6.2. Rok 1990

6.2.1. Volby v Pobaltí

Vedle občanských iniciativ, kterými obyvatelé Pobaltí dávali najevo svou touhu po získání nezávislosti, vznikaly v Estonsku, Lotyšsku a Litvě i politická uskupení – takzvané lidové fronty – která začala těmto snahám dávat jasnější a oficiálnější obrysy. Lidové fronty vytvořily alternativu ke komunistické straně, čímž si získali masovou

podporu. Sovětské vedení je původně považovalo za nosnou formu opozice²⁷¹, generální tajemník KSSS Michail Gorbačov v nich viděl oporu pro jeho reformní kroky v boji proti stranické byrokracii (podporu perestrojky koneckonců lidové fronty samy deklarovaly). Později ale bylo všem zřejmé, že hlavním cílem lidových front je především nezávislost pro baltské země²⁷².

První takový nezávislý politický subjekt vznikl v Estonsku v dubnu 1988 pod názvem Rahvarinne neboli Estonská lidová fronta²⁷³. V červnu téhož roku vzniklo v Litvě Litevské hnutí za přestavbu, známé pod názvem Sajūdis²⁷⁴ – v něm se spojila reformně-komunistická inteligence z Vilniusu se skupinou té nekomunistické z Kaunasu²⁷⁵. V říjnu 1988 se připojili i lotyšští intelektuálové a založili Lotyšskou lidovou frontu – Latvijas Tautas fronte²⁷⁶. Na podzim roku 1988, kdy všechna tři hnutí představila své programy a uskutečnila ustavující sjezdy, se už mohla opírat o širokou členskou základnu²⁷⁷. Svou sílu lidové fronty prvně vyzkoušely v březnu 1989, kdy se konaly volby do Sjezdu lidových poslanců – ten byl tehdy vůbec poprvé volen z více kandidátek. Hnutí v těchto volbách drtivě zvítězila²⁷⁸. V květnu 1989 pak lidové fronty pobaltských zemí uspořádaly v Tallinnu shromáždění, jehož tématem bylo utvoření jednotného postoje, který měl státům pomoci získat ekonomickou a politickou svrchovanost. Už v září roku 1988 navíc estonský Nejvyšší sovět uzákonil estonštinu jako státní jazyk (což později udělalo i Lotyšsko a Litva) a zároveň prohlásil, že estonské zákony mají přednost před sovětskými²⁷⁹ – tuto deklaraci suverenity Gorbačov zpětně považoval za rozhodující pro „celý proces rozpadu vnitřního impéria“²⁸⁰.

Všechny tři země tedy činily kroky, které je měly dovést k jedinému cíli – k samostatnosti a nezávislosti na Sovětském svazu. V Pobaltí ale stále měly hlavní slovo tamní komunistické strany, které ovládala a kontrolovala centrální KSSS. To se jako první

²⁷¹ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 110–111.

²⁷² DEBARDELEBEN, Joan. *Soviet Politics in Transition*. Massachusetts: D. C. Heath and Company, 1992, s. 71.

²⁷³ DOUŠOVÁ, Iva. 13. 4. – Založení Estonské lidové fronty. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/13-4-zalozeni-estonske-lidove-fronty/>

²⁷⁴ DOUŠOVÁ, Iva. 3. 6. – Založení Sajūdisu. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/3-6-zalozeni-sajudisu/>

²⁷⁵ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 369.

²⁷⁶ DOUŠOVÁ, Iva. Založení Lotyšské lidové fronty. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/zalozeni-lotysske-lidove-fronty/>

²⁷⁷ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 369.

²⁷⁸ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 125.

²⁷⁹ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 52.

²⁸⁰ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 369.

rozhodla změnit Litva – 7. prosince 1989 hlasoval litevský Nejvyšší sovět pro odstranění článku 6 z litevské ústavy²⁸¹, který zaručoval komunistické straně vedoucí postavení. O dva týdny později navíc Litevská komunistická strana učinila další bezprecedentní krok – vyhlásila nezávislost na centrální KSSS. V Litvě tak začaly existovat dvě komunistické strany: původní, která se distancovala od Komunistické strany Sovětského svazu, a pro-moskevská²⁸². Litva v těchto rozhodnutích nezůstala osamocená – 11. ledna 1990 si Nejvyšší sovět Lotyšska taktéž odhlasoval vypuštění článku 6 z ústavy, 23. února se k nim přidal i Nejvyšší sovět Estonska²⁸³.

Pobaltské republiky si tak otevřely cestu k tomu, aby v nich vládly nekomunistické strany. Tuto příležitost jako první opět využila Litva – v zemi 24. února 1990²⁸⁴ proběhlo první kolo voleb do tamního parlamentu, 141členného²⁸⁵ Nejvyššího sovětu Litevské SSR. Vůbec poprvé od vzniku SSSR se jich účastnilo více stran. Vyhrálo je hnutí Sajūdis, které si do čela Nejvyššího sovětu zvolilo Vytautase Landsbergise – prvního nekomunistického předsedu legislativního orgánu Litvy i Sovětského svazu²⁸⁶. 18. března následovalo první kolo voleb do nejvyšších sovětů v Estonsku²⁸⁷ a Lotyšsku – i tady v nich celkově zvítězily lidové fronty. V legislativních orgánech ale neměly kvůli etnické struktuře obyvatelstva tak jasnou převahu jako litevský Sajūdis, do vedení tak dosadily vysoké komunistické funkcionáře – v Lotyšsku to byl Anatolijs Gorbunovs, v Estonsku Arnold Rüütel²⁸⁸.

6.2.1.1. Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 17. 2. do 3. 3. 1990 a od 11. do 25. 3. 1990)

Práce se od této podkapitoly věnuje událostem, k nimž došlo po politických změnách v Československu, odlišnosti ve způsobu informování Rudého práva a Mladé fronty o dění

²⁸¹ Litva měla stejně jako jiné sovětské republiky ústavu, která byla přesnou kopií ústavy celosvazové. In: CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 361-362.

²⁸² MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 52-53.

²⁸³ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 361-371.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 373.

²⁸⁵ Report on the Supreme Soviet Elections in Lithuania. *Commission on Security and Cooperation in Europe* [online]. Washington, D.C., 6. 3. 1990 [cit. 2021-7-1]. Dostupné z:

<https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/Report%20on%20the%20Supreme%20Soviet%20Elections%20in%20Lithuania%201990.pdf>, s. 6.

²⁸⁶ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 130.

²⁸⁷ Supreme Soviet of the ESSR/ Supreme Council of the Republic of Estonia. *Riigikogu* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://www.riigikogu.ee/en/introduction-and-history/history-riigikogu/supreme-soviet-essr-supreme-council-republic-estonia/>

²⁸⁸ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 131.

tak budou zřejmě patrnější, jelikož deníky přestaly podléhat kontrole režimu.

Volby v Litvě sice probíhaly o něco dříve než volby v Estonsku a Lotyšsku a sledované období se tím pádem liší, jelikož ale jde ve všech třech zemích o událost stejného typu, materiály jsem se rozhodla analyzovat dohromady v rámci jedné podkapitoly. Některé články se navíc nezabývají jen jednou konkrétní pobaltskou republikou, nýbrž Pobaltím jako celkem. Estonské a lotyšské volby pak – co se mediálního pokrytí týče – částečně zastihuje rozhodnutí Litvy vyhlásit nezávislost, jelikož k tomuto kroku došlo 11. března 1990 (referuje o tom podkapitola 6.2.2.), ale také články zabývající se ustavením prezidentského postu v SSSR, jehož vytvoření schválil 13. března Sjezd lidových poslanců²⁸⁹.

Rozdíly v přístupu deníků k parlamentním volbám v Litvě je možné vysledovat už ve dnech předcházejících samotné události. Mladá fronta nejprve píše o kritice ze strany ministerstva zahraničí USA na adresu Sovětského svazu, který odmítl vydat vstupní víza čtyřem americkým pozorovatelům voleb²⁹⁰, a následně informuje o dopisu amerického ministra zahraničí Jamese Bakera svému sovětskému protějšku Eduardu Ševardnadzemu, kterým proti tomuto rozhodnutí Moskvy protestuje²⁹¹. V jednom z textů se titul zmiňuje také o vyjádření ředitele americké tajné služby CIA Williama Webstera, který se podle svých slov obává o osud SSSR, jehož vedení bude mít podle ředitele „*i nadále závažné problémy s národnostní otázkou*“²⁹². Tento článek navíc redakce Mladé fronty zřejmě posoudila jako důležitý, jelikož ho umístila na titulní stranu.

Rudé právo oproti tomu ve dnech před volbami o těchto skutečnostech neinformuje. K Pobaltí se vyjadřuje jen obecně skrze pochvalně vyznívající komentář zpravodaje Zdeňka Zuntycha – ten ve svém textu píše, že národnostní problémy v Sovětském svazu se rozhodla řešit přestavba, že pro tento účel vytvořila KSSS nové oddělení národnostních vztahů, zkrátka že jde strana v těchto krocích příkladem a že se k problémům staví čelem. Jako téměř až jízlivou narážku na nadcházející volby v pobaltských republikách lze chápat závěrečnou větu komentáře, v níž autor poznamenává, že aby sovětské vedení vyřešilo problémy, potřebuje „*klid pro práci a stabilní politickou situaci*“²⁹³.

O výsledcích voleb v Litvě informovala obě média hned následující den, tedy v pondělí

²⁸⁹ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 374.

²⁹⁰ Nesignováno. Odmítnutí víz. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 46/14 096, ze dne 23. 2. 1990, s. 5.

²⁹¹ Nesignováno. USA – SSSR: Objevil se spor. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 47/14 097, ze dne 24. 2. 1990, s. 5.

²⁹² ČTK. CIA se obává o osud SSSR. In: *Mladá fronta, rubrika Minuty našeho času*. Ročník XLVI, číslo 45/14 095, ze dne 22. 2. 1990, s. 1.

²⁹³ ZUNTÝCH, Zdeněk. Mnohojazyčný dům. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 44, ze dne 21. 2. 1990, s. 12.

26. února (v neděli ani jeden deník nevycházel). Oba tituly potvrzují, že se vítězem voleb stane Hnutí za přestavbu Sajūdis a že se už v prvním kole podařilo obsadit devadesát křesel v parlamentu z celkových 141. Články se však neshodují v počtu získaných křesel jednotlivými stranami – zatímco podle Rudého práva se do Nejvyššího sovětu Litevské SSR dostalo 60 příslušníků ‚nekomunistických‘ stran, 23 členů odštěpené Komunistické strany Litvy a 7 členů původní KS, navázané na Komunistickou stranu Sovětského svazu²⁹⁴, podle informací Mladé fronty získali 72 křesel kandidáti Sajūdisu, 11 mandátů obdržela odtržená KS Litvy a 7 menšinová komunistická strana²⁹⁵. Z hlediska zdrojů vychází Rudé právo z informací zahraničního zpravodaje ČTK, Mladá fronta se odkazuje na vyjádření představitelů Sajūdisu o předběžných výsledcích.

V dalších dnech v rámci sledovaného období se Litvě věnuje jen Rudé právo – to komentuje předvolební boj v celém Pobaltí, kde jsou podle něj patrné antikomunistické nálady (například že na shromážděních Estonské lidové fronty zaznívají výzvy k bojkotu členů byra ÚV KS Estonska). Také vyjadřuje obavy o budoucí směřování Sovětského svazu – volby totiž podle titulu *„do značné míry rozhodnou o tempu a způsobu přestavby v jednotlivých částech SSSR“*²⁹⁶. Jejich možný dopad Rudé právo naznačuje citací článku britského deníku The Daily Telegraph, podle kterého generální tajemník KSSS *„Gorbačov ví, že úspěch litevského hnutí by mohl přivodit rozpad Sovětského svazu“*²⁹⁷.

Lidové noviny, které v tu dobu vycházely dvakrát týdně a u kterých jsem tedy v tomto případě zkoumala jen pět čísel, se volbám v Litvě vůbec nevěnují. Ve sledovaných dnech z hlediska dění v SSSR informují pouze o návštěvě československého prezidenta Václava Havla v Moskvě nebo o etnickém konfliktu v Náhorním Karabachu. K dění v Pobaltí se vyjadřují až v období voleb v Estonsku a Lotyšsku, a to skrze tři komentáře Jana Petránka. V tom prvním autor hodnotí Gorbačovových pět let působení ve funkci generálního tajemníka – mluví o něm jako o osobnosti mimořádné odvahy, bez níž by se Gorbačov nepustil *„do rozbíjení staré mocenské struktury největšího státu světa“*, tedy do reforem přestavby. Dále píše, že *„díky novému poli politické gravitace, kterou to na východní*

²⁹⁴ Zpravodaj ČTK. Volby v Litvě: Sajūdis vítězně. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 48, ze dne 26. 2. 1990, s. 6.

²⁹⁵ Nesignováno. *Připomínalo to Letnou*. In: Mladá fronta. Ročník XLVI, číslo 48/14 098, ze dne 26. 2. 1990, s. 5.

²⁹⁶ ZUNTYCH, Zdeněk. Kdo do republikových parlamentů? Čeká se velká obměna. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 49, ze dne 27. 2. 1990, s. 5.

²⁹⁷ Nesignováno. Zahraniční tisk 26. února 1990. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 49, ze dne 27. 2. 1990, s. 6.

*polokouli vytvořilo, se svět přesouvá do svobody*²⁹⁸, k čemuž jako příklad uvádí mimo jiné události v Pobaltí.

V druhém komentáři Petránek popisuje změny v sovětském politickém systému, jako například ustavení funkce prezidenta nebo zrušení výsadního postavení KSSS (viz poznámka číslo 343), skrze které došlo k oslabení moci stranických orgánů. V Evropě je podle autora cítit zdravější ovzduší, vztah mezi Moskvou a Pobaltím se ale podle něj nevyřeší rychle²⁹⁹. Ve třetím komentáři se Jan Petránek zabývá pozicí pobaltských republik v rámci Sovětského svazu, především pak Litvy, a to v souvislosti s jejím vyhlášením nezávislosti (tuto událost popisuje následující podkapitola). Litevci jsou si podle redaktora vědomi, že budou „*až do skonání světa ruskými sousedy*“, a místo konfrontací se podle něj snaží „*s ruským medvědem*“ co nejlépe vycházet. Autor se v textu také zamýšlí nad tím, zda by na tom Pobaltí nebylo lépe, kdyby mu „*historie ušetřila stejný osud a mezinárodní statut, jaký dopřálo dějinné štěstí Finsku*“, čímž autor naráží na nezávislost, kterou si tato země dokázala v minulosti udržet. Podle rozhovoru s jedním z předáků hnutí Sajūdis, který Petránek v komentáři cituje, by odtržení od Sovětského svazu chtělo mnohem méně Litevců, kdyby se „*s agresivní rusifikací přestalo aspoň po roce 1985*“, tedy po nástupu Gorbačova do funkce generálního tajemníka. Autor se následně vyjadřuje přímo k volbám v Estonsku a Lotyšsku – 18. března podle něj dostal „*pobaltský problém větší dimenzi*“ a už z průběhu voleb se dá usoudit, že „*pobaltský problém pro Moskvu je Litva v množném čísle*“, tedy že už to zřejmě nebude jen Litva, kdo se bude chtít osamostatnit od SSSR. Komentář pak Jan Petránek zakončuje větou, v níž naznačuje, že toto období je bohaté na čtenářsky zajímavé události: „*Kde jsou ty časy, kdy zprávy ze SSSR dýchaly na čtenáře novin nudou +8a často ani nestály za přečtení*“³⁰⁰.

Podrobněji se k průběhu a výsledkům estonských a lotyšských parlamentních voleb vyjadřují ostatní dva deníky, a to především zpravodajskými texty. Před volbami informuje Rudé právo³⁰¹ i Mladá fronta³⁰² o prohlášení estonského Kongresu, které označilo přidružení Estonska k Sovětskému svazu v roce 1940 za neplatné a kterým tak Kongres požaduje obnovení svobodného a nezávislého státu. Mladá fronta na to dokonce upozorňuje na první

²⁹⁸ PETRÁNEK, Jan. Horizont těchto dnů. In: *Lidové noviny*. Ročník III, číslo 20, ze dne 14. 3. 1990, s. 3.

²⁹⁹ PETRÁNEK, Jan. SSSR: Změna systému. In: *Lidové noviny*. Ročník III, číslo 22, ze dne 21. 3. 1990, s. 3.

³⁰⁰ PETRÁNEK, Jan. Litva v množném čísle. In: *Lidové noviny*. Ročník III, číslo 23, ze dne 24. 3. 1990, s. 3.

³⁰¹ BARTÁK, Karel. Estonský kongres: Prohlášení svrchovanosti. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 61, ze dne 13. 3. 1990, s. 6.

³⁰² Nesignováno. Další článek řetězu. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 61/14 111, ze dne 13. 3. 1990, s. 5.

straně titulkem „*Také Estonsko chce opustit SSSR*“³⁰³. Stejně pak oba tituly informují také o tom, že generální tajemník KSSS Michail Gorbačov podle svých slov nemůže se zeměmi Pobaltí jednat o nezávislosti, jelikož se takové rozhovory podle něj vedou jen s cizími státy³⁰⁴.

O konání voleb v Lotyšsku informuje Rudé právo³⁰⁵ i Mladá fronta³⁰⁶ hned další den – první zmíněný deník dokonce hned na titulní straně. Oba tituly ve svých textech připouští, že by výsledky voleb mohly v mnohém rozhodnout o budoucnosti republiky. O nich pak shodně informují o den později, tedy že po prvním kole se ziskem 120 mandátů z celkových 170 vyhrála Lotyšská lidová fronta³⁰⁷.

O parlamentních volbách v Estonsku píše jen deník Rudé právo, a to navíc až 23. března³⁰⁸, i když se volby v obou zemích konaly už 18. března. V souvislosti s povolební situací v Estonské SSR lze ve způsobu informování nalézt další rozdíl – 21. března píše Rudé právo i Mladá fronta o vyjádření estonského premiéra po jednání v Moskvě, že země nehodlá podobně jako Litva (viz následující kapitola) náhle vyhlásit nezávislost. Zatímco Rudé právo uvádí hned v prvním odstavci článku, že generální tajemník KSSS Michail Gorbačov pobaltské státy před těmito snahami varuje³⁰⁹, Mladá fronta není tak konkrétní – jen zmiňuje, že na jednání promluvil také generální tajemník, a to navíc až v závěru textu³¹⁰.

Ke vztahům mezi Pobaltím a SSSR se Rudé právo vyjadřuje ve sledovaném období ještě jednou, a to shrnutím komentáře moskevského listu Izvestija – podle něj je třeba tyto vztahy „*citlivě oddělit, a ne přesekávat sekyrou*“. Moskevské periodikum také v tomto komentáři naznačuje, že by se případné oddělení od Sovětského svazu mohlo pobaltským republikám vymstít, když píše, že „*není třeba bouchat dveřmi, protože život nás stejně donutí na tyto dveře zaklepat*“³¹¹.

³⁰³ Tamtéž, s. 1.

³⁰⁴ ZUNTYCH, Zdeněk. Ustaven úřad prezidenta. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 1 a 14, a DOUBRAVA, Jiří. Gorbačov se nebojí. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 62/14 112, ze dne 14. 3. 1990, s. 1 a 5.

³⁰⁵ Zpravodajové ČTK a zr. V Pobaltí živo. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 66, ze dne 19. 3. 1990, s. 1 a 6.

³⁰⁶ Nesignováno. Rozbouřené Pobaltí hledá. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 66/14 116, ze dne 19. 3. 1990, s. 3.

³⁰⁷ Zpravodaj ČTK. Lotyšská většina. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 67, ze dne 20. 3. 1990, s. 6, a Nesignováno. Lotyšsko – volby: Fronta zvítězila. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 67/14 117, ze dne 20. 3. 1990, s. 5.

³⁰⁸ Zpravodaj ČTK. Jak volilo Estonsko. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 70, ze dne 23. 3. 1990, s. 14.

³⁰⁹ ČTK. Jako u rozvodu. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 68, ze dne 21. 3. 1990, s. 14.

³¹⁰ Nesignováno. Estonsko: Radši při zdi. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 68/14 118, ze dne 21. 3. 1990, s. 5.

³¹¹ Nesignováno. Zahraniční tisk 21. března 1990. In: *Rudé právo, rubrika Řekli – Napsali*. Ročník 70, číslo 69, ze dne 22. 3. 1990, s. 6.

Tabulka č. 5: Počet materiálů v jednotlivých denících o volbách v Pobaltí

	Rudé právo	Mladá fronta	Lidové noviny
<i>agenturní články</i>	6	2	0
<i>nesignované články</i>	5	7	0
<i>původní články</i>	7	3	3
<i>fotografie</i>	0	0	0
<i>karikatury</i>	0	0	0
<i>mapy</i>	0	0	0
CELKEM	18	12	3

Tabulka č. 6: Rozdělení původních článků podle žánrů

		Rudé právo	Mladá fronta	Lidové noviny
A1	<i>zpravodajské články</i>	6	2	0
A2	<i>zpravodajské rozhovory</i>	0	1	0
A Σ	zpravodajské texty	6	3	0
B1	<i>komentáře</i>	1	0	3
B2	<i>sloupky</i>	0	0	0
B3	<i>glosy</i>	0	0	0
B Σ	publicistické texty	1	0	3
C Σ	zpravodajské + publicistické reportáže	0	0	0
Σ	CELKEM	7	3	3

6.2.2. Vyhlášení nezávislosti Litvy

Jak píše Luboš Švec ve své knize ‚Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991‘, Pobaltí se v rámci Sovětského svazu stalo na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století kvůli výše zmíněným událostem ‚vedoucím ohniskem státně emancipačního procesu neruských republik‘³¹² a ‚iniciátorem dekonstrukce sovětské

³¹² ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 74.

federace“³¹³. Stejně jako v případě odstranění článku 6 z ústavy nebo prvních svobodných voleb do legislativního orgánu byla Litva také první svazovou republikou, která své separační snahy dotáhla do konce tím, že vyhlásila nezávislost na Sovětském svazu. K tomuto přelomovému kroku došlo 11. března 1990, krátce po prvních svobodných volbách, které umožnily kandidaturu více stran³¹⁴. Nově zvolený litevský parlament tehdy uznal Zákon o obnovení nezávislosti Litevské republiky, který navazoval na poválečnou Deklaraci litevské nezávislosti. Ještě předtím Litva přijala svůj původní státní znak a vlajku³¹⁵.

S vyhlášením nezávislosti přišlo nedlouho po Litvě i Estonsko a Lotyšsko. 30. března 1990 si estonský parlament odhlasoval zahájení procesu osamostatnění – tehdy započalo takzvané přechodné období. 8. května téhož roku se pak rozhodnutím Nejvyššího sovětu Estonské SSR změnil název státu z někdejší Estonské sovětské socialistické republiky na Estonskou republiku³¹⁶. Ke stejnému kroku se už 4. května odhodlal lotyšský parlament, který v ten den přijal Deklaraci o obnovení nezávislosti Lotyšské republiky, která taktéž stanovila přechodné období. Státu také – stejně jako u Estonska – změnil název na Lotyšskou republiku³¹⁷. Přechodné období skončilo po nezdařilém puči (viz kapitola 6.3.2.) rozhodnutím legislativního orgánu v Estonsku 20. srpna 1991³¹⁸, v Lotyšsku pak o den později³¹⁹. Parlamenty obou zemí tím definitivně potvrdily svou nezávislost na SSSR – Estonsko zavedením pěti klíčových článků ústavy z roku 1938, Lotyšsko obnovením předválečné ústavy z roku 1922³²⁰.

³¹³ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 62.

³¹⁴ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 53.

³¹⁵ DOUŠOVÁ, Iva. 11. 3. – Den obnovení nezávislosti Litvy. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/11-3-den-obnoveni-nezavislosti-litvy/>

³¹⁶ Supreme Soviet of the ESSR/ Supreme Council of the Republic of Estonia. *Riigikogu* [online]. [cit. 2021-6-4]. Dostupné z: <https://www.riigikogu.ee/en/introduction-and-history/history-riigikogu/supreme-soviet-essr-supreme-council-republic-estonia/>

³¹⁷ DOUŠOVÁ, Iva. 4. 5. – Den vyhlášení nezávislosti Lotyšské republiky. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/4-5-den-vyhlaseni-nezavislosti-lotysske-republiky/>

³¹⁸ Twenty-eight years since Estonia regained independence from Soviet Union. *ERR.ee* [online]. 20. 8. 2019 [cit. 2021-6-4]. Dostupné z: <https://news.err.ee/972006/twenty-eight-years-since-estonia-regained-independence-from-soviet-union>

³¹⁹ CERŪZIS, Raimonds. Dějiny Lotyšska. *Velvyslanectví Lotyšské republiky v České republice* [online]. 2. 12. 2014 [cit. 2021-6-4]. Dostupné z: <https://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/dejiny-lotysska>

³²⁰ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 376.

6.2.2.1. Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 4. do 18. 3. 1990)

Ve dnech před vyhlášením nezávislosti se ještě Rudé právo³²¹ i Mladá fronta³²² věnují volbám v Litvě – shodně informují o tom, že po druhém kole obsadí hnutí Sajūdis, které prosazuje státní samostatnost, nejméně 90 křesel z celkových 141, a že tímto kolem již neprošel žádný další kandidát Komunistické strany, existující dále na platformě KSSS. Objevuje se zde jediný rozdíl, a sice že článek Rudého práva je zčásti na titulní straně. Tento deník pak následující den spekuluje o tom, že by na prvním zasedání nového litevského parlamentu mohlo dojít k vyhlášení nezávislosti, v čemž už Litvě podle deníku nic nebrání. Cituje k tomu moskevský list Izvestija, podle něhož mají Litevci „ústavní právo si určit svůj osud“, a že nejsou jediní, kdo „trpěl represemi, kolektivizací pod tlakem a kdo měl suverenitu jen na papíře“³²³. Na tomto textu lze názorně vidět proměnu způsobu, jakým Rudé právo informuje o dění v SSSR – zatímco u událostí z roku 1989 používá deník, tehdy ještě stále jako tiskový orgán KSC, pro pobaltská hnutí usilující o nezávislost označení „extremisté“, „provokatéři“ nebo „antisocialistické živly“, zde už (na pozadí změn v českém mediálním prostředí v letech 1989 a 1990) deník uvádí, že má Pobaltí právo na sebeurčení a že nejen tyto republiky kvůli sovětskému systému neprospívají.

Deník Mladá fronta ve dnech před konáním voleb navíc píše o varování generálního tajemníka KSSS Michaila Gorbačova, podle kterého by možné vyhlášení nezávislosti Litevskou SSR mělo „těžké ekonomické důsledky“, jelikož ekonomické vztahy se SSSR jsou pro svazové republiky daleko výhodnější než při obchodování na světovém trhu³²⁴.

O litevském vyhlášení nezávislosti píšou oba tituly hned následující den, tedy 12. března, Rudé právo opět částečně na titulní straně. Texty obou periodik ale nezmiňují tuto přelomovou událost hned na začátku textu, nýbrž o dění informují chronologicky – Rudé právo nejprve píše o první schůzi nového litevského parlamentu, jeho dvoutřetinovém obsazení Hnutím za přestavbu a novém předsedovi; Mladá fronta zase nejdřív informuje o projevu Michaila Gorbačova na zasedání ÚV KSSS, kde se řešily změny ve fungování a pravomocech strany, a totožně o novém předsedovi parlamentu, u kterého si všímá, že se stal „prvním nekomunistou v čele sovětské svazové republiky“³²⁵. Oba deníky pak shodně

³²¹ Zpravodaj ČTK. Sajūdis v čele. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 55, ze dne 6. 3. 1990, s. 1 a 6.

³²² ČTK. Sajūdis už má 88. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 55/14 105, ze dne 6. 3. 1990, s. 5.

³²³ ZUNTYCH, Zdeněk. Svazky Litvy se SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 57, ze dne 8. 3. 1990, s. 6.

³²⁴ ČTK. Litva tvrdě za tvrdé? In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 58/14 108, ze dne 9. 3. 1990, s. 5.

³²⁵ Nesignováno. Rušno na sovětských křižovatkách. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 60/14 110, ze dne

uvádí, že Litevská SSR vyhlásila nezávislost, načež dav před parlamentem „vypukl v bouřlivý jásot a připojil se k poslancům ke zpěvu litevské hymny“³²⁶.

Obě periodika se další den věnují reakcím ze světa na vyhlášení litevské nezávislosti. Rudé právo vybírá do rubriky ‚Řekli – Napsali‘, v níž pravidelně zmiňuje, o čem píšou zahraniční média, například názor britských Financial Times, podle nichž tento krok pro generálního tajemníka KSSS a nově i prezidenta SSSR Michaila Gorbačova znamená „mimořádný problém, protože přišel právě v době, kdy se Gorbačov snaží prosadit svou autoritu“, článek západoněmeckého General-Anzeiger, podle kterého se „litevský příklad stane vzorem“, nebo text francouzského deníku Le Quotidien De Paris, podle kterého se Gorbačov „marně snaží brzdit procesy rozpadu vypracováním nových zákonů“. Rudé právo ale v této rubrice uvádí také článek polského listu Zycie Warszawy, který je toho názoru, že vyhlášení litevské suverenity naopak „nenarušuje základy SSSR a nevede k jeho rozpadu, jehož prudkost by mohla mít nepředstavitelné důsledky pro situaci ve světě“³²⁷. Mladá fronta z tohoto hlediska píše o reakci amerického prezidenta George Bushe staršího, a to hned na první straně – Bílý dům prý rozhodnutí Litvy uvítal a vyzývá sovětské představitele, aby tento krok respektovali a aby obě strany vyřešily vzniklou situaci pokojnou cestou bez násilí³²⁸.

Deník Mladá fronta ve stejný den ještě připojuje k litevskému vyhlášení nezávislosti dva komentáře. V prvním si jeho autor Jiří Doubrava, stálý zpravodaj titulu v SSSR, všímá toho, že sovětské noviny tuto informaci nestihly do svých vydání den po události zařadit, a polemizuje nad tím, proč tomu tak bylo – podle autora „snad kvůli uzávěrce“. Lidé v Moskvě ale prý o zprávě z Litvy diskutovali. Píše také, že důsledky tohoto kroku jsou nepředvídatelné a také krajně riskantní, ale že tato země byla vždy na prvním místě, když se hovořilo o počátku rozpadu Sovětského svazu – a to podle Doubravy z toho důvodu, že v Litvě jsou předválečné tradice (kdy byla nezávislým státem) stále živé a životní úroveň je tu vyšší než v jiných svazových republikách. Michail Gorbačov ale podle něj vyvinul velké úsilí, aby toto rozhodnutí oddálil. Na závěr komentáře zpravodaj zmiňuje, že už si Litva stihla odhlasovat nový státní znak, kterým je bílý jezdec na bílém koni, načež naznačuje, že praktické důsledky tohoto kroku ještě nejsou známe, když se ptá: „Kam tento

12. 3. 1990, s. 3.

³²⁶ ZUNTYCH, Zdeněk. Litevský parlament: Nezávislá Litva. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 60, ze dne 12. 3. 1990, s. 1 a 5.

³²⁷ ČTK. Zahraniční tisk 12. března 1990. In: *Rudé právo, rubrika Řekli – Napsali*. Ročník 70, číslo 61, ze dne 13. 3. 1990, s. 6.

³²⁸ ČTK. Směr Litvy: Nezávislost. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 61/14 111, ze dne 13. 3. 1990, s. 1.

jezdec dojede? (...) Dojde vůbec k plné míře samostatnosti? Jaký by to mohlo mít všechno vliv na celoevropskou politiku?“. Dodává také, že „otazníků je tolik, že by se z nich dala sestavit kniha“³²⁹. V druhém komentáři jeho autor Viliam Buchert přemýšlí ve svých řádcích o tom, co vedlo Litvu k vyhlášení „odvážného rozhodnutí“ – zamýšlí se nad tím na základě historického vývoje této země a usuzuje, že Pobaltí si nemohlo zaručit suverenitu, protože se o jeho osudu rozhodlo bez jeho souhlasu v rámci paktu Ribbentrop–Molotov, a že „tragédie Litvy“ pokračovala za Stalina, který poté vysídlil desetitisíce lidí na Sibiř. Svůj komentář autor uzavírá výzvou k sovětskému vedení, že „nejrozumnějším východiskem ze současné složité situace“ je její respektování – naznačuje tak, že sovětské představitelé by měli tuto novou skutečnost uznat a nijak do ní nezasahovat³³⁰.

K nové situaci v Litvě se v komentáři vyjadřuje i Rudé právo. Jeho autor, politický komentátor Igor Sedych, se v něm zabývá pozitivními důsledky programu přestavby, která podle něj vedla „k prudké demokratizaci společnosti, v níž předtím vládl monopol centra“. Píše také, že „oslabení pout přílišné centralizace okamžitě uvolnilo odstředivé síly ve všech oblastech“ – tedy že se například reorganizovala ekonomika, nebo že na podporu přestavby vznikly takzvané lidové fronty. K nim ale také na druhou stranu uvádí, že se u nich projevil „skupinový egoismus“, tedy že začala tato hnutí prosazovat nezávislost jednotlivých republik, a vyjadřuje obavy, že tyto procesy nabývají „destruktivního charakteru, protože jejich tempo je moc rychlé“³³¹. Ve stejný den zároveň Rudé právo cituje zahraniční články, z nichž je cítit podobná skepse – například podle britského deníku The Guardian si Litva musí uvědomit, že nezávislost nespočívá jen v různých deklaracích, ale že je také nutné vzít v potaz situaci několika set tisíc Rusů a Poláků žijících v zemi, kteří jsou proti jejímu odtržení od SSSR; východoněmecký titul Neues Deutschland zase označuje rozhodnutí litevského parlamentu za uspěchaný krok – pomáhá si přirovnáním, že recept „nejprve skočit do vody a pak uvidíme, jak budeme moci plavat“ je podle tohoto deníku na pováženou³³².

Deník Rudé právo ještě k tomuto dění zveřejňuje rozhovor s litevským poslancem za hnutí Sajūdis Vaidotasem Antanaitisem, v němž se odráží nově vzniklý spor mezi Litvou a Sovětským svazem – Michail Gorbačov totiž po vyhlášení nezávislosti Litvy prohlásil,

³²⁹ DOUBRAVA, Jiří. Bílý jezdec na bílém koni. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 61/14 111, ze dne 13. 3. 1990, s. 5.

³³⁰ BUCHERT, Viliam. Nezávislost – právo národů. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 61/14 111, ze dne 13. 3. 1990, s. 5.

³³¹ SEDYCH, Igor. Společně, nebo zvlášť? In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 12.

³³² Nesignováno. Zahraniční tisk 13. března 1990. In: *Rudé právo, rubrika Řekli – Napsali*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 13.

že rozhovory vede jen s cizími státy, kterým podle něj Litva není. Na to Antanaitis v rozhovoru reaguje vyjádřením, že vystoupili jako země ze SSSR a že ve vzájemných debatách vidí jedinou cestu k dohodě. Na závěr tohoto článku ještě periodikum přidává poznámku, která svědčí o změně postoje deníku k dění v Sovětském svazu – uvádí totiž prohlášení tajemníka ÚV KSSS Jegora Ligačova, podle kterého je nutné vypracovat zákon, který by „pomohl uvést do života v ústavě zakotvené právo na sebeurčení“, a také že se podle něj jako země přesvědčili, že je takovéto věci třeba řešit politickými prostředky, nikoliv tanky³³³. Tento výrok zmiňuje také Mladá fronta, a to v rámci reportáže na titulní straně z mimořádného Sjezdu lidových poslanců, na němž se vedle ustavení funkce prezidenta jednalo neplánovaně především o dění v Litvě. Jinak ale tento text v podstatě referuje o tom, co zaznělo v rozhovoru Rudého práva s litevským poslancem – tedy že Gorbačov nehodlá s Pobaltím jednat o jejich budoucím postavení³³⁴. S litevským poslancem Antanaitisem zveřejňuje rozhovor o den později také Mladá fronta – pro tento deník zákonodárce uvedl, že by Litva mohla být zcela samostatná za dva až tři roky, že se možných dopadů na ekonomiku nebojí a že Estonsko a Lotyšsko budou podle něj zemi ve vyhlášení nezávislosti určitě následovat³³⁵.

Co se týče reakce Sovětského svazu na krok Litvy, o té informovaly oba deníky s menším rozdílem – zatímco Rudé právo píše jen o odmítnutí platnosti litevského rozhodnutí Sjezdem lidových poslanců a o návrhu Gorbačova považovat toto prohlášení za nezákonné až do doby, kdy dojde k přijetí zákona o způsobu vystoupení ze SSSR³³⁶, Mladá fronta k tomu připojuje i reakci druhé, tedy litevské strany, konkrétně předsedy parlamentu (a zároveň nejvyššího litevského činitele) Vytautase Landsbergise, který usnesení Sjezdu lidových poslanců považuje za stanovisko cizí země, ze kterého prý pro Litvu nevyplývají žádné závazky. Z jeho vyjádření je cítit i jistý pocit národního sebevědomí, když říká, že pro Litvu není žádné neštěstí, že Sovětský svaz neuznal její nezávislost, a když zároveň dodává, že „*však přijde čas, kdy nás uznají*“³³⁷.

K vyhlášení nezávislosti Litvy se ve sledovaném období ještě objevují dva komentáře.

³³³ ZUNTYCH, Zdeněk. Jsme už jiným státem. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 14.

³³⁴ DOUBRAVA, Jiří. Gorbačov se nebojí. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 62/14 112, ze dne 14. 3. 1990, s. 1 a 5.

³³⁵ DOUBRAVA, Jiří. Problémy prý žádné nebudou. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 63/14 113, ze dne 15. 3. 1990, s. 5.

³³⁶ ADAMEC, Ladislav. M. Gorbačov prezidentem SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 64, ze dne 16. 3. 1990, s. 13.

³³⁷ Nesignováno. První zkušební výstřely. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 65/14 115, ze dne 17. 3. 1990, s. 5.

První z nich otiskuje Mladá fronta, jeho autorem je opět zpravodaj v SSSR Jiří Doubrava. Ten se v textu nejprve rozepisuje o počasí v pravém slova smyslu – v Moskvě prý čekal „skutečnou krutou ruskou zimu“, nakonec ale přišla zima tak teplá, že předčila všechny předchozí záznamy. Později ale vývoj počasí využívá k metafoře – píše totiž, že v SSSR došlo k velkým změnám (mezi nimi právě i k litevskému vyhlášení nezávislosti) a k uvolnění poměrů, k čemuž poznamenává: „Zima byla v Moskvě rekordně teplá. Jaké bude asi jaro? O létu už vůbec nemluví.“³³⁸ Druhý komentář zveřejňují Lidové noviny – ten je zároveň jediným textem, který se na stránkách tohoto deníku k tématu ve sledovaném období objevuje. I tento autor, kterým je Jan Petránek, si pomáhá metaforami – vyhlášení nezávislosti Litvy přirovnává k hypotetické situaci, kdy se narodí jedno z trojčat dříve, než je „porodní bába ochotna uznat donošenost plodu“, nebo kdy tato žena dokonce doposud „samo těhotenství přezírala“ – tedy že se Litva osamostatnila dříve, než ji SSSR uznal za soběstačnou, a že Sovětský svaz přehlížel, že se tato země chce oddělit. Petránek v textu také poznamenává, že si generální tajemník KSSS zaslouží světové uznání za „globální otevření dveří mírovým a demokratičtějším mezinárodním vztahům“, a uznává, že Gorbačovova pozice není jednoduchá, jelikož se ujal vrcholné funkce „největší světové říše v době, kdy problémy narůstají početně i v objemu“³³⁹.

Tabulka č. 7: Počet materiálů v jednotlivých denících o vyhlášení nezávislosti Litvy

	Rudé právo	Mladá fronta	Lidové noviny
<i>agenturní články</i>	5	4	0
<i>nesignované články</i>	1	2	0
<i>původní články</i>	7	5	1
<i>fotografie</i>	0	0	0
<i>karikatury</i>	0	0	0
<i>mapy</i>	0	0	0
CELKEM	13	11	1

³³⁸ DOUBRAVA, Jiří. Horká zima v Kremlu a okolí. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 65/14 115, ze dne 17. 3. 1990, s. 5.

³³⁹ PETRÁNEK, Jan. Litva odchází, prezident přichází. In: *Lidové noviny*. Ročník III, číslo 21, ze dne 17. 3. 1990, s. 1.

Tabulka č. 8: Rozdělení původních článků podle žánrů

		Rudé právo	Mladá fronta	Lidové noviny
A1	<i>zpravodajské články</i>	5	0	0
A2	<i>zpravodajské rozhovory</i>	1	1	0
A Σ	zpravodajské texty	6	1	0
B1	<i>komentáře</i>	1	3	1
B2	<i>sloupky</i>	0	0	0
B3	<i>glosy</i>	0	0	0
B Σ	publicistické texty	1	3	1
C Σ	zpravodajské + publicistické reportáže	0	1	0
Σ	CELKEM	7	5	1

6.3. Rok 1991

6.3.1. Boje a blokády v Pobaltí

Održení Litvy od Sovětského svazu v březnu 1990 a následné deklarace o obnovení samostatnosti zbylých pobaltských republik vnímalo sovětské vedení jako neústavní a protiprávní³⁴⁰, šlo podle něj také o hrubé porušení principu práva na sebeurčení. Vadilo mu především to, že o kroku rozhodl pouze parlament, a ne přímo občané v referendu. SSSR si tak uvědomil, že je potřeba nastavit jasná pravidla, která by osamostatnění dalším zemím ztížila. Nově zavedené podmínky, které Nejvyšší sověť SSSR schválil v dubnu 1990³⁴¹, po vyhlášení litevské nezávislosti, zněly následovně: rozhodnutí o vystoupení bylo platné pouze v případě, že se pro něj vyslovily dvě třetiny voličů, přičemž v tomto poměru museli hlasovat i obyvatelé autonomních území dané republiky. Poté mělo následovat pětileté přechodné období, na jehož konci měly rozhodnutí o vystoupení schválit sovětské zákonodárné orgány. Pokud by návrh na odchod ze SSSR v referendu neprošel, mohlo se opakovat nejdříve až po deseti letech³⁴². Gorbačov, v té době už v roli prezidenta Sovětského

³⁴⁰ DOUŠOVÁ, Iva. 11. 3. – Den obnovení nezávislosti Litvy. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/11-3-den-obnoveni-nezavislosti-litvy/>

³⁴¹ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 447.

³⁴² ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s.

svazu³⁴³, tím dal Litvě najevo, že se má buď podřídít novým nařízením, nebo čelit důsledkům. Na to reagoval Vytautas Landsbergis – tehdy už také jako nejvyšší činitel státu – prohlášením, že „*rozhodnutí přijatá v ‚cizí‘ zemi nejsou pro Litvu závazná*“³⁴⁴.

Nad Vilniusem už v této době nepřetržitě kroužily vojenské vrtulníky a letadla a jeho ulicemi pravidelně projížděly kolony obrněných vozů, tlak sovětského vedení ale ještě zesílil – v polovině dubna 1990, poté, co se vládnoucí hnutí Sajūdis rozhodlo ignorovat sovětské ultimátum, zahájila sovětská vláda téměř úplnou ekonomickou blokádu Litvy. Země byla na Sovětském svazu závislá především z hlediska dodávek ropy a plynu, blokování ale odolávala až do úplného vyčerpání rezerv. SSSR nakonec touto cestou Litvu donutil k ústupku – tamní parlament musel na konci června odhlasovat odklad realizace nezávislosti. Moratorium ale nezměnilo nic na faktickém dvojvládní v zemi – na jedné straně tu tak existovaly „*demokraticky zvolené republikové legislativní a exekutivní orgány, na straně druhé pak svazové silové struktury – jednotky armády a vnitra, které se snažily vynutit respektování sovětských zákonů*“³⁴⁵.

Situace v této pobaltské republice se následně dočasně uklidnila a došlo k ukončení blokády, vedení Litvy a Sovětského svazu ale stále nebyla schopná najít shodu na podmínkách pro osamostatnění. Všechny pobaltské republiky navíc dávaly nadále jasně najevo, že v SSSR už být nechtějí. Sovětské centrum tak začalo svůj tlak opět stupňovat – na konci roku 1990 začalo otevřeně mluvit o zavedení prezidentské správy v Pobaltí a v ulicích pobaltských měst posílilo vojenskou přítomnost. V rámci ní tu ozbrojené síly „*zahájily hon na mladíky, kteří nerespektovali brannou povinnost a nenastoupili do sovětské armády*“³⁴⁶.

Spory dále eskalovaly i na jaře roku 1991. Litevský prezident po řadě neúspěšných jednání se sovětským vedením 2. ledna prohlásil, že „*Litva odvolává odklad výkonu deklaráce o nezávislosti*“³⁴⁷, protože podle něj uběhlo půl roku, během kterého nedokázal

133-134.

³⁴³ Sjezd lidových poslanců 13. března 1990 byl, co se programu týče, bohatý – nejenže došlo ke schválení velmi důležitého dodatku sovětské ústavy, kterým se KSSS vzdala monopolu na politickou moc, došlo také k vytvoření funkce prezidenta SSSR. Tím se o dva dny později stal dosavadní generální tajemník Michail Gorbačov, kterého Sjezd do funkce zvolil. In: CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 374.

³⁴⁴ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 376.

³⁴⁵ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 135.

³⁴⁶ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 137-138.

³⁴⁷ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 383.

SSSR zahájit jednání o budoucnosti této pobaltské země³⁴⁸. 11. ledna pak sovětsí vojáci začali obsazovat důležité vládní a strategické budovy a komunikační centra v litevském hlavním městě. Nátlak Sovětského svazu na Litvu vyvrcholil masakrem u televizní vysílací věže ve Vilniusu v noci z 12. na 13. ledna – litevští občané ji chránili svými těly, zatímco sovětsí vojáci využili k útoku tanky a obrněné transportéry. Incident si vyžádal 14 obětí, dalších 600 lidí utrpělo zranění. Tato násilná akce vyvolala vlnu pobouření a odporu – předsedové parlamentů pobaltských republik spolu s předsedou Nejvyššího sovětu RSFSR Borisem Jelcinem vydali prohlášení, ve kterém si vyjádřili vzájemnou podporu a odsoudili použití síly k řešení vnitřních problémů³⁴⁹.

Krvavé události v Litvě přiměly k reakci Lotyšsko – do ulic hlavního města Rigy hned 13. ledna přišly vyjádřit nesouhlas s útokem na litevské demonstranty statisíce lidí³⁵⁰. Po celé metropoli navíc začaly vznikat betonové barikády na obranu budovy Nejvyššího sovětu, lotyšské televize a několika mostů³⁵¹, a to kvůli přítomnosti policejních oddílů OMON, přezdívaných ‚černé barety‘, které na začátku ledna 1991 obsadily několik strategických budov v Rize³⁵². I tady došlo ke krvavým střetům, které si vyžádaly oběti – mezi 13. a 27. lednem (například při útoku jednotek OMON na lotyšské ministerstvo vnitra 20. ledna³⁵³), kdy demonstrace a boje probíhaly, jich bylo nejméně sedm; mnoho dalších lidí bylo zraněno³⁵⁴.

6.3.1.1. Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 4. 1. do 3. 2. 1991)

Tyto pobaltské události se odehrály v období, kdy už i Lidové noviny vycházely v podobě deníku, analyzovaných textů v něm tak přibývalo. Mnohem více článků se ale ve sledovaném časovém úseku objevuje i u zbylých dvou titulů – dění v pobaltských republikách zřejmě v tu dobu upoutalo pozornost velké části světa, což lze odvodit například z toho, kolik zemí vyjadřovalo po útocích armády znepokojení a solidaritu s Pobaltím³⁵⁵.

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 138–140.

³⁵⁰ Litva a Lotyšsko slaví výročí boje za nezávislost. *BBC Czech* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2006/01/060113_baltics_anniversary_0815.shtml

³⁵¹ Lotyšsi si uctia pamiatku obrancov barikád z roku 1991. *SME Svet* [online]. 19. 1. 2019 [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://svet.sme.sk/c/22032771/lotyssko-pamiatka-obrancovia-barikady-1991.html>

³⁵² CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 384.

³⁵³ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 55.

³⁵⁴ DOUŠOVÁ, Iva. 4. 5. – Den vyhlášení nezávislosti Lotyšské republiky. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/4-5-den-vyhlaseni-nezavislosti-lotysske-republiky/>

³⁵⁵ Například Německo, Francie, USA nebo země Skandinávie. Zdroj: jp. Litevská tragédie. In: *Lidové*

Důležitost a zajímavost dění ale dokazuje i fakt, že deníky o něm daleko častěji informují hned na titulní straně – v Rudém právu se na první straně objevuje polovina textů, v Lidových novinách dokonce téměř dvě třetiny z nich. Články také doprovází mnohem víc fotografií, zejména u Mladé fronty DNES, a to díky přítomnosti fotoreportérů.

Ve dnech předcházejících útoku sovětských vojáků se ve všech třech denících objevují především zpravodajské texty, z nichž lze vyčíst, že se v Pobaltí schyluje ke konfliktu – sledovaná česká média na základě agenturních informací shodně píšou o příjezdu tří divizí výsadkářských vojsk SSSR, jejichž úkolem má být údajně „zajištění řádného nástupu branců k výkonu vojenské služby, které se zatím množství mladých Lotyšů, Litevců i Estonců úspěšně vyhýbá“³⁵⁶, o obavách vedoucích představitelů pobaltských republik, že budou jednotky použity k „potlačení úsilí zemí o obnovu jejich nezávislosti“³⁵⁷, nebo o výzvě litevského prezidenta Vytautase Landsbergise k obyvatelům země, aby se shromáždili u budovy parlamentu a vyjádřili tak „podporu svobodě a nezávislosti republiky“³⁵⁸. Všechny tři deníky pak také informují o požadavku prezidenta SSSR Gorbačova, aby Litva obnovila účinnost sovětské ústavy a ústavy Litevské SSR a aby zrušila zákony přijaté po loňském vyhlášení nezávislosti, jinak že hrozí zavedení prezidentské správy³⁵⁹, nebo o rozmístění vojenských jednotek v ulicích litevského Vilniusu³⁶⁰. Lidové noviny se v rámci tohoto článku ještě vrací k příčinám příjezdu výsadkářských vojsk do Pobaltí, k čemuž nabízí rozhovor s náměstkem lotyšského ministra zahraničí Martinšem Virsisem – podle něj nejsou k odvodům do vojenské služby potřeba tato vojska, jelikož v Lotyšsku nastoupila čtvrtina branců, což je prý nejvíce v celém Pobaltí. Periodikum se tímto textem zřejmě snaží naznačit, že za příjezdem sovětských vojsk nebude jen tento oficiálně zmiňovaný důvod³⁶¹.

Všechny tyto texty jsou zatím čistě zpravodajské a nelze v nich nalézt výrazné rozdíly. Prvních nepatrných odlišností si je možné všimnout ve způsobu, jakým se jednotlivé deníky

noviny. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 3.

³⁵⁶ ČTK. Výsadkáři do Pobaltí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 6, ze dne 8. 1. 1991, s. 1 a 7.

³⁵⁷ Nesignováno. Elitní jednotky vyrazily. Mraky nad Pobaltím. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 6, ze dne 8. 1. 1991, s. 5.

³⁵⁸ ČTK, zr. Jednání Gorbačov-Prunskieneová. O výsadkových oddílech. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 7, ze dne 9. 1. 1991, s. 1 a 7.

³⁵⁹ ČTK. M. Gorbačov k situaci v Litvě: Prezidentská správa? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 9, ze dne 11. 1. 1991, s. 1 a 7, a Nesignováno. Litva prý vedení nevěří. Důrazný hlas z Moskvy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 9, ze dne 11. 1. 1991, s. 5, a Nesignováno. Vilnius: Relativní klid. Vojácké dementi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 9, ze dne 11. 1. 1991, s. 1 a 4.

³⁶⁰ ČTK. Obrněnci v ulicích Vilniusu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 8, ze dne 10. 1. 1991, s. 1 a 7, a Nesignováno. Obrněnci v ulicích. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 8, ze dne 10. 1. 1991, s. 1, a ŠTĚTINA, Jaromír. „Frontální útok“. Pobaltí žádá solidaritu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 8, ze dne 10. 1. 1991, s. 1 a 4.

³⁶¹ Tamtéž (poslední zdroj).

staví ke vzniku Výboru národní spásy, který prohlásil, že v Litvě kvůli neobnovení platnosti sovětské ústavy přebírá moc do svých rukou – zatímco Rudé právo existenci Výboru bez okolků přijímá a považuje ho za právoplatnou instituci³⁶², Mladá fronta DNES i Lidové noviny jsou vůči tomu zdrženlivé a jeho název buď dávají do uvozovek³⁶³, označují ho přívlastkem ‚takzvaný‘³⁶⁴ a ‚tajemný‘³⁶⁵, nebo o něm mluví jako o ‚stále záhadném‘, a kvůli anonymitě členů celkově pochybují o jeho existenci³⁶⁶.

Deníky se také neshodují v otázce počtu zraněných po prvních útocích sovětské armády ve Vilniusu – zatímco Rudé právo se odvolává na informace zpravodaje ČTK, které mu poskytl ředitel agentury Elta Balis Bučelis, a tvrdí, že nikdo nebyl zraněn³⁶⁷, Lidové noviny citují stejnou agenturu, která ale podle nich mluví o třech až sedmi zraněných osobách³⁶⁸. Mladá fronta DNES taktéž uvádí číslo sedm, odkazuje se ale jen obecně na ‚poslední informace‘³⁶⁹. Rozdíly si lze dle mého názoru vysvětlit tím, že situace zřejmě nebyla zcela přehledná, navíc se vyvíjela z hodiny na hodinu, což pro tisk znamená značnou nevýhodu.

Údaje o počtu obětí se liší také u střetů vojáků s demonstranty v Rize – Rudé právo nejprve den po útoku takzvaných černých baretů (tedy 21. ledna) citovalo údaje agentury AFP hovořící o dvou zraněných³⁷⁰, Mladá fronta DNES ve stejný den mluví o jedné oběti a přikládá fotografii z pohřbu, ale zároveň dodává, že údaje o počtu zabitých se různí (agentura ČTK prý udává 3 oběti, britská televize Sky News dokonce 14)³⁷¹. Rudé právo pak další den mluví už o 5 obětech³⁷², to samé píše i druhý zmíněný deník³⁷³, Lidové noviny

³⁶² ČTK. V litevském Vilniusu se střílelo. Vysadkáři obsazují důležité budovy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 10, ze dne 12. 1. 1991, s. 1 a 3.

³⁶³ Nesignováno. Promoskevský převrat v Litvě na spadnutí. Ultimáta ve Vilniusu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 10, ze dne 12. 1. 1991, s. 3.

³⁶⁴ ŠTĚTINA, Jaromír. Odpor Litvy proti agresi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 12, ze dne 15. 1. 1991, s. 1 a 4.

³⁶⁵ DOUBRAVA, Jiří. Litva s rozžatou svící. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 3.

³⁶⁶ Nesignováno. Tanky v Litvě zabíjejí lidi i ideály. Gorbačov: Pachatel, nebo oběť? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 5.

³⁶⁷ ČTK. V litevském Vilniusu se střílelo. Vysadkáři obsazují důležité budovy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 10, ze dne 12. 1. 1991, s. 1 a 3.

³⁶⁸ Nesignováno. Napětí ve Vilniusu trvá. Armáda v ulicích. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 10, ze dne 12. 1. 1991, s. 1 a 4.

³⁶⁹ Nesignováno. Promoskevský převrat v Litvě na spadnutí. Ultimáta ve Vilniusu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 10, ze dne 12. 1. 1991, s. 3.

³⁷⁰ ČTK. Silné přestřelky v hlavním městě Lotyšska. Černé barety v akci. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 5.

³⁷¹ DOUBRAVA, Jiří. Pobaltí – v Rize se střílí. Ohně proti požáru. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 1.

³⁷² ČTK, zr. „Černé barety“ zasáhly v Rize: Pět lidských životů. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 18, ze dne 22. 1. 1991, s. 1 a 7.

³⁷³ Nesignováno. Boris Jelcin kritizuje zásahy v Pobaltí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 18, ze dne 22. 1. 1991, s. 1 a 5.

v tento den poprvé zmiňují mrtvé – podle nich jde o 4³⁷⁴. Na tuto hodnotu později svoje vyjádření znovu upravuje i Rudé právo³⁷⁵. Oficiální údaje přitom mluví o nejméně sedmi obětech³⁷⁶.

O střelbě, která se odehrála u televizní věže v centru Vilniusu v noci ze 12. na 13. ledna, už se informace jednotlivých titulů nerozcházejí, jsou pravdivé, nezkreslené a články zahrnují spoustu detailů – například že došlo k obsazení televize a rozhlasu, že při zásahu armády zemřelo třináct civilistů a jeden voják, že litevský prezident Landsbergis vybízí obyvatele, aby vyšli do ulic bránit vládu své země, že rozhlas ve městě Kaunas přenáší pravidelně výzvy do světa s prosbou o pomoc, nebo že solidaritu s Litevci vyjádřilo v lotyšské Rize na 600 tisíc lidí. Nalézt tu lze jen jednu odlišnost, kterou je dle mého názoru potřeba zmínit, a sice že Rudé právo a Mladá fronta DNES navíc informují o vyjádření druhého tajemníka KS Litvy Vladislava Švjeda. Ten prezentoval svou vlastní, avšak ničím nepodloženou, verzi událostí, kterou od něj ale převzaly sovětské sdělovací prostředky včetně agentury TASS – podle ní nedošlo k útoku armády na civilní obyvatelstvo, nýbrž k napadnutí vojáků patnácti sty Litevci, a že se tito vojáci začali bránit až v momentě, kdy byl jeden z nich zastřelen³⁷⁷. (Na tomto textu lze mimochodem názorně vidět rozdíl mezi způsobem informování Rudého práva za dob minulého režimu a nyní – tehdy by totiž deník zřejmě považoval za pravdivé ty informace, které poskytovala sovětská agentura TASS, zatímco teď její informace nabízí jen jako možný výklad událostí komunistickým režimem).

Lidové noviny naproti tomu této verzi vůbec nedávají prostor – zřejmě aby zabránily šíření dezinformací. Naopak zase jako jediné informují o tom, že (jak bylo zmíněno na začátku podkapitoly) nad vývojem v Litvě vyjadřují znepokojení Estonsko, Francie, Německo, USA nebo země Skandinávie. Titul se také mnohem více než ostatní dva snaží působit na čtenářovy emoce – v rámci stejného článku totiž popisuje také to, že západním reportérům bylo umožněno vejít do márnice a nafotit si dokumentární snímky obětí (přibližuje tedy co nejvíce neštěstí, ke kterému došlo), nebo že demonstranti skandovali hesla „*Litva, svoboda*“,“³⁷⁸signalizující touhu po nezávislosti, s kterou se čeští čtenáři tehdy jistě uměli

³⁷⁴ Nesignováno. Estonský předák v Moskvě. Řádění černých baretů. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 18, ze dne 22. 1. 1991, s. 1 a 4.

³⁷⁵ BOROVIČKA, Bohuslav a Josef NÝVLT. Nastane den usmíření? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 22, ze dne 26. 1. 1991, s. 3.

³⁷⁶ DOUŠOVÁ, Iva. 4. 5. – Den vyhlášení nezávislosti Lotyšské republiky. Skandinávský dům [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/4-5-den-vyhlaseni-nezavislosti-lotysske-republiky/>

³⁷⁷ ČTK, zr. Landsbergis: Je to válka proti Litvě. Mrtví v ulicích Vilniusu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 5, a Nesignováno. Tanky v Litvě zabíjejí lidi i ideály. Gorbačov: Pachatel, nebo oběť? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 5.

³⁷⁸ jp. Litevská tragédie. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 3.

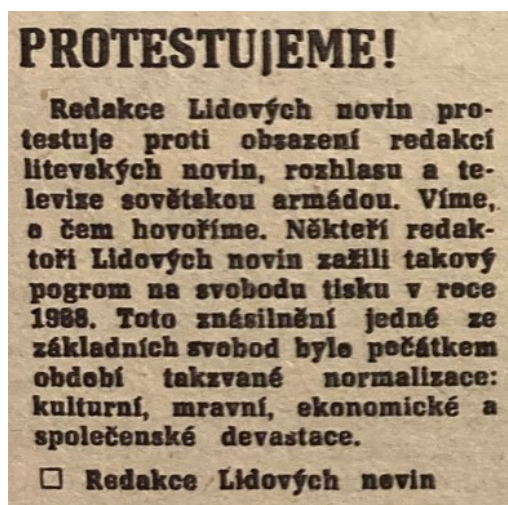
ztotožnit. Dále pak ve sloupku (který je zároveň vůbec prvním sloupkem v rámci analyzovaných obsahů) zdůrazňuje soucit ostatních zemí s Litevci, když píše, že „svět spolu s Litvou prožíval krvavý víkend“. V tomto publicistickém textu se jeho autor Jan Petránek mimochodem také vyhrazuje vůči Rusům, kteří se podle něj stali „čtvrtým národem v Pobaltí, ale málokdo z nich se obtěžoval učit ‚domorodý‘ jazyk“, že tomu bylo spíše naopak, a že tedy mají pobaltské země právo na nezávislost. V závěru sloupku se pak naváží do Gorbačova jakožto laureáta Nobelovy ceny míru, která podle Petránka vlivem událostí v Pobaltí „zhořkla“³⁷⁹.

Ve stejném vydání Lidových novin se navíc objevuje další ojedinělý text, a sice prohlášení samotné redakce, která na základě vlastní zkušeností protestuje proti obsazení redakcí litevských médií³⁸⁰ (viz Obrázek 2).

Ve sledovaném období se vyskytuje ještě jeden sloupek, a to na stránkách Rudého práva. Jeho autor Václav Bervida v něm píše, že ve světě i v Sovětském svazu prý oprávněně panuje rozhořčení a nesouhlas s aktuálním děním v Pobaltí, jelikož tanky podle něj zasáhly

do politiky způsobem, „který nemůže ničemu prospět“. Svým textem proto vyzývá, aby se vztahy mezi Moskvou a Pobaltím vyřešily diplomatickou cestou³⁸¹.

Na stránkách deníků se následně začínají objevovat i další útvary – komentáře, reportáže nebo rozhovory. Z hlediska komentářů například Mladá fronta DNES, respektive její redaktoři, soudí, že dění v Pobaltí nejvíce ublížilo prezidentovi Gorbačovovi, ať už se podílel na plánování útoků, nebo ne. Třeba redaktor Jiří Doubrava se ve svém textu zamýšlí právě nad tím, zda chtěl být prezident Gorbačov součástí útoku armády a zda o tom vůbec věděl. Soudí, že „si sovětské generálové spočítali, že právě teď je nejvhodnější doba na pokus vrátit se do mocenské role v SSSR, kterou v posledních pěti letech ztratili“ (míněno kvůli reformám Gorbačova), a dochází k závěru, že vojenský zásah sice nemohl být proveden bez souhlasu prezidenta, ale že si jistě „nepřál tolik krve“, avšak že nejvyšší představitel Sovětského

Obrázek 2: Protest redakce Lidových novin. In: Lidové noviny, ze dne 14. 1. 1991.

³⁷⁹ PETRÁNEK, Jan. Svědectví mrtvých. In: Lidové noviny. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1.

³⁸⁰ Redakce Lidových novin. Protestujeme! In: Lidové noviny. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 2.

³⁸¹ BERVIDA, Václav. Nemělo se to stát. In: Rudé právo, rubrika Sloupek. Ročník 1, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 1.

svazu tak jako tak přišel o svou pověst demokraticky smýšlejícího státníka³⁸². V dalším komentáři otištěném v Mladé frontě DNES se pak jeho autor Viliam Buchert také zabývá aktuální pozicí Gorbačova na pozadí událostí v SSSR a uvádí, že země je zásluhou kroků generálního tajemníka KSSS „zemí, která si uvědomuje, kudy vede správná cesta, ale nemá zatím demokratické vůdce nacházející správný směr“ – tedy že Gorbačov sice možná věděl, co je potřeba udělat, aby se Sovětskému svazu více dařilo, ale neprováděl to tak, aby stát prospíval. Na závěr také autor v souvislosti s událostmi v Pobaltí píše, že sovětský prezident si sice zřejmě představuje, že změní svět, ale že si aktuálně spíše „kope hrob“³⁸³.

I Lidové noviny ve svém jediném komentáři vyjadřují obavy z budoucího směřování Sovětského svazu po událostech, ke kterým v Pobaltí došlo. Jeho autor Vratislav Vaníček v něm píše, že události z let 1989 a 1990 otevřely dveře „k nové historické skutečnosti, jejíž specifická podoba se teprve tvoří,“ a že právě agrese vůči Pobaltí může v tomto ohledu sehrát „neblahou roli“, protože je prý „projevem slepé uličky vývoje ruské státnosti, založené na kořistném panování vojensky organizovaných struktur nad společností“. Kvůli tomu tak bude podle Vaníčka přerod současné sovětské společnosti v nezávislou těžký³⁸⁴.

Za pozornost stojí celostránková reportáž zpravodaje Jiřího Doubravy v Mladé frontě DNES, který v textu detailně popisuje průběh dění ve Vilniusu den po dni – jak lidé stavěli barikády a jak probíhal útok vojáků. Odpovídá také na otázku, kterou prý dostal po návratu

Vilnius, leden 1991, století dvacáté.

Obrázek 3: Fotografie tanku v ulicích Vilniusu. Autor: Herbert Slavík. In: Mladá fronta DNES, dne 23. 1. 1991.

do Prahy, a sice zda se v Litvě nebál: Prý se bál jen jednou na pár vteřin, když na něj litevský mladík mířil kulovnicí. A že mu sice bylo jasné, že nemá v plánu střílet, ale že „všechna neštěstí se zbraněmi se týkají téměř výhradně lidí, kteří s nimi neumí správně zacházet“ – tuto odpověď zde zřejmě uvádí, aby vytvořil jistou paralelu k nedávnému dění v litevském hlavním městě, jehož byl svědkem. K jedné z fotografií, na které je zachycen sovětský

³⁸² DOUBRAVA, Jiří. Chtěl to Gorbačov opravdu takhle? Ne krok, ale skok zpátky. In: Mladá fronta DNES. Ročník II, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 5.

³⁸³ BUCHERT, Viliam. Může za všechno Michail Gorbačov? Kvadratura kruhu. In: Mladá fronta DNES. Ročník II, číslo 12, ze dne 15. 1. 1991, s. 5.

³⁸⁴ VANÍČEK, Vratislav. Litva, Rusko a Evropa. In: Lidové noviny. Ročník IV, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 1.

tank, také autor připojuje ironický popis: „*Vilnius, leden 1991, století dvacáté*“. Chce tak tím nejspíš naznačit, že takové události by na konci dvacátého století již nečekal, jelikož se zřejmě domníval, že společnost už se z takových událostí poučila (např. v roce 1968) a tanky již nebudou potřeba³⁸⁵ (viz Obrázek 3).

Reportáže se objevují i na stránkách Lidových novin – ty opět cílí hlavně na čtenářovy emoce. Zpravodaj Jaromír Štětina například přináší detailní svědectví ředitele vilniuské továrny Lanka Vilhelmase Lapenase, který se v době vojenského útoku nacházel u vilniuské televizní věže. Ten reportérovi popsal, že se lidé drželi v podpaží, aby tankům přehradili cestu, ty ale prý zastavily a vojáci v nich začali střílet slepými náboji, aby demonstranty zastrašili. Jeden z vozů pak podle svědka „*vjel do lidí, nabral na přední hranu tři muže a narazil s nimi na nákladní auto*“, z nichž jednoho prý rozdrtil přímo před očima ředitele³⁸⁶. Štětina tímto textem zřejmě chtěl způsobit, aby se čtenář vžil do pozice svědků tohoto násilí a aby možná pocítil stejný strach, který lidé na místě museli prožívat. Totožný záměr lze vysledovat i u další Štětinovy reportáže, tentokrát z Rigy, kde také došlo k vojenskému útoku – na tu dokonce Mladá fronta DNES poutá na titulní straně. Nabízí v ní svědectví Karlise Vahšteinse, hlasatele rozhlasu, který později obsadili sovětské výsadkáři. „*Budeme vysílat, dokud sem neprijdou,*“ řekl prý zpravodajovi odhodlaně. Poté ho prý požádal, aby sám promluvil o událostech roku 1968 a 1989 v Československu, aby Lotyšům dodal odvahu. Následuje popis první střelby, který autorovi reportáže zprostředkoval řidič vozů sloužících k zatarasení cest do města Anatolij G. – podle něj vojáci některé z řidičů donutili opřít se o korby vozidel a rozkročit nohy, mezi kterými jim pak stříleli do pneumatik a chladičů³⁸⁷. I tato reportáž měla dle mého názoru vzbudit ve čtenářích představivost a empatii vůči místním.

V Rudém právu se reportáž objevuje jen jedna, která má navíc čistě zpravodajský charakter. Přináší očitě svědectví dvou reportérů – Bohuslava Borovičky a Josefa Nývltu – z Rigy, v níž autoři popisují, jak se lidé po útocích na ministerstvo vnitra ve dne v noci dál scházejí, že i tady jsou okolo důležitých budov postavené barikády, a že vojáci podle některých výpovědí postřelili i ty, kteří zvednutýma rukama nad hlavu dávali najevo svou neúčast. Nabízí také svědectví dvou demonstrantů, kteří prý přijeli proto, aby se podobné

³⁸⁵ DOUBRAVA, Jiří. Litva s rozžatou svící. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 3.

³⁸⁶ ŠTĚTINA, Jaromír. Odpor Litvy proti agresii. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 12, ze dne 15. 1. 1991, s. 1 a 4.

³⁸⁷ ŠTĚTINA, Jaromír. Obrana Rigy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 4.

události už neopakovaly, a že podle nich nejde o národnostní konflikt, ale o „střet mezi demokratickými silami a konzervativci, kteří se pokoušejí vytvořit druhou vládu a znovu nás připoutat k Moskvě“³⁸⁸.

Komentář je v Rudém právu také pouze jeden, ani ten ale – stejně jako komentáře Mladé fronty DNES a Lidových novin zmíněné výše – není vůči Gorbačovovi a celkově sovětskému vedení smířlivý. Jeho autoři, Bohuslav Borovička a Josef Nývlt, v něm soudí, že incident v Rize ukázal hloubku sporů mezi „znesvářenými stranami“ a že je u sovětského vedení patrná snaha „vytěžit z této tragické události především politický kapitál, který má sloužit nikoliv k smíru, ale k další konfrontaci“³⁸⁹.

Vedle sloupku se v rámci sledovaných období vůbec poprvé objevuje také karikatura, a to v Mladé frontě DNES (viz obrázek 4). Ta jen podtrhuje názory, které v této podkapitole zazněly v publikovaných komentářích všech tří deníků – znázorňuje totiž Gorbačova, na jehož odvážné kroky se nejprve veřejnost dívala s nadějí, pak se ale vymkly kontrole, a teď lze jen těžko odhadovat, jak se bude jeho kariéra dál odvíjet. Její popisek zní

následovně: „Když rozjžděl program perestrojky, podobal se skokanovi z můstku. Napřed nadějný výskok vzhůru, ale od okamžiku, kdy skok přešel do volného pádu, ztratil ‚borec‘ už velkou část svého elegantního oblečku. Navíc těžko říci, jak tento krkolomný výkon skončí.“³⁹⁰

Všechna tři periodika také začínají publikovat fotografie, nejvíce z nich otiskla ve sledovaném období Mladá fronta DNES. Snímky publikované v denících zobrazují hlavně tanky ve Vilnius a Rize, stavění barikád a jejich výzdobu, vojáky v ulicích nebo pohřby obětí.

Podle následující tabulky by se mohlo zdát, že Mladá fronta DNES ani Lidové noviny k dění nepublikovaly žádné agenturní články. Opak je však pravdou – mnoho textů z těch, které jsou označené jako nesignované, je ve skutečnosti převzatých z agenturního

Obrázek 4: Karikatura Michaila Gorbačova.
Autor: The Economist. In: Mladá fronta DNES, dne 25. 1. 1991.

³⁸⁸ BOROVIČKA, Bohuslav a Josef NÝVLT. Očité svědectví z horké půdy v Pobaltí. Ohně v ulicích Rigy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 1 a 7.

³⁸⁹ BOROVIČKA, Bohuslav a Josef NÝVLT. Nastane den usmíření? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 22, ze dne 26. 1. 1991, s. 3.

³⁹⁰ The Economist. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 21, ze dne 25. 1. 1991, s. 5.

zpravodajství, a to jak domácího, tak zahraničního (například od agentur Reuters, AP nebo AFP). Deníky to jen neuvádí u každého textu zvlášť, nýbrž tuto skutečnost zmiňují ve spodní části stránek věnujících se zahraničnímu dění.

Tabulka č. 9: Počet materiálů v jednotlivých denících o bojích a blokáдах v Pobaltí

	Rudé právo	Mladá fronta DNES	Lidové noviny
<i>agenturní články</i>	15	0	0
<i>nesignované články</i>	1	27	17
<i>původní články</i>	14	16	15
<i>fotografie</i>	1	14	6
<i>karikatury</i>	0	1	0
<i>mapy</i>	1	0	0
CELKEM	32	58	38

Tabulka č. 10: Rozdělení původních článků podle žánrů

		Rudé právo	Mladá fronta DNES	Lidové noviny
A1	<i>zpravodajské články</i>	10	4	9
A2	<i>zpravodajské rozhovory</i>	1	0	2
A Σ	zpravodajské texty	11	4	11
B1	<i>komentáře</i>	1	7	1
B2	<i>sloupky</i>	1	0	1
B3	<i>glosy</i>	0	0	0
B Σ	publicistické texty	2	7	2
C Σ	zpravodajské + publicistické reportáže	1	5	2
Σ	CELKEM	14	16	15

6.3.2. Srpnový puč v SSSR

Stejně tak, jako měly reformy Michaila Gorbačova své příznivce, našli se i odpůrci, kteří s politikou generálního tajemníka a posléze i prezidenta SSSR nesouhlasili. Země se stále

nedokázala vypořádat s hospodářskou krizí, napříč svazovými republikami se navíc po vzoru Pobaltí začaly projevovat separatistické tendence. Slábla i pozice samotné KSSS – ta se dokonce na zasedání Sjezdu lidových poslanců v březnu 1990 vzdala monopolu na politickou moc³⁹¹. Stranu zároveň ve velkém začaly opouštět stovky členů³⁹². Jedním z nich byl i Boris Jelcin, který se od května 1990 stal předsedou Nejvyššího sovětu RSFSR (což si Gorbačov tehdy vysloveně nepřál³⁹³). Z této největší svazové republiky přišla 12. června další výzva pro Gorbačova – země totiž vyhlásila suverenitu. Tamní Nejvyšší sověť tím zároveň nadřadil ruské zákony sovětským³⁹⁴, což jen posílilo rivalitu mezi oběma muži. Spory mezi nimi panovaly především kvůli rozdělení státní moci – zatímco Gorbačov usiloval o udržení Sovětského svazu, Jelcin byl pro jeho rozdělení. Například po násilnostech v Pobaltí na jaře 1991 přiletěl do Tallinnu podepsat jménem Ruska dokument, který uznával nezávislost Estonska, Lotyšska a Litvy³⁹⁵. 12. června 1991 se navíc v prvních prezidentských volbách stal hlavou RSFSR³⁹⁶, čímž začal ještě více růst jeho politický vliv.

Ještě předtím se ale Gorbačov dál snažil udržet SSSR pohromadě. V dubnu 1990 proto nejprve vešel v platnost zákon o odtržení, který stanovil složitá pravidla, za jakých se mohou svazové republiky osamostatnit (viz kapitola 6.3.1.). Následně na 28. sjezdu KSSS v červenci 1990 sovětský prezident představil návrh nové svazové smlouvy, podle které by se SSSR měl stát „*federací rovnoprávných, svrchovaných republik, v nichž jsou lidská práva a svobody národů plně zaručeny*“³⁹⁷. Svazové republiky by si v této navrhované podobě Sovětského svazu mohly určit vlastní formu vlády a měly by právo ze Svazu vystoupit. V kompetencích Moskvy by zůstaly záležitosti obrany a zahraniční politiky, navíc by se změnil název na Svaz sovětských suverénních republik³⁹⁸.

17. března 1991 pak ohledně budoucí podoby SSSR proběhlo celosvazové referendum. Ve všech svazových republikách se pro pokračování Sovětského svazu jako „obnovené

³⁹¹ Jeho výsledkem bylo, jak již bylo zmíněno dříve, i vytvoření prezidentské funkce – tím se následně stal generální tajemník Michail Gorbačov. In: CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 374.

³⁹² MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 69.

³⁹³ Boris Yeltsin: president of Russia. *Encyclopedia Britannica* [online]. 20. 7. 1998 [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Boris-Yeltsin>

³⁹⁴ Declaration of State Sovereignty of the RSFSR Adopted – Day of Russia. *Boris Yeltsin Presidential Library* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.prilib.ru/en/history/619308>

³⁹⁵ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 386.

³⁹⁶ DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998, s. 472.

³⁹⁷ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 387.

³⁹⁸ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 74.

federace rovnoprávných suverénních republik‘ vyslovilo téměř 76,4 % voličů při 61procentní účasti. Zúčastnit se referenda odmítly kromě pobaltských států také Gruzie, Arménie a Moldavsko³⁹⁹. Gorbačov se následně v dubnu 1991⁴⁰⁰ sešel s prezidenty devíti republik, které s nově navrženou podobou Sovětského svazu souhlasily, ve své rezidenci Novo-Ogarjovo poblíž Moskvy. Tam společně podepsali prohlášení o podpoře a přípravě smlouvy, která měla být vypracována do tří měsíců. Do půl roku pak mělo dojít ke zveřejnění návrhu nové svazové ústavy a k volbám do Sjezdu lidových poslanců⁴⁰¹.

K podpisu nové svazové smlouvy mělo dojít 20. srpna 1991⁴⁰². Chvilí předtím se ale konzervativní zastánci starého řádu a odpůrci Gorbačovových reforem rozhodli učinit kroky, kterými chtěli zabránit podle vlastních slov „rozvrácení Sovětského svazu“⁴⁰³. Gorbačov v té době pobýval na své dače na Krymu, když k němu 18. srpna dorazilo z Moskvy pět vysokých funkcionářů (mimo jiné například armádní generál a zástupce ministra obrany Valentin Varennikov, vedoucí oddělení ÚV KSSS Valerij Boldin nebo generál KGB a šéf tajných služeb Jurij Plechanov). Krátce po jejich příjezdu sovětský prezident zjistil, že došlo k přerušení telefonních spojení s jeho chatou, kterou navíc obklíčili příslušníci KGB. Pětice mužů přijela s ultimátem – Gorbačov měl podle něj schválit vyhlášení výjimečného stavu a předat své pravomoci viceprezidentovi Gennadiji Janajevovi. Generální tajemník tyto požadavky odmítl⁴⁰⁴. Následující den brzy ráno ale do Moskvy vjely tankové jednotky a nově vzniklý Státní výbor pro výjimečný stav skrze rozhlas a televizi oznámil, že na půl roku vyhláší výjimečný stav a že přebírá moc v zemi. Výbor měl osm členů, v jeho čele stál právě viceprezident Janajev⁴⁰⁵.

Jako důvod převzetí úřadu pučisté uvedli neschopnost Michaila Gorbačova vládnout kvůli zdravotnímu stavu⁴⁰⁶. Tanky v Moskvě zatarasily přístupové cesty na náměstí a k vládním budovám – mezi nimi i k sídlu ruské vlády, takzvanému Bílému domu. Tam

³⁹⁹ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 145-146.

⁴⁰⁰ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 473.

⁴⁰¹ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 388.

⁴⁰² ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 473.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 474.

⁴⁰⁴ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 82.

⁴⁰⁵ Mezi další členy patřili ministr obrany Dmitrij Jazov, předseda KGB Vladimir Krjučkov, ministr vnitra Boris Pugo, předseda vlády Valentin Pavlov, předseda Svazu rolníků Vasilij Starodubcev, člen ÚV KSSS Oleg Baklanov a předseda Sdružení státních podniků Alexandr Tisjakov. In: Tamtéž, s. 82-83.

⁴⁰⁶ Iub. Puč proti Gorbymu sice prohráli, ale v Rusku se toho zas tolik nezměnilo. *Česká televize: ČT24* [online]. 17. 8. 2011 [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1247326-puc-proti-gorbymu-sice-prohrali-ale-v-rusku-se-toho-zas-tolik-nezmenilo>

hned zamířil také prezident RSFSR Boris Jelcin, který na místě přednesl projev, v němž odmítl samozvaný výbor, vyzval k občanské neposlušnosti a požadoval návrat Gorbačova. Dekretem také nechal rozpustit všechny výkonné sovětské orgány. Jeden z projevů během demonstrací dokonce pronesl na tanku. Budovu vlády i samotného Jelcina přišli na náměstí bránit desítky tisíc demonstrantů, kteří tam postavili barikády⁴⁰⁷. Obyvatelé po celé zemi se postavili za legální vládu⁴⁰⁸.

Další den, tedy 20. srpna, prohlásil ruský prezident členy výboru za zločince a převzal velení nad ozbrojenými silami na ruském území. Tvrzení, že Gorbačov je podle Státního výboru nemocný, hodlal uznat jen v případě, že by sovětského prezidenta vyšetřili lékaři ze Světové zdravotnické organizace⁴⁰⁹. Situace se vyhrotila 21. srpna – v noci na tento den zemřeli při střetu protestujících s tanky tři lidé. Brzy ráno pak u Bílého domu zemřel další člověk, který se pokusil dostat do obrněného vozidla⁴¹⁰. Několik jednotek armády i KGB odmítlo s pučisty spolupracovat, část tankových posádek přešla na Jelcinovu stranu⁴¹¹. Vojenské jednotky následně dostaly povel ke stažení, došlo k rozpuštění Státního výboru pro výjimečný stav⁴¹². Pučisté se tentýž den vypravili za Gorbačovem na jeho daču, kde žádali o slyšení, prezident SSSR je ale nechal zatknout. Sám se pak 22. srpna vrátil letadlem zpět do Moskvy⁴¹³. 29. srpna 1991 pak sovětský parlament pozastavil činnost KSSS za podíl jejího vedení na pokusu o puč⁴¹⁴.

6.3.2.1. Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 12. do 29. 8. 1991)

Pokus o převrat byl událostí natolik zlomovou, že ji vybraná česká média sledovala daleko víc než všechny předešlé analyzované události – bezprostředně po pokusu o puč jí deníky věnovaly skoro celé vydání, a i několik dní poté plnila nejen titulní strany deníků.

⁴⁰⁷ ane a ČTK. Tanky v Moskvě, zmatek v KGB. Rusko vzpomíná na zoufalý pokus o puč. *IDNES.cz* [online]. 19. 8. 2016 [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/srpnovy-prevrat-sssr-sovetsky-svaz-puc-1991-jelcin-gorbacov-janajev.A160818_100819_zahranicni_ane

⁴⁰⁸ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 474.

⁴⁰⁹ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 85.

⁴¹⁰ Tamtéž, s. 86.

⁴¹¹ DEBARDELEBEN, Joan. *Soviet Politics in Transition*. Massachusetts: D. C. Heath and Company, 1992, s. 81.

⁴¹² ane a ČTK. Tanky v Moskvě, zmatek v KGB. Rusko vzpomíná na zoufalý pokus o puč. *IDNES.cz* [online]. 19. 8. 2016 [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/srpnovy-prevrat-sssr-sovetsky-svaz-puc-1991-jelcin-gorbacov-janajev.A160818_100819_zahranicni_ane

⁴¹³ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 392.

⁴¹⁴ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 474.

Analyzovaných obsahů proto rapidně přibýlo – jak uvádí první tabulka na konci této podkapitoly, u všech třech titulů jejich počet překonal číslo sto. Jednotlivé materiály tedy nelze analyzovat tak důkladně, jako tomu bylo doteď, vhodnější je dle mého názoru soustředit se spíše na celkové vyznění obsahů v rámci vydání, hlavní myšlenky komentářů, přiřazování důležitosti jednotlivým informacím, volbě doprovodných obrazových materiálů nebo na snahu o zajímavé články, které nejsou pouze převzatými agenturními zprávami.

První známky toho, že by se v Sovětském svazu mohlo schylovat k nějaké akci proti generálnímu tajemníkovi KSSS, si čtenáři mohli všimnout v agenturním článku zveřejněném Rudým právem a Lidovými novinami dne 13. srpna – bývalý sovětský ministr zahraničí Eduard Ševardnadze podle textu vyzval Michaila Gorbačova k rezignaci, jelikož SSSR podle něj potřebuje okamžité demokratické změny, aby dokázal čelit „*destruktivním silám*“⁴¹⁵, kterými Ševardnadze zřejmě myslel konzervativní křídlo strany. Náznaky lze nalézt také v článku Rudého práva, který informuje o upozornění amerického Bílého domu, že Spojené státy by se měly připravit na možné navrácení nebezpečí konfrontace se Sovětským svazem, jelikož není možné určit, jakým směrem se sovětská politika vydá⁴¹⁶. Můžeme se tedy domnívat, že prezident USA George Bush možná tušil, že politická situace v SSSR není stabilní. Nejvýraznějším znamením je pak přímé varování ‚otce sovětské přestavby‘ Alexandra Jakovleva, že „*předáci tvrdé konzervativní linie chystají v zemi státní převrat*“. Otiskla ho všechna tři periodika⁴¹⁷. Ta následně informují také o výhradách sovětské vlády k připravované nové svazové smlouvě (která se později ukázala jako jedna z hlavních příčin převratu), jelikož jsou skrze ni „*odňaty centru koordinační funkce*“ a předány vedením jednotlivých svazových republik⁴¹⁸.

Od 20. srpna, tedy dne následujícího po puči, je dění v Sovětském svazu tématem číslo jedna pro všechny tři české deníky téměř na všech jejich stranách. V hlavním článku, kterým tituly v tento den na první straně (viz Příloha 1, 2 a 3) oznamují nejdůležitější informace, se

⁴¹⁵ ČTK. E. Ševardnadze: Vyzval Gorbačova k rezignaci. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 187, ze dne 13. 8. 1991, s. 7, a Nesignováno. Zpravodajství ze zahraničí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 187, ze dne 13. 8. 1991, s. 3.

⁴¹⁶ ČTK. Bílý dům: Sovětská hrozba se nevyklučuje. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 189, ze dne 15. 8. 1991, s. 7.

⁴¹⁷ ČTK. A. Jakovlev odešel z KSSS. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 191, ze dne 17. 8. 1991, s. 3, a Nesignováno. Kdy kobyla nejvíc kope? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 191, ze dne 17. 8. 1991, s. 3, a Nesignováno. Jakovlev odchází ze strany a varuje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 191, ze dne 17. 8. 1991, s. 3.

⁴¹⁸ ČTK. Nová svazová smlouva: Vláda SSSR má výhrady. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 192, ze dne 19. 8. 1991, s. 5, a Nesignováno. Smlouva znepokojuje. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 192, ze dne 19. 8. 1991, s. 5, a Nesignováno. Vláda je vážně znepokojena. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 192, ze dne 19. 8. 1991, s. 3.

obsahy fakticky neliší. Jiné jsou ale titulky jednotlivých textů – zatímco Rudé právo volí stručný titulek „*Gorbačov svržen*“⁴¹⁹, Mladá fronta DNES ho rozšiřuje o „*Gorbačov svržen, studená sprcha z Moskvy*“⁴²⁰. Lidové noviny se rozhodly pro titulek „*Mráz obchází Kremlem*“⁴²¹, který jednoznačně neříká, co se stalo, čímž čtenáře navádí k přečtení samotného článku. Odlišná je i forma těchto článků – Rudé právo nabízí na části titulní a na většině druhé strany rozsáhlý text, v němž shrnuje snad všechny do té doby dostupné informace. Článek Mladé fronty DNES má naopak podobu reportáže, kterou přináší zpravodaj Jiří Doubrava přímo z Moskvy – začíná ji na první a dokončuje na páté straně, kde ji ještě doplňuje několika informacemi poskytnutých agenturou ČTK. Nejvíce se liší způsob Lidových novin – ty ve zmíněném hlavním článku ve dvou odstavcích shrnují jen zhruba desítku nejpodstatnějších informací a všechna ostatní fakta, která měla předchozí periodika v rámci jednoho článku, pak rozdělují do mnoha menších zpravodajských textů na dalších stranách. Celkový počet textů z tohoto dne je tak u Lidových novin téměř dvojnásobný než u ostatních dvou titulů – ty jich publikují shodně 18, Lidové noviny 34. I tento deník zprostředkovává postřehy z místa, a to v samostatné reportáži od zpravodaje Jaromíra Štětiny⁴²². Ten si navíc ve svých reportážích, které se ve sledovaném období objevují pravidelně, hraje s citacemi, které vhodně dokreslují situaci nebo které byly řečeny již dříve, ale s odstupem času vyvolávají na pozadí událostí u čtenářů spíše smích – jako například výrok Michaila Gorbačova, který při volbě viceprezidenta SSSR, kterým se stal Gennadij Janajev, tedy hlavní strůjce puče, prohlásil: „*Potřebuji vedle sebe někoho, komu mohu důvěřovat.*“⁴²³

Nepatrné nuance v rámci textů z prvního dne si lze všimnout u pojmenování skupiny osmi mužů, kteří stáli za pokusem o převrat – zatímco Mladá fronta DNES⁴²⁴ i Lidové noviny⁴²⁵ o nich hned mluví jako o pučistech, čímž jasně dávají najevo, že je vnímají jako osoby, které provádějí něco nezákonného, Rudé právo přebírá skupinou zvolený termín

⁴¹⁹ Nesignováno. Gorbačov svržen. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 2.

⁴²⁰ Nesignováno. Gorbačov svržen, studená sprcha z Moskvy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 5.

⁴²¹ Nesignováno. Mráz obchází Kremlem. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

⁴²² ŠTĚTINA, Jaromír. Drama v sídle parlamentu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 3.

⁴²³ Tamtéž.

⁴²⁴ Nesignováno. Ti, kteří se chopili moci. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

⁴²⁵ Nesignováno. Složení „Státního výboru pro výjimečný stav“. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

„Státní výbor pro výjimečný stav“⁴²⁶. V podstatě je tedy považuje za legitimní – jako o pučistech se o nich zmiňuje až další den, a to navíc v článku informující o tom, že je takto označil americký prezident George Bush⁴²⁷.

Zajímavé také je, že ze článků Rudého práva z tohoto dne lze vycítit, že přijalo skutečnost v podstatě tak, jak ji prezentovalo nové vedení, tedy že generální tajemník KSSS je podle nich ze zdravotních důvodů neschopný zastávat funkci, a tak ho zbavili moci⁴²⁸. Tomu odpovídá i vyznění sloupku a komentáře, které se v tomto vydání objevují (a které jsou v tomto obsáhlém čísle také jedinými publicistickými texty) – v prvním zmíněném jeho autor Zdeněk Porybný oznamuje, že prezidenta svrhla „*koalice centristických a konzervativních sil*“ a že se stalo skutečností to, co „*už nějakou dobu ohlašovali stoupenci Gorbačovovy politiky*“⁴²⁹, ve druhém pak politolog Zdeněk Mlynář píše, že toto podle něj „*předvídatelné řešení krize v zemi*“ považuje za politickou i osobní Gorbačovu tragédii⁴³⁰. Ani jeden z textů nenaznačuje, že by převrat mohl být neúspěšný, ale přijímají ho jako novou realitu. Naopak Mladá fronta DNES vyjádření Výboru zpochybňuje, když hned v prvním souhrnném textu píše, že „*Gorbačov je údajně nemocen, ale možná se prý vrátí*“⁴³¹ (k této informaci nicméně deník neuvádí žádný zdroj, ani ji dále neupřesňuje). V komentáři otištěném v tomto deníku se pak Jiří Leschtina zabývá spíše případnými dopady převratu jak na sovětskou, tak na československou ekonomiku, pokud by u moci zůstali pučisté – u nás by podle autora muselo dojít k přehodnocení výdajů, jelikož obě ekonomiky byly doposud značně provázané, ale v případě úspěšnosti puče by se prý poměry změnilly k horšímu⁴³². Otazníky tohoto titulu nad nezvratností situace potvrzuje i popis karikatury převzaté z amerického časopisu Time, na níž je Gorbačov vyobrazen s bílou vlajkou v ruce na znamení toho, že se vzdává: „*Otec perestrojky a glasnosti musel odejít z oficiální politické scény. Navždy?*“⁴³³. Jinými slovy se ptá, zda je kariéra nejvyššího sovětského představitele definitivně u konce, nebo jen dočasně pozastavena. Lidové noviny zatím,

⁴²⁶ Nesignováno. Nařízení „osmičky“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

⁴²⁷ ČTK. Bush schvaluje Jelcinovy kroky. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 15.

⁴²⁸ Nesignováno. Tisková konference v Moskvě. „Prezident odpočívá“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

⁴²⁹ PORYBNÝ, Zdeněk. Mráz v Kremlu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

⁴³⁰ MLYNÁŘ, Zdeněk. Gorbačovova osobní i politická tragédie. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 7.

⁴³¹ Nesignováno. Gorbačov svržen, studená sprcha z Moskvy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 5.

⁴³² LESCHTINA, Jiří. Smečka v patách. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentář*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

⁴³³ TIME. Velká postava. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

podobně jako Rudé právo, žádné stanovisko v tomto ohledu nezaujímají, na adresu organizátorů převratu se ale v komentáři vyjadřují ironicky – autor Jan Petránek o nich píše jako o „*nomenklaturních, kteří nemohli přenést přes srdce podpis nové svazové smlouvy*“⁴³⁴, jelikož by značně oslabila moc centra a posílila by jednotlivé republiky. Petránek ve svém textu také poznamenává, že se měsíc srpen znovu barví do ruda, čímž naráží na srpnovou okupaci Československa v roce 1968. Že už se ale tuzemsko zbavilo vlivu Sovětského svazu, si v dalším komentáři z tohoto vydání všimá Jiří Hanák. Ten píše, že měl při poslouchání této „*špatné zprávy dobrý pocit*“, protože si uvědomil, že naše země „*už není Vašek, lámající si nohu při pánově uklouznutí*“⁴³⁵ – tedy že Československo po dlouhou dobu pocíťovalo dopady dění v SSSR, zatímco teď už nás puč podle autora nemůže ovlivnit. Naopak komentář Martina Komárka v Mladé frontě DNES vyjadřuje v souvislosti s převratem obavy – autor v něm poznamenává, že „*záruky o bezpečnosti země máme stvrzeny pěknými sliby, několika složkami papírů, nikoliv však reálnými smlouvami a vlastní obranyschopností*“ a že případná „*změna orientace mocného souseda*“ může mít na Československo velmi nepříjemné dopady⁴³⁶.

Výraznější pochybnosti o tom, zda se puč podaří, lze vysledovat dva dny poté (tedy 21. srpna), a to už v textech všech třech médií. Rudé právo to naznačuje skrze sloupek Václava Bervidy, který v něm shrnuje reakce představitelů ostatních zemí světa a který v závěru píše, že „*situace v zemi dosud zdaleka není tak jednoznačná, aby se daly dělat hotové závěry*“⁴³⁷, dále pak v textu převzatém od americké agentury AP, podle které se Gorbačov již možná vrátil zpátky do Moskvy⁴³⁸. Zároveň ale zveřejňuje rozhovor s profesorem Ivanem Svitákem, který nabízí prognózu, že země se vrátí k tvrdému režimu, který panoval před nástupem Gorbačova do funkce – podle Svitáka je totiž odstranění Gorbačova výrazným milníkem pro vnitřní vývoj SSSR, očekává proto „*dekádu normalizační politiky, která zmrazí demokratizační proces a zavede vládu tvrdé ruky,*“ kvůli čemuž „*i u zarputilých snilků vznikne jistota, že západní Evropa nepředstavuje záruku bezpečnosti*“⁴³⁹. Na tento článek mimochodem o den později, kdy už bylo jasné, že převrat se nezdařil, posměšně

⁴³⁴ PETRÁNEK, Jan. Vykolejená perestrojka. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

⁴³⁵ HANÁK, Jiří. Fraktura. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

⁴³⁶ KOMÁREK, Martin. Jsme ohroženi. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentář*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

⁴³⁷ BERVIDA, Václav. Reakce se tříbí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

⁴³⁸ Nesignováno. Kde je Gorbačov? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 2.

⁴³⁹ Redakce RP. „Reforma komunismu není možná“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

reagují Lidové noviny – poukazují především na to, že profesor Sviták ve svém vyjádření používá formulace minulého režimu a útočí na ty, kteří věří, že západní země dokážou zaručit bezpečí, přitom se ve své prognóze mýlí⁴⁴⁰.

Zpět ale ještě k pochybnostem zbylých dvou deníků – Jiří Doubrava se ve své reportáži z centra dění pro Mladou frontu DNES ptá, zda je sovětský prezident zdrav⁴⁴¹, což lze také interpretovat jako jisté pochybnosti o důvěryhodnosti vyjádření Státního výboru pro výjimečný stav. Dále pak stejný autor v komentáři tvrdí, že puč se zřejmě nezdaří, a to hned z několika důvodů: například že skupina nezamezila protivníkům spojení s veřejností, zákaz nočního vycházení zavedla až poté, co lidé během první noci postavili barikády, nebo že se na stranu odpůrců převratu postavila i část armády⁴⁴². Střídmější v odhadu konce převratu jsou opět Lidové noviny – Jan Urban sice ve svém komentáři na titulní straně mluví o „*zpackaném prvním kole převratu*“, avšak zároveň obecně dodává, že může „*během několika hodin přerůst do čehokoliv*“⁴⁴³. Nechává si tedy lidově řečeno ‚otevřené dveře‘ pro všechny varianty vyústění konfliktu. Deník ještě k tomuto otiskuje komentář britských Financial Times, jehož autor John Lloyd soudí, že úspěch puče „*závisí na síle protestu lidu*“, žádné jasné stanovisko, že by se to jedné nebo druhé straně mělo povést, se ale neobjevuje⁴⁴⁴.

Druhý den po pokusu o převrat, tedy již zmíněného 21. srpna, lze nalézt odlišnosti v tom, jaké informace považovaly jednotlivé deníky za nejdůležitější a jaké se tedy objevily v hlavním článku na titulní straně. Za ‚zprávu dne‘ lze u Rudého práva považovat text s titulkem „*Stotisícová demonstrace před Zimním palácem*“, který informuje o tom, že lidé i přes vyhlášení výjimečného stavu masově vyjadřují odpor vůči převratu a podporují prezidenta RSFSR Borise Jelcina jakožto vůdčí osobnost proreformních sil v zemi, nebo že Jelcinovi začínají projevovat sympatie i někteří vojenští velitelé⁴⁴⁵. Oproti tomu Mladá fronta DNES i Lidové noviny se opět rozhodly informovat o nejdůležitějším dění skrze reportáže svých zpravodajů, ve kterých zdůrazňují především první střelbu v ulicích a první její oběti (zatím neuvádí jejich přesný počet, později se ale deníky v číslech shodují). O tom ostatně také svědčí i titulky – u Mladé fronty DNES zní „*První dnešní mrtví*“⁴⁴⁶, u Lidových

⁴⁴⁰ jí. Sviták coby prorok. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 12.

⁴⁴¹ DOUBRAVA, Jiří. První dnešní mrtví. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 5.

⁴⁴² DOUBRAVA, Jiří. Nevyjde to! In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 5.

⁴⁴³ URBAN, Jan. Náš kus žvance. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

⁴⁴⁴ LLOYD, John. Tento týden ukáže. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 4.

⁴⁴⁵ Nesignováno. Stotisícová demonstrace před Zimním palácem. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 2.

⁴⁴⁶ DOUBRAVA, Jiří. První dnešní mrtví. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991,

novin „*Je 00.02 – slyším střelbu!*“⁴⁴⁷. Že bylo zřejmě těžké informovat v novinách v této době co neaktuálněji o události, která se s každou minutou vyvíjí, dokazuje způsob, jakým Rudé právo píše o první střelbě – na titulní stranu dává do rámečku krátkou poznámku s titulkem „*Poslední zpráva*“, v níž píše, že krátce před uzávěrkou čísla padly 300 metrů od parlamentu první výstřely. O obětech se ale zatím nezmiňuje⁴⁴⁸. S ‚razítkem‘ „*v době uzávěrky nepotvrzeno*“ se na stejné straně periodika objevuje ještě jedna zpráva – tentokrát o tom, že podle nejmenované sovětské televize a agentury Interfax nejsou dva z osmi členů skupiny pučistů ze zdravotních důvodů schopni zastávat své funkce, třetí z nich pak měl na funkci rezignovat bez podání dalšího vysvětlení⁴⁴⁹. Na titulní straně o tom stejně informuje i *Mladá fronta DNES*⁴⁵⁰. Lidové noviny k tomuto přistupují daleko obezřetněji – informaci nedávají takový prostor a zmiňují ji až ke konci dříve zmíněné reportáže zpravodaje Štětiny⁴⁵¹, a to zřejmě z toho důvodu, že si dávají větší pozor, aby publikovali jen vydání plná ověřených faktů, nikoliv spekulací. Jinými slovy – ze způsobu informování o ‚senzacích‘ se zdá, že nejvíce záleží na kredibilitě právě Lidovým novinám, které raději zveřejní méně ověřených informací, než více do poslední chvíle nepotvrzených. Z tohoto důvodu zřejmě příliš nespekulují ani o možném vyústění pokusu o puč.

Vybrané deníky v tento den velmi zajímají také možné dopady dění v SSSR na Československo – ve všech třech se v různém rozsahu objevují i původní články, které nejsou jen převzatým agenturním zpravodajstvím. Rudé právo k tomu nabízí komentář Pavla Párala, podle kterého dramatické události v SSSR dokazují, jak dokážou politické změny ovlivňovat světovou ekonomiku, a že by to v tomto ohledu mohlo mít vliv i naši zemi – a to v souvislosti se sovětskými ropovody a plynovody, které mají pro československou ekonomiku podle Párala „*životní význam*“⁴⁵². *Mladá fronta DNES* vedle dříve zmíněného komentáře Martina Komárka o možném neblahém vlivu na tuzemskou ekonomiku v případě změn v SSSR zprostředkovává například názor místopředsedy České národní rady Jana Kalvody, který rovněž mluví o možných dopadech na stav naší ekonomiky⁴⁵³. Lidové noviny

s. 1 a 5.

⁴⁴⁷ ŠTĚTINA, Jaromír. *Je 00.02 – slyším střelbu!* In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 12.

⁴⁴⁸ Nesignováno. *Výstřely u parlamentu*. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

⁴⁴⁹ Nesignováno. Pavlov a Jazov onemocněli, Krjučkov odstoupil. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

⁴⁵⁰ Nesignováno. *Trojka odpadla?* In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

⁴⁵¹ ŠTĚTINA, Jaromír. *Je 00.02 – slyším střelbu!* In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 12.

⁴⁵² PÁRAL, Pavel. *Převrat a naše ekonomika*. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

⁴⁵³ iv. *Zeptali jsme se Jana Kalvody*. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Zeptali jsme se*. Ročník II, číslo 194, ze

zase zveřejňují názor ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera, který projevuje v tomto ohledu stejný názor – tedy že Československo by puč v případě úspěchu mohl ovlivnit především po ekonomické stránce⁴⁵⁴. Na stránkách deníku se k tomuto tématu objevuje ještě rozhovor s předsedou Nejvyššího sovětu RSFSR Ruslanem Chasbulatovem – ten říká, že v roce 1968 sám odsuzoval sovětskou okupaci Československa a že teď zase Češi a Slováci odsuzují puč z toho důvodu, že „*sami pocítili tíhu diktatury*“⁴⁵⁵. Den poté, co se puč zhroutil a co došlo k rozpuštění Státního výboru pro výjimečný stav (příznačně 21. srpna), oznamuje Rudé právo tuto skutečnost titulkem „*Převrat ztroskotal, Gorbačov se vrací*“⁴⁵⁶, Mladá fronta DNES volí sice stručné, zato výstižné „*Opět Gorbačov*“⁴⁵⁷, Lidové noviny „*Gorbačov se vrací, Jelcin vyhrává*“⁴⁵⁸. Poslední titulek je jen jednou z mnoha ukázek toho, jak začala většina veřejnosti i médií vnímat postavení prezidenta Sovětského svazu a prezidenta RSFSR – Michail Gorbačov sice porazil skupinu, která se ho pokusila svrhnout, velkou měrou mu k tomu ale dopomohl právě Boris Jelcin, který se proto stal ‚vítězem‘. To se ve velkém odráží i v obsazích sledovaných deníků, novým tématem číslo jedna se v nich stává právě Jelcin. Nebo, jak říká poetičtěji ve svém komentáři v Lidových novinách Dušan Kubálek: „*refrénem všech komentářů světového tisku jsou slova obdivu*

dne 21. 8. 1991, s. 2.

⁴⁵⁴ ts. Opozice není bez šance. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

⁴⁵⁵ ŠTĚTINA, Jaromír. Tři minuty po půlnoci. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 4.

⁴⁵⁶ Nesignováno. Převrat ztroskotal, Gorbačov se vrací. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

⁴⁵⁷ DOUBRAVA, Jiří. Opět Gorbačov. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 5.

⁴⁵⁸ Nesignováno. Gorbačov se vrací, Jelcin vyhrává. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 3.

Obrázek 6: Karikatura znázorňující postavení obou státníků po puči. Autor: International Herald Tribune. In: Rudé právo, dne 24. 8. 1991.

k Borisovi Jelcinovi⁴⁵⁹.

Například reportáž v Mladé frontě DNES od zpravodaje Jiřího Doubravy od zpravodaje Jiřího Doubravy se zmíněným krátkým titulkem začíná oslavným zvoláním: „Optimistická předpověď Borise Jelcina se vyplnila!“⁴⁶⁰,

Robert Dengler se ve svém sloupku na titulní straně Rudého práva ptá, zda

Gorbačova v případě jeho odchodu nahradí někdo „Jelcinova ražení“⁴⁶¹, komentátor Alexandr Tichomorov zase v rozhovoru pro stejný titul uvádí, že „pučisté podcenili faktor Jelcina“⁴⁶². Karikatura listu International Herald Tribune, kterou převzalo Rudé právo⁴⁶³ (viz obrázek 5), celý vývoj vhodně popisuje i beze slov, to samé lze říct i o karikatuře, kterou z britského týdeníku The Economist převzala Mladá fronta DNES i Lidové noviny⁴⁶⁴ (viz obrázek 6). Ty k tomuto tématu připojují ještě komentář agentury Reuters, podle níž se ruský prezident stal „symbolem převratu“ a podle které se 19. srpen zřejmě zapíše do historie jako „den, kdy Boris Jelcin zachránil reformy v Sovětském svazu“⁴⁶⁵. Naopak trochu skeptičtější pohled na nové postavení Borise Jelcina později nabízí Rudé právo skrze komentář britského Guardianu – ten píše, že ruský prezident sice projevil mimořádný talent, „neměli bychom

Obrázek 5: Karikatura z deníku The Economist, která výstižně shrnuje průběh a výsledek pokusu o puč. In: Mladá fronta DNES a Lidové noviny, dne 22. 8. 1991.

⁴⁵⁹ KUBÁLEK, Dušan. Nejen o Jelcinovi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 2.

⁴⁶⁰ DOUBRAVA, Jiří. Opět Gorbačov. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 5.

⁴⁶¹ DENGLER, Robert. Od Gorbačova ke Gorbačovovi? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

⁴⁶² DIVIŠ, Vladimír. Obyčejní lidé dali najevo, že se ozbrojené síly nebojí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1 a 2.

⁴⁶³ In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

⁴⁶⁴ In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1, a In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 12.

⁴⁶⁵ Reuters. Muž, který rozhodl. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 4.

ale zaměřovat čich pro politické divadlo za podstatu dlouhodobé politické praxe“⁴⁶⁶ – tím chce deník zřejmě říct, že Sovětský svaz nadále čekají velké výzvy a že si autor není jistý, zda je Jelcin schopný se s nimi vypořádat. Stejně skeptický je i komentátor Rudého práva Zdeněk Mlynář, který pokládá řečnickou otázku, zda bude Jelcin schopen i nadále demokraticky vládnout⁴⁶⁷. Komentátor Mladé fronty DNES Viliam Buchert volí ve svém textu střídmejší reakci a Jelcina nijak zvlášť neoslavuje – píše totiž, že ruský prezident sice bude „rozdávat karty“, jelikož Gorbačov je v roli prezidenta „pravděpodobně na začátku konce své úspěšné kariéry“, zároveň ale vyslovuje názor, že pro Sovětský svaz případná výměna Gorbačova a Jelcina na pozici prezidenta SSSR nebude tak zásadní událost, protože „v Moskvě prostě nastal čas normálního, demokratického střídání stráží“⁴⁶⁸.

Role Gorbačova po ukončení puče je na konci srpna 1991 také velkým tématem pro sledované deníky. Většina z těch, kteří se k jeho osudu vyjadřují v komentářích, se shodují, že generálnímu tajemníkovi takzvaně ‚odzvonilo‘ – že se Sovětský svaz nepochybně posunul a změnil v demokratičtější zemi, avšak že se k různým problémům neumí postavit jasně a pevně. Například Adam Černý na stránkách Lidových novin píše, že Gorbačov není po puči v někdejší formě, že mu chybí schopnost zaujmout pevné stanovisko a „vyplnit prostor tak, jako Jelcin nebo pobaltské státy“⁴⁶⁹ (čímž naráží na různé kroky například Litvy, která jako první vyhlásila nezávislost na SSSR). Podle autora reportáže pro Financial Times Johna Lloyda, kterou otiskly také Lidové noviny, pučisté Gorbačovovi dokázali, že nemá na to kontrolovat proces reform, armádu ani tajnou službu KGB⁴⁷⁰. V neposlední řadě pak Jefim Fištejn v komentáři pro Lidové noviny míní, že „radikální vzepětí společnosti posunulo svazového prezidenta, zatíženého komunistickým bludařením, do nejzazšího rohu polit. spektra“, kde spíše než aby sám něco kontroloval, tak je on pod dohledem, aby podle autora „už nic nepokazil“⁴⁷¹. Jíří Doubrava na stránkách Mladé fronty DNES zase ve svém komentáři přemýšlí, zda nemohl mít generální tajemník KSSS v pokusu o převrat prsty. Dochází ale k tomu názoru, že takové úvahy nemají reálný základ, jelikož Gorbačov je podle zpravodaje „člověk umějící počítat na několik tahů

⁴⁶⁶ ČTK. Ohromná rizika pro SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 7.

⁴⁶⁷ MLYNÁŘ, Zdeněk. Tanky zmizely – problémy zůstaly. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 1 a 3.

⁴⁶⁸ BUCHERT, Viliam. Tragický vítěz – Gorbačov. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

⁴⁶⁹ ČERNÝ, Adam. Na břehu Rudého moře. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 2.

⁴⁷⁰ LLOYD, John. Strana již nikdy nikoho a nikam. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

⁴⁷¹ FIŠTEJN, Jefim. Kam s ním? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 2.

dopředu“⁴⁷². Rudé právo se až na uvedenou karikaturu k budoucnosti nejvyššího sovětského představitele nevyjadřuje, jelikož v celém sledovaném období publikovalo pouze čtyři komentáře.

Někteří – třeba novinář a spisovatel Pavel Tigrid v rozhovoru pro Mladou frontu DNES – navíc vyslovují ten názor, že spolu s Gorbačovem v SSSR neodvolatelně končí i komunismus, a že puč byl „*posledním zoufalým pokusem bolševické gardy zachránit totalitní režim a tím i sebe*“⁴⁷³. Mladá fronta DNES a Lidové noviny v souvislosti se zprávou o zákazu činnosti KSSS dokonce otvírají otázku, zda by komunistická strana neměla být zakázána i v Československu – první zmíněný deník k tomu nabízí rozhovory s několika představiteli tuzemské politické scény⁴⁷⁴ a komentář Tomáše Marka, který soudí, že stranu by bylo u nás složité zakázat, že už je na takové kroky pozdě, ale že přítomnost lidí v rozhodovacích procesech, kteří byli za minulého režimu členy KSČ, by měla být nepřijatelná⁴⁷⁵. Milan Krejčí pak ve svém komentáři uvádí, že zákaz strany by neprospěl demokracii a že komunistická strana má nadále zůstat legální, ale má být pod dohledem veřejnosti a parlamentu⁴⁷⁶. Rudé právo si tuto otázku nepokládá.

V rámci sledovaných médií se objevuje ještě jedna odlišnost – v Moskvě se totiž při pořizování snímků u parlamentu, kde došlo ke střetům s armádou, zranil český novinář Studentských novin Jan Rybář. Informují o tom všechny tři deníky, avšak každý trochu jinak. Rudé právo se o tom, že došlo k jeho zranění, zmiňuje jen jednou větou v rámci krátkého textu, který uvádí, že při dramatických událostech zemřeli v ulicích hlavního města nejméně tři lidé⁴⁷⁷. Mladá fronta DNES tuto skutečnost oznamuje v samostatném článku na první straně, ale popisuje jinou příčinu zranění Rybáře než následně Lidové noviny – podle výpovědi jeho kolegů ze Studentských listů fotografoval obrněná vozidla, když ho zasáhla gumová střela do ramene a do hlavy. V závěru článku ale autor vyjadřuje domněnku, že informace zřejmě nejsou přesné, jelikož podle lékařů měl na hlavě několik střepin, „ *které jaksí vylučují zásah gumovou střelou*“⁴⁷⁸. Lidové noviny sice neuvádí žádný zdroj svých informací, píšou ale, že student fotografoval u barikády dva mrtvé, které zastřelili vojáci.

⁴⁷² DOUBRAVA, Jiří. Přání Lenina se splní. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 5.

⁴⁷³ sla. Skončené reformovat nelze. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

⁴⁷⁴ MFD. Zákaz nikdo nechce. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 2.

⁴⁷⁵ MAREK, Tomáš. Varující prst Moskvy. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentář*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 2.

⁴⁷⁶ KREJČÍ, Milan. Puč prověřoval i nás. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 2.

⁴⁷⁷ DIVIŠ, Vladimír. Po tragické noci. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

⁴⁷⁸ vib. Zraněn náš student. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

Navíc tvrdí, že Rybáře odmrštil od vozidla výstřel, přičemž se mu do obličeje zaryly střepiny. Tento titul ke svému textu, který se rovněž objevuje jako samostatný článek na titulní straně, přikládá fotografii zraněného, na níž je vidět jeho zakrvavený obličej⁴⁷⁹.

Z hlediska jiných útvarů než čistě zpravodajských textů je potřeba zmínit, že nejméně se jich vyskytovalo na stránkách Rudého práva, nejvíce pak v Lidových novinách. Zatímco Lidové noviny i Mladá fronta DNES několikrát informovaly o zásadním dění reportážemi zpravodajů z místa, Rudé právo se spoléhalo na agenturní zpravodajství. Reportáž na svých stránkách ve sledovaném období otisklo jen jednou, a to 22. 8. – její autor Vladimír Diviš v ní reportuje o tom, jak poslanci i obyčejní lidé bránili budovu parlamentu v centru Moskvy. Popisuje, jak lidé staví barikády i v noci za deště, ale že je jejich snažení spíše symbolické, jelikož nejsou vybaveni zbraněmi a armáda by tak v případě střetu měla převahu⁴⁸⁰. Mladá fronta DNES opět – podobně jako u lednových událostí v Pobaltí – vydává 24. 8. celostránkovou reportáž, ve které zpravodaj Jiří Doubrava souhrnně popisuje průběh převratu a podává svědectví z centra hlavního města SSSR od budov hlídaných odpůrci puče⁴⁸¹. Jediné publicistické útvary, ve kterých Rudé právo dominuje, jsou sloupky – ty se jinde než v tomto periodiku neobjevují.

⁴⁷⁹ Nesignováno. Střelba u barikád. Zraněný fotograf. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

⁴⁸⁰ DIVIŠ, Vladimír. Pevnost uprostřed města. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

⁴⁸¹ DOUBRAVA, Jiří. Převrat. In: *Mladá fronta DNES, příloha MF DNES VÍKEND*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

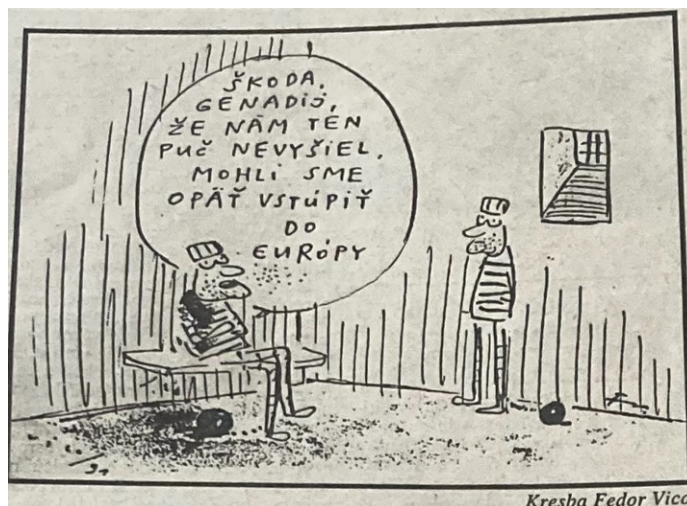
V rámci všech sledovaných dnů následujících po události lze nalézt odlišnosti také v obrazovém doplnění textů – Rudé právo připojuje jen fotografie, a to hlavně na titulních stranách, pouze jednou se objevuje karikatura. Mladá fronta DNES využívá fotografie ze všech třech médií nejvíce, připojuje také celkem tři karikatury. Nejpestřejší nabídku mají v tomto ohledu Lidové noviny – ty taktéž používají velké množství fotografií, dvakrát dokonce mapu území Sovětského svazu (poprvé v rámci článku, v němž deník jako jediný popisuje novou svazovou smlouvu, kvůli níž zřejmě k puči došlo – mapa tu jinou barvou znázorňuje země, které se k dokumentu nechtěly připojit⁴⁸²; podruhé u komentáře, který se zabývá vývojem Sovětského svazu po převratu – mapa zde uvádí počet vojenských jednotek rozmístěných na území SSSR⁴⁸³). Nejzásadnější rozdíl lze v tomto ohledu spatřit na titulních stranách – zatímco zbylé dva tituly je doplňují pouze fotografiemi, na každé titulní straně Lidových novin se od 20. do 29. srpna 1991 objevuje satirická kresba buď od Vladimíra Jiráňka, nebo od Fedora Vica

Obrázek 7: Satirická kresba na titulní straně Lidových novin dne 20. 8. 1991. Autor: Vladimír Jiránek.

Obrázek 8: Satirická kresba na titulní straně Lidových novin dne 24. 8. 1991. Autor: Vladimír Jiránek.

Obrázek 7: Satirická kresba na titulní straně Lidových novin ze dne 29. 8. 1991. Autor: Fedor Vico.

⁴⁸² Nesignováno. Nová svazová smlouva. Těžce počaté, ale nenarozené dítě. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

⁴⁸³ PETRÁNEK, Jan. Problém po převratu: Co dál? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 4.

(pro představu viz Obrázek 7, 8 a 9). Na fotografiích ve všech třech denících se objevují hlavně záběry z ulic, kde vznikaly barikády, také tanky nebo obličejové politiků – ať už pučistů, Borise Jelcina nebo Michaila Gorbačova.

V následující tabulce opět platí, že agenturní články v Mladé frontě DNES a Lidových novinách nejsou přímo označené, ale že se v nich hojně vyskytují – deníky k nim totiž nepřipojují jednotlivě signatury, nýbrž jen ve spodní části stránky uvádí, že texty jsou převzaté z domácích i zahraničních agentur. V tabulce jsou proto počítány v kolonce ‚nesignované články‘, z jejich obsahu jde ale často poznat, že jsou agenturního původu.

Tabulka č. 11: Počet materiálů v jednotlivých denících o puči v SSSR

	Rudé právo	Mladá fronta DNES	Lidové noviny
<i>agenturní články</i>	23	3	3
<i>nesignované články</i>	36	37	65
<i>původní články</i>	34	54	62
<i>fotografie</i>	11	26	21
<i>karikatury</i>	1	3	9
<i>mapy</i>	0	0	2
CELKEM	105	123	162

Tabulka č. 12: Rozdělení původních článků podle žánrů

		Rudé právo	Mladá fronta DNES	Lidové noviny
A1	<i>zpravodajské články</i>	17	19	22
A2	<i>zpravodajské rozhovory</i>	7	8	12
A Σ	zpravodajské texty	24	27	34
B1	<i>komentáře</i>	4	18	24
B2	<i>sloupky</i>	5	0	0
B3	<i>glosy</i>	0	1	0
B Σ	publicistické texty	9	19	24
C Σ	zpravodajské + publicistické reportáže	1	8	4
Σ	CELKEM	34	54	62

6.3.3. Uznání nezávislosti tří pobaltských republik Sovětským svazem

Jak bylo řečeno výše, všechny pobaltské republiky na jaře roku 1990 postupně vyhlásily nezávislost na Sovětském svazu. Ten ale tato rozhodnutí neuznával – aby mohly být tyto tři země samostatnými státy, muselo podle nového sovětského zákona nejprve proběhnout lidové referendum. Tomu se dlouho bránila hlavně Litva – podle prezidenta Landsbergise nebylo potřeba, protože země nikdy neuznala její sovětskou anexi z roku 1940. Změnit názor ho přiměly dva faktory: jedním byl zahraniční nátlak, druhým blížící se celosvazové referendum (jeho průběh a důsledky popisuje předchozí podkapitola). V něm měli občané svazových republik rozhodnout o charakteru vztahu, tedy zda bude Sovětský svaz nadále federací, konfederací, nebo jestli se státy osamostatní, ale zároveň si zachovají se SSSR zvláštní vztahy⁴⁸⁴. Toto hlasování pobaltské vlády odmítly a rozhodly se ještě před celosvazovým referendem vyhlásit vlastní, republiková referenda. Ta se totiž neměla týkat budoucnosti v nové federaci, nýbrž nezávislosti a demokratického systému v Estonsku, Lotyšsku a Litvě. Jejich výsledky byly přesvědčivé – v Litvě se referenda zúčastnilo 84,5 % voličů, z nich se pro nezávislost vyslovilo 90,5 %. V Lotyšsku přišlo volit 87,6 % voličů, pro osamostatnění hlasovalo 73,7 % z nich. V Estonsku při účasti 82,9 % bylo pro nezávislost 77,8 % hlasů. Všesvazové referendum pak v Pobaltí sice proběhlo i přes odmítavý postoj vlád, účast (která byla navíc velmi nízká) ale jen potvrdila výsledky předešlých republikových hlasování⁴⁸⁵.

V srpnu 1991, kdy se skupina konzervativních komunistů neúspěšně pokusila o státní převrat, ukončilo Estonsko a Lotyšsko přechodné období a naplno se prohlásily za nezávislé státy (viz kapitola 6.2.2.). Sovětský prezident Michail Gorbačov nakonec změnil svůj postoj a vyslovil se pro uznání nezávislosti všech třech pobaltských republik⁴⁸⁶. K tomu nakonec formálně došlo 6. září 1991⁴⁸⁷.

6.3.3.1. Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 31. 8. do 13. 9. 1991)

Vnitropolitická situace v SSSR se začala po srpnovém puči zásadně vyvíjet, což se

⁴⁸⁴ ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013, s. 132.

⁴⁸⁵ Tamtéž, s. 145-146.

⁴⁸⁶ DOUŠOVÁ, Iva. 11. 3. – Den obnovení nezávislosti Litvy. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/11-3-den-obnoveni-nezavislosti-litvy/>

⁴⁸⁷ STRANGA, Aivars. The Soviet occupation and incorporation. *Encyclopedia Britannica* [online]. [cit. 2021-6-4]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Latvia/The-Soviet-occupation-and-incorporation>

podstatně odrazilo i v obsazích analyzovaných deníků. Ty se tedy v průběhu celého sledovaného období zabývají hlavně budoucím směřováním Sovětského svazu – jaká bude jeho podoba, co bude dál se členy KSSS a podobně. Stále řeší také okolnosti nezdařilého puče, stíhání jeho organizátorů a jeho dopady na chování prezidenta Gorbačova. Analýza proto nemůže být tak důkladná jako u ostatních událostí z této doby, protože článků se z těchto důvodů neobjevilo mnoho.

Předmětem debat, které se po puči vedly a o kterých tři vybraná česká média informují, jsou také budoucí vztahy svazových republik – a tedy i Pobaltí – jak mezi sebou navzájem, tak se samotným Sovětským svazem. Jako první se v souvislosti s tímto objevuje v Mladé frontě DNES⁴⁸⁸ a v Lidových novinách⁴⁸⁹ zmínka o návštěvě ruského prezidenta Borise Jelcina v Pobaltí, kam odcestoval kvůli diskusi s představiteli těchto tří zemí o jejich nezávislosti. Spekulace, že by mohlo dojít k uznání nezávislosti Estonska, Lotyšska a Litvy Sovětským svazem, se pak objevují o pár dní déle – poprvé v rámci článku Lidových novin, který informuje o tom, že by se tímto tématem měl zabývat Sjezd lidových poslanců na mimořádném jednání⁴⁹⁰. Mladá fronta DNES tuto zprávu přináší o den později⁴⁹¹. Nabízí k tomu i názor sovětského ministra zahraničí Borise Pankina, který je podle svých slov přesvědčen, že k uznání nezávislosti Pobaltí Sovětským svazem dojde, a který připomíná, že už před dvěma lety řekl, že „jde o nevyhnutelný proces, který by měl mít ústavní formu“⁴⁹². Rudé právo o této možnosti nepíše – sice taktéž zprostředkovává rozhovor s Pankinem⁴⁹³, otázku ohledně pobaltských republik mu ale nepokládá. Lidové noviny ještě ve stejný den informují o nátlaku nejmenovaného lotyšského představitele, který prezidentu Gorbačovovi připomněl, že ho Lotyšská republika oslovila, aby „neprodleně vydal prezidentský výnos, kterým by uznal nezávislost této země“⁴⁹⁴.

Ve dnech před oficiálním uznáním nezávislosti pobaltských zemí Sovětským svazem se na pravděpodobnost tohoto kroku ptá ještě redaktor Mladé fronty DNES Jiří Doubrava bývalého sovětského ministra zahraničí Eduarda Ševardnadzeho, který mu odpověděl,

⁴⁸⁸ Nesignováno. Sovětský rozpad, ekonomika na dně. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 203, ze dne 31. 8. 1991, s. 3.

⁴⁸⁹ Nesignováno. Rozpad pokračuje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 203, ze dne 31. 8. 1991, s. 1.

⁴⁹⁰ Nesignováno. Západ chce reformy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 204, ze dne 2. 9. 1991, s. 8.

⁴⁹¹ Nesignováno. Dále od kraje propasti. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 1 a 5.

⁴⁹² DOUBRAVA, Jiří. „Gorbačov je jiný...“ In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 1 a 5.

⁴⁹³ DIVIŠ, Vladimír. Věřím v zachování Svazu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 7.

⁴⁹⁴ Nesignováno. Tři dny o sedmi bodech. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 1 a 16.

že o samostatnosti Pobaltí se v SSSR mluví, a že předpokládá, že s těmito zeměmi Svaz dojde k ekonomické dohodě⁴⁹⁵. Potvrzení o tom, že Sjezd lidových poslanců připravuje návrh rezoluce o uznání nezávislosti Estonska, Lotyšska a Litvy, přináší na svých stránkách jako první opět Lidové noviny – ty také píšou, že toto uznání vstoupí v platnost tehdy, „až republiky potvrdí svou oddanost dodržování lidských práv“⁴⁹⁶. O den později pak všechna tři periodika shodně píšou o tom, že prezident Michail Gorbačov vydá oficiální dekret uznávající nezávislost Pobaltí, protože poslanci na mimořádném sjezdu podpořili „rezoluci, která republikám umožní nezávislost až po úplné odtržení“⁴⁹⁷. 6. září informují opět jen Lidové noviny, že k uznání nezávislosti tří pobaltských zemí se sovětské vedení uchýlí ještě v tento den⁴⁹⁸.

Že tedy došlo k tomuto kroku Sovětského svazu, píšou další den všechny tři deníky⁴⁹⁹. Jediná Mladá fronta DNES článek částečně umísťuje na titulní stranu, k události také jako jediná přidává komentář. V něm jeho autor Zdeněk Hejduk uvádí, že uznání nezávislosti podle něj potvrzuje „nezvratnou skutečnost, že dřívější unitární sovětský stát s neomezenou mocí Kremlu a stranického aparátu je jednou provždy mrtvý a že o budoucnosti Svazu nyní budou rozhodovat výhradně republiky“⁵⁰⁰.

Vůbec poprvé se u sledovaných událostí objevuje glosa – konkrétně na stránkách Rudého práva. Její autor Bohuslav Borovička v ní také poukazuje na úpadek SSSR – pozastavuje se nad tím, že týdny, které uplynuly od pokusu o převrat, se podobají „fouknutí do skomírajícího ohně“. Například že „vleklé handrkování kolem republik“ se uzavřelo potvrzením jejich nezávislosti a že je jisté, že „skončila 74letá éra, kdy byl na politické mapě světa jednou z dominant Sovětský svaz“⁵⁰¹.

Ve dnech následujících uznání nezávislosti Pobaltí Sovětským svazem se tři české

⁴⁹⁵ DOUBRAVA, Jiří. Dva, kteří se vrátí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 206, ze dne 4. 9. 1991, s. 1 a 5.

⁴⁹⁶ Nesignováno. Přiznání i obhajoba. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 206, ze dne 4. 9. 1991, s. 1 a 12.

⁴⁹⁷ Nesignováno. Sjezd potvrdil právo republik na odtržení. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 207, ze dne 5. 9. 1991, s. 1 a 7, Nesignováno. Měření sil. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 207, ze dne 5. 9. 1991, s. 1 a 5, a Nesignováno. Prezident pracuje o přestávce. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 207, ze dne 5. 9. 1991, s. 3.

⁴⁹⁸ Nesignováno. Státní rada SSSR. První téma: Pobaltí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 12.

⁴⁹⁹ Nesignováno. SSSR uznal nezávislost Pobaltí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 209, ze dne 7. 9. 1991, s. 3, Nesignováno. SSSR uznal Pobaltí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 209, ze dne 7. 9. 1991, s. 1 a 3, a Nesignováno. SSSR uznal Pobaltí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 209, ze dne 7. 9. 1991, s. 3.

⁵⁰⁰ HEJDUK, Zdeněk. Svaz mrtev, ať žije Svaz! In: *Mladá fronta DNES*, rubrika Komentujeme. Ročník II, číslo 209, ze dne 7. 9. 1991, s. 3.

⁵⁰¹ BOROVIČKA, Bohuslav. Konec jedné éry. In: *Rudé právo*, rubrika Glosa ke dni. Ročník 1, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 15.

deníky věnují navazujícím krokům – například návrhu na přijetí zemí do OSN nebo obnovování diplomatických vztahů s Československem. K tomu připojují Lidové noviny, o den později i Mladá fronta DNES, fotografii z jednání ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera s jeho estonským protějškem Lennartem Merim.

Jak bylo zmíněno na začátku podkapitoly, uznání nezávislosti pobaltských zemí, které ji sice vyhlásily v Sovětském svazu jako první, bohužel zastínilo další důležité dění, které následovalo po srpnovém neúspěšném puči. Ve sledovaném období se proto objevují především zpravodajské texty, které se ale Pobaltí nevěnují nijak do hloubky, není je proto možné důkladněji analyzovat.

I zde v první tabulce opět platí, že mnoho textů z těch, které jsou označené jako nesignované, je ve skutečnosti převzatých z domácího i zahraničního agenturního zpravodajství. Deníky to jen neuvádí u každého textu zvlášť, nýbrž tuto skutečnost zmiňují ve spodní části stránek věnujících se zahraničnímu dění.

Tabulka č. 13: Počet materiálů v jednotlivých denících o uznání nezávislosti Pobaltí SSSR

	Rudé právo	Mladá fronta DNES	Lidové noviny
<i>agenturní články</i>	0	0	0
<i>nesignované články</i>	11	16	13
<i>původní články</i>	6	5	4
<i>fotografie</i>	0	1	1
<i>karikatury</i>	0	0	0
<i>mapy</i>	0	0	0
CELKEM	18	22	18

Tabulka č. 14: Rozdělení původních článků podle žánrů

		Rudé právo	Mladá fronta DNES	Lidové noviny
A1	<i>zpravodajské články</i>	4	1	4
A2	<i>zpravodajské rozhovory</i>	1	3	0
A Σ	zpravodajské texty	5	4	4
B1	<i>komentáře</i>	0	1	0
B2	<i>sloupky</i>	0	0	0
B3	<i>glosy</i>	1	0	0
B Σ	publicistické texty	1	1	0
C Σ	zpravodajské + publicistické reportáže	0	0	0
Σ	CELKEM	6	5	4

6.3.4. Vznik Společenství nezávislých států a rozpad SSSR

Od poloviny roku 1990, kdy se Boris Jelcin stal předsedou Nejvyššího sovětu RSFSR a posléze i prezidentem této svazové republiky, začal být čím dál výraznější politickou postavou. Uvědomoval si, že pozice Michaila Gorbačova slábne a že jeho vlastní kroky (například vyjádření podpory Pobaltí ve vyhlášení nezávislosti, viz kapitola 6.3.1.) mu přidávají na popularitě. Situace pak Jelcin ku vlastnímu prospěchu využil především během srpnových dní roku 1991, kdy došlo k neúspěšnému puči. Prezident Ruské federativní republiky se tehdy stal „hrdinou dne“⁵⁰² – postavil se totiž do čela spontánního odboje proti pučistům. „*Stojící na tanku imponoval celému světu jako obránce ruské demokracie a definitivně tak zatlačil do pozadí Gorbačova, který nedokázal dostatečně odsoudit roli KSSS při převratu,*“⁵⁰³ popisuje Jelcinovo postavení během srpnového puče článek České televize. Jeho kroky a vyjádření na pozadí srpnových událostí byly promyšlené – ve svých tehdejších projevech před sídlem vlády v Moskvě sice poukazoval na nezákonné zajetí Gorbačova a požadoval jeho propuštění, zároveň ale konání pučistů odsoudil prezidentským

⁵⁰² Iub. Puč proti Gorbymu sice prohráli, ale v Rusku se toho zas tolik nezměnilo. *Česká televize: ČT24* [online]. 17. 8. 2011 [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1247326-puc-proti-gorbymu-sice-prohrali-ale-v-rusku-se-toho-zas-tolik-nezmenilo>

⁵⁰³ Tamtéž.

výnosem, podle kterého se dopustili zrady – nikoliv však podle trestního zákoníku SSSR, ale RSFSR. Také tehdy Jelcin převzal velení nad ozbrojenými silami na území Ruské federativní republiky, na diplomatické úrovni také právě on jednal s americkým prezidentem Georgem Bushem a britským premiérem Johnem Majorem o dalším postupu a případné zahraniční podpoře⁵⁰⁴. Na jeho stranu se nakonec připojila i část tankových posádek, což v konečném důsledku vedlo k ukončení puče⁵⁰⁵. Svými kroky dal tehdy zkrátka najevo, že se považuje za hlavního organizátora odboje, a uvědomoval si, že ho při nich sledují světová média⁵⁰⁶.

Ve světle těchto událostí Gorbačov 24. srpna rezignoval na funkci generálního tajemníka KSSS. Nadále sice zůstal prezidentem Sovětského svazu, jako hlava státu však už neměl takovou moc. ‚Mocenské vakuum‘ se proto rozhodl zaplnit právě Boris Jelcin, který navíc už dříve vystoupil z komunistické strany⁵⁰⁷, což se mu v době puče hodilo. Její činnost pak ruský prezident 29. srpna zakázal, a to právě kvůli podílu na pokusu o převrat (stejně prohlášení podepsal i Nejvyšší sovět SSSR, byť v podobě, která činnost strany dočasně pozastavovala⁵⁰⁸). Spolu s tím také zkonfiskoval stranický majetek⁵⁰⁹.

V reakci na to začaly vyhlášovat nezávislost i další svazové republiky (například Bělorusko nebo Ukrajina), které se zároveň začaly přejmenovávat, aby se distancovaly od spojení se Sovětským svazem⁵¹⁰. Prezidenti desítky zemí pak na mimořádném zasedání Sjezdu lidových poslanců v září vyslovili návrh, který vyzýval k vytvoření Společenství nezávislých států⁵¹¹. To následně vzniklo 8. prosince 1991, kdy vrcholní představitelé Ruska, Ukrajiny a Běloruska podepsali v běloruském Viskuli blízko Brestu takzvanou Bělověžskou dohodu. V ní stálo, že „*Svaz sovětských socialistických republik jakožto subjekt mezinárodního práva a geopolitické reality už neexistuje*“⁵¹². Státy se dále dohodly na spolupráci mimo jiné v politické, ekonomické, kulturní nebo policejní oblasti. 12.

⁵⁰⁴ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 84-85.

⁵⁰⁵ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 474.

⁵⁰⁶ Například jeho projev na náměstí před moskevským Bílým domem, který pronesl na tanku a který natáčela i zahraniční média, se posléze „dostal snad na všechny televizní obrazovky světa“. In: CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 394.

⁵⁰⁷ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 395.

⁵⁰⁸ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 474.

⁵⁰⁹ BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 146.

⁵¹⁰ MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004, s. 88-89.

⁵¹¹ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 398.

⁵¹² The Belavezha Accords Signed. *Boris Yeltsin Presidential Library* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.prlib.ru/en/history/619792>

prosine se ke Společenství rozhodly připojit střeadoasijské republiky (Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán a Kazachstán)⁵¹³. Tyto země pak spolu se třemi zakládajícími státy a také Arménií a Ázerbájdžánem podepsaly 21. prosince v kazašském hlavním městě Alma-Atě dohodu⁵¹⁴, která umožňovala připojení do SNS všem bývalým sovětským republikám⁵¹⁵. Gruzie se k uskupení přidala v roce 1993, pobaltské státy se – vzhledem k tomu, že nikdy neuznaly připojení k SSSR v roce 1940 – ke Společenství nezávislých států přičlenit odmítly⁵¹⁶.

Boris Jelcin navíc v prosinci 1991 oznámil, že ruská vláda přebírá kontrolu nad Kremlem⁵¹⁷. 25. prosince schválil Nejvyšší sovět RSFSR zákon, podle kterého se Ruská sovětská federativní socialistická republika přejmenovala na Ruskou federaci⁵¹⁸. Ve stejný den rezignoval Michail Gorbačov na funkci prezidenta a vrchního velitele ozbrojených sil, spolu s tím předal svému rivalovi Borisu Jelcinovi kódy pro aktivaci atomových zbraní⁵¹⁹. Další den, tedy 26. prosince 1991, pak Nejvyšší sovět odhlasoval své rozpuštění, vedle toho ale především rozpustil samotný Sovětský svaz. Sovětské impérium se tedy v tento den oficiálně rozpadlo⁵²⁰.

6.3.4.1. Analýza mediálního pokrytí události ve vybraných denících (od 1. 12. 1991 do 2. 1. 1992)

Při analyzování obsahu zabývajících se děním v Sovětském svazu během posledního měsíce jeho existence lze vysledovat, že vybraná tři média nepovažovala zánik sovětského impéria za tak nečekanou událost, jako tomu bylo u srpnového pokusu o puč. Tehdy se na jejich stránkách zrcadlil pocit překvapení, protože kroky skupiny pučistů předpovídal málokdo. Po nezdařeném převratu se ale situace v SSSR začala vyvíjet tak, že zánik se dal považovat za očekávatelný. To se odráží i ve způsobu, jakým o něm zvolené tři české deníky

⁵¹³ ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států, s. 479.

⁵¹⁴ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 399-400.

⁵¹⁵ BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 147.

⁵¹⁶ The Belavezha Accords Signed. *Boris Yeltsin Presidential Library* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.prlib.ru/en/history/619792>

⁵¹⁷ BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993, s. 147.

⁵¹⁸ The Belavezha Accords Signed. *Boris Yeltsin Presidential Library* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.prlib.ru/en/history/619792>

⁵¹⁹ CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: BB art, 2004, s. 400.

⁵²⁰ BRZEZINSKI, Zbigniew a Paige Bryan SULLIVAN. *Russia and the Commonwealth of Independent States: documents, data, and analysis*. Armonk (New York): M.E. Sharpe, 1997, s. 50-51.

informovaly – drtivá většina článků ve sledovaném období, ať už agenturních nebo původních, je totiž čistě zpravodajského rázu. Z textů proto nejsou tak cítit emoce, jako tomu bylo právě u srpnové události. Až na jedinou výjimku se v titulech neobjevují reportáže, ani fotografií a karikatur není mnoho.

V prvním týdnu sledovaného období, tedy ve dnech před uzavřením dohody mezi Ruskem, Ukrajinou a Běloruskem o vytvoření Společenství nezávislých států dne 21. prosince 1991, je tématem číslo jedna ukrajinské referendum o nezávislosti a volba prezidenta a důsledky s tím spojené. Texty o tomto jsou ve většině čistě zpravodajské. Vyčnívá mezi nimi snaha Lidových novin přiblížit svým čtenářům, co za zemi Ukrajina vlastně je, když zveřejňuje její demografický profil – kolik má stát obyvatel, jakou rozlohu, jaké náboženství v něm převládá nebo jaká je jeho historie)⁵²¹. V komentářích (které nabízí jen Mladá fronta DNES a Lidové noviny) se deníky na pozadí této události zamýšlí nad tím, jak podstatný je tento krok pro budoucnost Sovětského svazu i Evropy. Podle zpravodaje Mladé fronty DNES Jiřího Doubravy přijali Ukrajinci svou nezávislost nesmírně klidně, z čehož autor usuzuje, že si neuvědomují rozsah rozhodnutí, které právě učinili – tedy že podle něj vyhlášením ukrajinské nezávislosti „vznikl šestý největší stát světa a SSSR tak ztratil smysl své existence“⁵²². Stejný autor pak skrze další komentář vyjadřuje obavy, že se v souvislosti s rozpory ohledně ukrajinských hranic „rýsuje bouřka evropského rozsahu“, jelikož někdejší generální tajemník Josif Vissarionovič Stalin anektoval za druhé světové války několik území patřících Rumunsku, které ale teď Ukrajina nechce vrátit⁵²³. Obavy ohledně budoucího směřování této země vyjadřuje i polská Gazeta Wyborcza, jejíž komentář nabízejí Lidové noviny – podle informací polského deníku od poradců nového ukrajinského prezidenta Leonida Kravčuka Volodymyra Naumenka a Mykolyje Michalčenko chce nová hlava státu zavést „rozumnou diktaturu“ – tedy systém silné prezidentské moci, kdy by veškerou administrativu převzali prezidentovi představitelé, především bývalí členové ukrajinské KS⁵²⁴. Rudé právo k tomuto tématu nabízí glosu Jana Žižky – ten tvrdí, že Ukrajina „řekla A, teď musí i B a C“, čímž má na mysli stanovení budoucích vztahů s Moskvou jakožto centrem Sovětského svazu a zároveň Ruské federace. I tento autor je v otázce odtržení Ukrajiny od SSSR ve svém textu skeptický – země jsou podle něj natolik

⁵²¹ Reuters. Ukrajina – profil. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 3.

⁵²² DOUBRAVA, Jiří. Ukrajina oslavuje, mapa světa se změnila. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 283, ze dne 4. 12. 1991, s. 9.

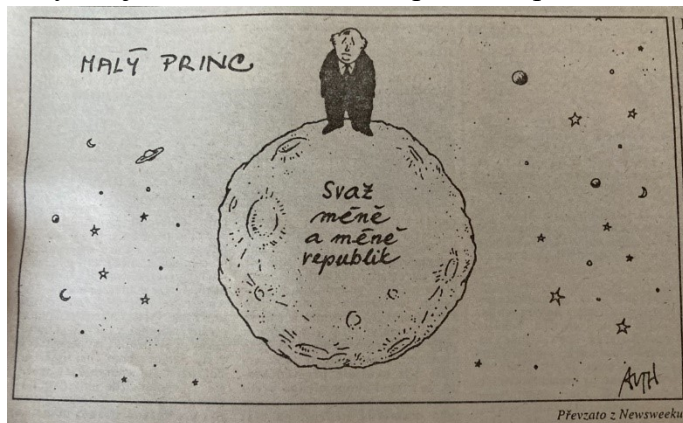
⁵²³ DOUBRAVA, Jiří. Spor o hranice Ukrajiny. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 284, ze dne 5. 12. 1991, s. 5.

⁵²⁴ Gazeta Wyborcza. „Osvícená“ diktatura. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 3.

ekonomicky propojené, že „přerušení pout nikomu neprospěje“⁵²⁵.

Den poté, co Ukrajina, Rusko a Bělorusko uzavřely dohodu o vytvoření Společenství nezávislých států (k tomu došlo 8. prosince), konstatuje Bohuslav Borovička ve své glose pro Rudé právo, že nová myšlenka volného sdružení tří zemí zřejmě „pohřbila připravený projekt svazové smlouvy“. Vyjadřuje také překvapení nad změnou názoru ruského prezidenta Borise Jelcina, který byl doposud stoupencem podepsání nové svazové smlouvy podle návrhu prezidenta SSSR Michaila Gorbačova a vytvoření Svazu svrchovaných států – tento obrat podle Borovičky „zřejmě zaměří proces transformace bývalého SSSR zcela novým směrem“⁵²⁶. Ve svém sloupku zveřejněném na titulní straně stejného deníku o dva dny později ale Borovička dochází k názoru, že Jelcin si zvolil snadnější cestu než tu, na kterou by zemi vedla nová svazová smlouva. Využívá k tomu metaforu sněhové koule – tu je podle autora textu přirozeně jednodušší vytvořit tak, že člověk válí malou kouli sněhem, až se zvětší (tedy že se na nově vzniklé SNS postupně „nabalí“ další republiky), než aby nahnul velké množství sněhu a z něj se jí pak snažil uplácat⁵²⁷.

Jiří Doubrava ve svém komentáři pro Mladou frontu DNES zase soudí, že nejde o „poslední tečku za Sovětským svazem“ – informaci o vzniku SNS sice podle něj lze „bez přehánění označit za zprávu desetiletí“, takových ‚teček‘ ale dle jeho názoru přijde ještě mnoho. Jako příklad uvádí třeba (podle autora pravděpodobnou) demisi Gorbačova, nevyklučuje ani možnost dalšího pokusu o puč⁵²⁸. Lidové noviny nevyužívají k okomentování

Obrázek 8: Karikatura „Malého prince“ Gorbačova, opuštěného na planetě „Svaz méně a méně republik“. Autor: Newsweek. In: Lidové noviny, dne 10. 12. 1991.

nové skutečnosti slova, nýbrž obrázek – konkrétně karikaturu převzatou z amerického časopisu Newsweek, která zobrazuje smutného Gorbačova jako Malého prince, který zůstal sám na planetě s názvem ‚Svaz méně a méně republik‘ (viz obrázek 10)⁵²⁹. Karikaturu se stejným vyzněním

⁵²⁵ ŽIŽKA, Jan. Ukrajina řekla A. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 7.

⁵²⁶ BOROVIČKA, Bohuslav. Jelcinův obrat do Evropy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 5.

⁵²⁷ BOROVIČKA, Bohuslav. Sněhová koule. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 1.

⁵²⁸ DOUBRAVA, Jiří. Bojíme se možného puče. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 9.

⁵²⁹ Newsweek. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 16.

(vytvořenou americkou společností Cartoonews) otiskuje také Mladá fronta DNES – Gorbačov je na ní zobrazen jako nešťastný šachista, kterému z hracího pole utíkají figurky (tedy republiky, ale i armáda nebo figurka znázorňující ekonomiku)⁵³⁰.

Ve dnech po vytvoření paktu mezi Ruskem, Ukrajinou a Běloruskem lze vysledovat rozdíly v tom, jakou váhu přikládají této události zpravodajské články v jednotlivých titulech. Zatímco Lidové noviny ani Mladá fronta DNES zatím nezmiňují slovo ‚rozpad‘, Rudé právo ho jako první používá už 10. prosince. Z tohoto vydání lze usoudit, že deník tuto skutečnost bere jako fakt – slovo se totiž bez jakýchkoliv spekulací objevuje jak v textu na titulní straně v souvislosti s vyjádřením ukrajinského prezidenta⁵³¹, tak v poutacím titulku v horní části první strany, kterým láká k přečtení „*ohlasů na rozpad Sovětského svazu*“⁵³². Jistá zdrženlivost ve ‚vynášení soudů‘ o budoucnosti SSSR je z obsahů Mladé fronty DNES a Lidových novin cítit i o pár dní později, kdy ruský parlament potvrdil smlouvu o vzniku Společenství nezávislých států – zatímco obě média informují jen o tomto a čtenáře nechávají, ať si sám domyslí důsledky⁵³³, Rudé právo přidává do svého článku informaci, že parlament Ruské federace zároveň vypověděl smlouvu o vzniku Sovětského svazu, tedy že impérium je zase o krok blíže ke svému zániku⁵³⁴. První náznaky v Lidových novinách o tom, že by se SSSR mohl rozpadnout, přichází skrze rozhovor zpravodaje Jaromíra Štětiny se svazovým ministrem zahraničí Eduardem Ševardnadzem (tehdy se do funkce na chvíli vrátil) – ten ve svých odpovědích radí Gorbačovovi, aby nespěchal s demisí, ale že věří, že by se pro něj případně našlo místo „*odpovídající jeho schopnostem*“⁵³⁵.

Obrázek 9: Karikatura symbolizující konec éry SSSR. Autor: International Herald Tribune. In: Mladá fronta DNES, dne 17. 12. 1991 a Rudé právo, dne 27. 11. 1991.

⁵³⁰ Cartoonews. In: Mladá fronta DNES. Ročník II, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 8.

⁵³¹ bor. Gorbačov zpochybňuje trojstrannou dohodu. In: Rudé právo. Ročník 1, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 1 a 7.

⁵³² be. Ohlasy ve světě na rozpad SSSR. In: Rudé právo. Ročník 1, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 7.

⁵³³ Nesignováno. V parlamentu opět vítězství Jelcina. In: Mladá fronta DNES. Ročník II, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 1, a Nesignováno. I Rusko pro Brest. In: Lidové noviny. Ročník IV, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 1.

⁵³⁴ Nesignováno. Ruský parlament vypověděl smlouvu o vzniku SSSR. In: Rudé právo. Ročník 1, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 1 a 15.

⁵³⁵ ŠTĚTINA, Jaromír. Nebezpečí pod kontrolou. In: Lidové noviny. Ročník IV, číslo 293, ze dne 16. 12.

Mladá fronta DNES pak osud SSSR naznačuje karikaturou, na níž je Gorbačov spolu se Sovětským svazem pohřbíván (viz obrázek 11). Stejnou karikaturu otiskuje i Rudé právo, avšak až o deset dní později (tedy 27. prosince)⁵³⁶. Nad otázkou, zda SSSR stále existuje, nebo již ne, se v Mladé frontě DNES ještě pozastavuje komentář Jiřího Doubravy – ten poukazuje na absurditu situace, v níž státy SNS tvrdí, že Svaz se již rozpadl, ale západní země zatím dál jednájí s Gorbačovem jako s právoplatným sovětským prezidentem⁵³⁷.

Den před summitem v kazašské Alma-Atě, kde se ke Společenství nezávislých států připojilo dalších 8 republik, si Lidové noviny působivě hrají s vyzněním použitých fotografií

Obrázek 10: Snímky symbolizující začátek a konec Gorbačovovy politické kariéry. Autor: archiv Lidových novin. In: Lidové noviny, ze dne 20. 12. 1991.

(viz obrázek 12). Ty rámuji Gorbačovovu kariéru – první symbolizuje její začátek (záběr pochází z pohřbu jeho předchůdce Konstantina Černěnka ve funkci generálního tajemníka), druhá má

symbolizovat její konec⁵³⁸. Naznačují tedy, že dnů, během kterých byl Michail Gorbačov u moci, už zřejmě moc nebude.

Právě smlouva uzavřená v hlavním městě Kazachstánu si pochopitelně na stránkách deníků získává nejvíc pozornosti – znamenala totiž zánik SSSR a jeho nahrazení SNS, prezidenti jedenácti republik skrze ni také zrušili funkci prezidenta Svazu. Všechny tři deníky o tom informují na titulní straně, na rozdíl od prvních dnů po pokusu o puč v srpnu 1991 tu ale události nevěnují tolik prostoru. Rudé právo a Mladá fronta DNES informují o významu dohody textem převzatým z agenturního zpravodajství, Lidové noviny k tomu zveřejňují reportáž Jaromíra Štětiny (ta je také jedinou reportáží, která se ve sledovaném období na stránkách vybraných deníků objevila). Autor v ní popisuje průběh tiskové konference jedenácti hlav států, reportáž zakončuje poněkud dramaticky: „*Je toto konec největšího státu světa? Dívám se na hodinky: je 21. prosince 1991, 17:26 almaatského času. (...) Jelcin odchází, mám dojem, že mne neslyšel, pak se najednou zastaví, otáčí se na dvě*

1991, s. 1.

⁵³⁶ International Herald Tribune. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 294, ze dne 17. 12. 1991, s. 8, a International Herald Tribune. In: *Rudé právo*. Ročník I, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 14.

⁵³⁷ DOUBRAVA, Jiří. Velmoc, která je a není. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 294, ze dne 17. 12. 1991, s. 8.

⁵³⁸ Archiv Lidových novin. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 297, ze dne 20. 12. 1991, s. 1.

vteřiny a říká: „Sovětský svaz neexistuje.“⁵³⁹. Na přední straně tohoto deníku se k tématu objevuje ještě komentář Jana Petránka, který se vyjadřuje k pozici ruského prezidenta Borise Jelcina – ten se podle něj rozhodl, že „nebude prodlužovat agónii všesvazových struktur“ a převzetím moci nad těmito strukturami si zajistil pevnou vůdčí pozici. Autor v textu dále píše, že členské země sice spolu s Jelcinem oslavovaly vznik SNS, ale že jim vlastně v otázce připojení ke Společenství „praktická Jelcinova politika nedala na vybranou, neboť nikdo nemá prostředky na zřízení vnitrosovětských hranic, kontrolu pohybu zboží a lidí nebo zavedení vlastní měny“⁵⁴⁰. Nabízí tak nový, neotřelý náhled na vývoj celé situace.

Všechny tři deníky publikují v tento den na svých stránkách také články, v nichž chronologicky uvádí nejdůležitější data související s vývojem Sovětského svazu, avšak každý trochu odlišně. Rudé právo data dělí na dvě části, soustředí se především na vztah jednotlivých republik se SSSR: v první uvádí průběh toho, jak Svaz vznikal, tedy především kdy se k němu přidávaly jednotlivé země⁵⁴¹, ve druhé pak, jak se rozpadal, tedy kdy svazové republiky vyhlášovaly nezávislost⁵⁴². Mladá fronta DNES chronologicky vyjmenovává důležité události z průběhu existence Sovětského svazu – začíná říjnovou revolucí v roce 1917 a končí devatenáctým prosincem 1991, kdy ruský prezident Jelcin svým výnosem zrušil většinu svazových orgánů a aparát svazového prezidenta⁵⁴³. Lidové noviny oproti tomu uvádějí nejdůležitější události až ode dne, kdy Gorbačov v roce 1985 nastoupil do funkce generálního tajemníka, a končí stejným datem jako předchozí deník⁵⁴⁴.

Velkou pozornost upírají české deníky na Sovětský svaz i po Vánocích roku 1991. Během těchto dnů totiž vrcholné sovětské orgány odhlasovaly své rozpuštění a s tím také rozpuštění tehdejšího největšího státu světa. Všechny tři tituly se proto ve svých publicistických textech zamýšlí nad tím, jakou osobností vlastně Michail Gorbačov jakožto nejvyšší představitel Sovětského svazu byl a co pro zemi i svět znamenal. Všechny texty se vesměs shodují, že Gorbačov byl mužem, který svůj lid dovedl ke svobodnějšímu životu a vylepšil vztahy se zahraničím, ale který pak sám zaostal za vývojem, tudíž musel politickou scénu opustit. Například podle názoru Zdeňka Porybného v jeho sloupku byl generální

⁵³⁹ ŠTĚTINA, Jaromír. Sovětský svaz neexistuje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 1 a 12.

⁵⁴⁰ PETRÁNEK, Jan. Almaatská archa úmluvy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

⁵⁴¹ roš. Jak vznikal... In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 15.

⁵⁴² bor. ...a jak se rozpadal. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 15.

⁵⁴³ Nesignováno. Z historie Sovětského svazu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

⁵⁴⁴ Nesignováno. Data Gorbačovovy éry. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 4.

tajemník KSSS a posléze i sovětský prezident tím, kdo svým občanům „*sejmul ohlávku strachu a dal jim možnost volby*“ – což ale v konečném důsledku vedlo k tomu, že lidé opustili nejenom starý systém, nýbrž i samotného Gorbačova. Tomu ale podle autora mohl zabránit, kdyby po srpnovém pokusu o puč „*naskočil do rozjetého vlaku historických změn*“, Michail Gorbačov se ale prý nadále hovořil o budoucnosti komunistické strany a SSSR. Porybný komentář uzavírá tvrzením, že „*Gorbačov bezpochyby vstoupí do dějin jako muž, který káru sovětského systému nejvýrazněji postrčil směrem k propasti, i když ji možná chtěl dotlačit někam úplně jinam*“. Spolu s tímto autor ještě pokládá řečnickou otázku, zda je tedy proto Gorbačov velikán, nebo břídil⁵⁴⁵, tedy jestli by měl být za své kroky chválen, nebo kritizován. Jan Petránek zase ve svém komentáři pro Lidové noviny uvádí, že „*poslední kapitoly sovětské historie jsou psány překotným vývojem*“ a že Gorbačov si zaslouží pochválit jak za svou několikaletou práci, tak za svůj odchod z Kremlu – podle autora totiž dokázal, že „*mu záleží na co možná nejpokojnější transformaci systému*“. K celému období přelomových změn v SSSR pak Petránek poznamenává, že šlo o „*revoluci z rodu velkých*“, kterou historie přiřadí k revoluci anglické, americké a francouzské⁵⁴⁶. O pozitivním vlivu nejvyššího sovětského představitele na společnost nepochybuje ani Milan Vodička v komentáři pro Mladou frontu DNES – ten píše, že výsledek, který za sebou Gorbačov nechává, z něj dělá „*jednu z největších postav století*“. Vyjmenovává k tomu i konkrétní důvody – například kvůli tomu, že Gorbačov změnil svět k nepoznání v tom smyslu, že „*co dnes je normální, před sedmi lety nebylo ani snem*“, že národům nebránil, aby si vzaly svobodu a demokracii, nebo že umožnil ukončit studenou válku. Současně je ale Vodička toho názoru, že sovětský prezident „*sám prohrál, protože včas nepochopil, že jediná cesta, jak zreformovat komunistický systém, je opustit jej*“. Pro Sovětský svaz se proto podle autora stal „*z motoru brzdou*“ a musel odejít. V závěru Vodička přirovnává Gorbačova k Mojžíšovi, který přivedl svůj lid k hranicím Zaslíbené země, ale sám tam s nimi jít nemohl⁵⁴⁷. Podobně se na adresu Gorbačova vyjadřuje Jiří Doubrava ve svém rozsáhlém celostránkovém komentáři – generální tajemník podle něj „*demokratickým a racionálním způsobem rozložil největší zemi světa, a to tak dokonale, že pro něho samotného nezbylo žádné místo*“. Jeho problémem prý také bylo, že byl ve světě váženější než doma⁵⁴⁸. Stejný

⁵⁴⁵ PORYBNÝ, Zdeněk. Velikán, nebo břídil? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

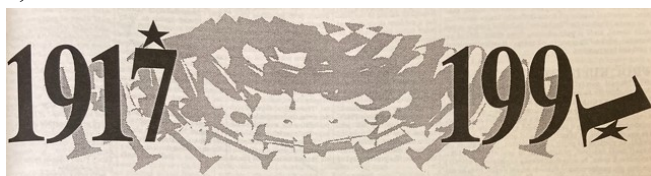
⁵⁴⁶ PETRÁNEK, Jan. Gorbi et orbi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

⁵⁴⁷ VODIČKA, Milan. Muž, který změnil svět. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

⁵⁴⁸ DOUBRAVA, Jiří. Dobře udělal to, co nechtěl. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 3.

deník dokonce jako jediný otiskuje komentář samotného Gorbačova, který napsal pro italský deník La Repubblica. V něm sovětský „muž číslo jedna“ sděluje, že v zemi neselhal socialismus, nýbrž „*stalinismus pod maskou socialismu, negace socialismu od samého začátku*“ – tedy směr, kterým se vydali jeho předchůdci a odpůrci, protože socialismus podle něj znamená demokracii, účast a svobodu. Také píše, že stejně tak jako se pod jeho rukama změnila jeho země, změnil se i on sám, a že v budoucím směřování země bude nadále podporovat ruské vedení⁵⁴⁹. O osudu

Sovětského svazu vypovídá také grafika, kterou se Mladá fronta DNES

rozhodla 27. prosince umístit na titulní stranu. Pěticípá hvězda ležící na zemi

Obrázek 11: V roce 1917 sovětská hvězda povstala, v roce 1991 padla. Autor: Jiří Brušek. In Mladá fronta DNES, dne 27. 12. 1991.

(která je součástí sovětské vlajky) vedle data 1991 v ní symbolizuje pád sovětské říše (viz obrázek 13)⁵⁵⁰. Polemizovat se dá také nad tím, zda autor nechtěl také padající jedničkou v datu naznačit, že největší světová velmoc mizí ze světa.

V závěru sledovaného období se ještě objevují texty, které vykreslují obavy autorů komentářů i světa ohledně budoucího směřování Společenství nezávislých států, předvídatelnosti kroků Ruska jakožto následníka SSSR a otázky kontroly jaderných zbraní. Například Jan Žižka v Rudém právu píše, že kolem vzniku SNS se vynořilo několik otazníků kvůli tomu, že „*dědictví po SSSR skrývá četné problémy*“ – není totiž podle něj jasné, jak se bude vyvíjet ekonomická spolupráce mezi jednotlivými zeměmi, nebo jaký v nich bude další politický vývoj. Autor proto varuje, že „*nekoordinované reformní kroky mohou vést k prohloubení krize*“⁵⁵¹. Ve sloupku se o dva dny později Žižka ptá, jaká bude budoucí tvář Ruska – pro něj bude podle autora obtížné udržet se na demokratické cestě, jelikož země nemá vedle autoritářského carského způsobu vládnutí a Stalinovy krutovlády na co navázat⁵⁵². Milan Vodička z Mladé fronty DNES zase uvádí, že „*za potleskem USA ke vzniku SNS jsou cítit rozpaky i ostražitost*“, protože Spojené státy sice jsou spokojené s koncem totalitního státu, do budoucna ale musí počítat s dosud neznámými úskalími, protože za Gorbačovova pracně vybudované „*sovětsko-americké vztahy jsou mrtvé a s nimi zmizela i většina jistot*“. Zatímco totiž doposud jednalo americké vedení s tím centrálním

⁵⁴⁹ GORBAČOV, Michail. Likvidovali jsme, aniž bychom budovali. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 3.

⁵⁵⁰ BRUŠEK, Jiří. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

⁵⁵¹ ŽIŽKA, Jan. Krok do neznáma. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 3.

⁵⁵² ŽIŽKA, Jan. Jaké bude Rusko? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 302, ze dne 30. 12. 1991, s. 1.

sovětským, centrum teď v novém Společenství zmizelo a Američané si proto kladou otázku, s kým vlastně od teď budou jednat. Autor také vyjadřuje obavy, že SNS se může ‚rozbít‘ na rozporech vlastních členů⁵⁵³. Podle Olivera Watese z agentury Reuters, jehož komentář otiskly Lidové noviny, zase nově uzavřená dohoda mezi bývalými sovětskými republikami obsahuje málo detailů a mezi zeměmi „zůstávají nastraženy národnostní, ekonomické a vojenské léčky,“ které bude Společenství muset řešit⁵⁵⁴.

I u této poslední podkapitoly platí, že agenturní texty nejsou v denících jednotlivě označené, nýbrž že se ve spodní části stránek objevuje poznámka, že obsahy vychází z agenturního zpravodajství. V tabulce jsou nicméně počítány do nesignovaných článků.

Tabulka č. 15: Počet materiálů v jednotlivých denících o vzniku SNS a rozpadu SSSR

	Rudé právo	Mladá fronta DNES	Lidové noviny
<i>agenturní články</i>	0	0	3
<i>nesignované články</i>	20	59	40
<i>původní články</i>	32	32	13
<i>fotografie</i>	4	7	14
<i>karikatury</i>	1	3	2
<i>mapy</i>	1	0	0
CELKEM	58	101	72

⁵⁵³ VODIČKA, Milan. USA – SNS: v očekávání úskalí nového druhu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 302, ze dne 30. 12. 1991, s. 9.

⁵⁵⁴ WATES, Oliver. Muž mezi minulostí a budoucností. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 4.

Tabulka č. 16: Rozdělení původních článků podle žánrů

		Rudé právo	Mladá fronta DNES	Lidové noviny
A1	<i>zpravodajské články</i>	23	10	3
A2	<i>zpravodajské rozhovory</i>	3	1	1
A Σ	zpravodajské texty	26	11	4
B1	<i>komentáře</i>	1	21	8
B2	<i>sloupky</i>	3	0	0
B3	<i>glosy</i>	2	0	0
B Σ	publicistické texty	6	21	8
C Σ	zpravodajské + publicistické reportáže	0	0	1
Σ	CELKEM	32	32	13

6.4. Shrnutí výsledků analýzy obsahů

U událostí z roku 1989 jsem porovnávala především obsahy Rudého práva a Mladé fronty, jelikož Lidové noviny v tu dobu ještě vycházely v podobě samizdatového měsíčníku. Také v rámci prvních dvou sledovaných událostí roku 1990 jsem srovnávala hlavně materiály Rudého práva a Mladé fronty, jelikož Lidové noviny byly tehdy publikovány dvakrát týdně. Menší počet obsahů u posledního zmíněného deníku u těchto několika událostí ale nebránil v provedení plnohodnotné analýzy.

U první zvolené události – tedy protestů v Gruzii – je vidět, že tato svazová republika tehdy ještě nebyla pro česká média zvláště zajímavá, a proto jí nevěnují přílišnou pozornost. Žádný text se navíc ve sledovaném období ani neobjevuje na titulní straně, pouták se na této straně objevuje jen jednou, a to v Mladé frontě. O Gruzínské svazové republice píše Rudé právo a Mladá fronta poprvé až den po vojenském zásahu proti demonstrantům. V člancích obou deníků je patrná zaujatost – nejenže demonstranty viní z vyprovokování násilností, navíc si přikrášlují realitu tvrzením, že státní a stranické orgány udělaly maximum pro to, aby zamezily eskalaci dění. Tituly také na adresu protestujících nešetří invektivami – nazývají je provokatéry, separatisty nebo extremistickými silami. Oba deníky rovněž používají socialistický narativ – zabývají se dopadem dění na dělnickou třídu a kritizují západní média za jejich způsob informování o vojenském zásahu. Obě periodika zároveň

nezachází do přílišných detailů, co se průběhu střetů týče, jejich články jsou spíše strohé. Naopak Lidové noviny ve svém jediném článku vyjadřují jiný názor – s násilím podle deníku začaly zasahující jednotky, což odpovídá oficiálnímu popisu situace. K vyjádření navíc přikládají svědectví fotoreportéra jako důkaz. Celkově pak nejvíce materiálů týkajících se této události publikovalo ve sledovaném období Rudé právo, nejméně (z důvodu uvedeného výše) Lidové noviny. V žádném z deníků se neobjevil komentář nebo jiný publicistický žánr.

U druhé sledované události – tedy u takzvaného lidského řetězu v Pobaltí – se texty týkající se těchto tří zemí objevují už před samotnou událostí. Protesty tu totiž probíhaly pravidelně a tato demonstrace byla jejich vyvrcholením. Ze článků otištěných v Rudém právu a Mladé frontě v období před vytvořením lidského řetězu lze cítit nervozitu a znepokojení z vývoje v pobaltských republikách. Oba deníky situaci opět popisují s ideologickým zabarvením – mluví o vyhocení ovzduší nacionalistické hysterie, odpůrce režimu nazývají antisocialistickými živly. Svým čtenářům dopředu předkládají ‚návod‘, jak mají na případný vývoj protestů nahlížet a jaký si na něj mají utvořit názor. O samotném vytvoření lidského řetězu pak nejdříve informuje jen Mladá fronta, a to jednak až dva dny poté, navíc ani neuvádí žádné informace o průběhu nebo rozsahu události. Píše pouze o symbolickém významu akce, jelikož se uskutečnila v den výročí podpisu sovětsko-německé smlouvy o neútočení z roku 1939, na jejímž základě později Sovětský svaz Pobaltí anektoval. Článek se navíc objevuje až na straně pět – není o něm žádná zmínka na titulní straně. Je ale zajímavé, že text se sice popisu události téměř vyhýbá, zároveň však v rámci stejného článku nabízí reakci dvou sovětských deníků (Pravda a Selskaja Žižň), které uznávají, že pobaltské svazové republiky mají v rámci Sovětského svazu právo na lepší a rovnoprávnější postavení. Stručně řečeno je tedy postoj deníku Mladá fronta takový: nebudeme sice k události poskytovat příliš informací, protože to není v souladu s linií režimu, zároveň ale poskytneme názor dvou titulů (který ale není námi vysloveným názorem) o tom, že země mají k těmto protestům důvod. Rudé právo své čtenáře neinformuje ani o lidském řetězu, ani o reakci dvou sovětských titulů. Pouze až o několik dní později zveřejňuje reakci Ústředního výboru KSSS, který ve svém prohlášení útočí na demonstrující lid. Podporuje ho ještě souhlasným komentářem Lubora Kazdy, který vyzývá ke stranické cti. Měsíčník Lidové noviny věnuje dění v Pobaltí jeden text, konkrétně reportáž z Litvy. Autor Martin Jankovec v ní popisuje útlak, který občané pobaltských států v rámci Sovětského svazu zažívají, píše také o podpoře Litevců vůči hnutí Sajūdis usilující o nezávislost. Titul jako jediný k textu přikládá fotografii, která navíc koresponduje s textem

a naznačuje jeden ze směrů, jakým by se události v Pobaltí mohly vyvíjet.

Rozdíl v informování o této události je tedy už patrný nejen mezi deníky podléhající kontrole režimu a samizdatovým měsíčníkem, ale také mezi ‚prorežimními‘ tituly. Texty se až na jedinou výjimku u Rudého práva neobjevují na titulní straně, poutáky lze v tomto období nalézt dva, oba na prvních stranách Mladé fronty.

U třetí analyzované události – tedy voleb v Pobaltí – je patrný posun ve způsobu, jakým o dění informovalo Rudé právo a Mladá fronta. Odráží se v nich tedy politické a potažmo i mediální změny, ke kterým v Československu po roce 1989 došlo. Zmizela útočná pojmenování oponentů a obrana socialismu, začínají se více objevovat publicistické útvary. Stále jsou tu ale lehce patrné jakési ‚dozvuky‘ minulého režimu – například v komentáři Zdeňka Zuntýcha pro Rudé právo, který chválí sovětskou komunistickou stranu za to, že se k problémům staví čelem. U dalších sledovaných událostí ale s čím dál větším posunem v čase směrem dopředu zaujatost obou deníků ubývá.

Rozdíly mezi přístupem jednotlivých deníků lze vysledovat už před volbami – Mladá fronta na rozdíl od Rudého práva informuje o problémech s neumožněním účasti americkým pozorovatelům, nebo o varování ze strany CIA o budoucích národnostních problémech v SSSR. Rudé právo zase píše o antikomunistických náladách v Pobaltí. I zde jde tedy ještě polemizovat o tom, zda se deník nadobro zbavil své tendenčnosti. Po volbách v Litvě se oba listy shodují ohledně jejich vítěze, odlišují se ale v počtech získaných mandátů pro jednotlivé strany. Čísla navíc dále nijak neupřesňují. U voleb v Estonsku a Lotyšsku se jejich údaje shodují. Lidové noviny, které v této době vycházely už dvakrát týdně, se volbám poněkud překvapivě nevěnují vůbec. V tomto období zveřejňují pouze tři komentáře Jana Petránka, v kterých mluví obecně o událostech v Pobaltí jako o důkazu toho, že se poměry v SSSR uvolňují, nebo o pozici pobaltských republik v rámci tohoto státu a jejich vzájemném vztahu.

Celkem tři texty Rudého práva o této události se objevují na titulní straně, u Mladé fronty jde o dva články, Lidové noviny publikují všechny na třetí straně. Žádný z deníků na své články na první straně vydání nepoutá.

Co se týče čtvrté události – tedy vyhlášení nezávislosti Litvy – před jejím uskutečněním o ní spekuluje jak Rudé právo, tak Mladá fronta. Oba deníky o kroku informují následující den, Rudé právo události přidává důležitost, když ji částečně otiskuje na titulní straně. Informace se ale u obou titulů objevuje až v závěru článku. Na rozdíl od článků těchto periodik o dění v roce 1989 se tu objevuje více detailů, deníky tu také popisují emoce litevských občanů. Menšího rozdílu si je možné všimnout u komentářů – u obou titulů z nich

lze vycítit mírné obavy z toho, kam bude Litva dál směřovat a zda její krok nějak neovlivní politickou situaci v Evropě. Zatímco Mladá fronta rozhodnutí nehodnotí nijak negativně, podle komentáře Igora Sedycha pro Rudé právo má litevské vyhlášení nezávislosti kvůli rychlému tempu destruktivní charakter. Na podporu tohoto postoje deník přidává názor zahraničních listů, které jsou ve věci podobně skeptické. Odlišností si lze všimnout i z hlediska zveřejnění reakce Sovětského svazu na tento krok – Rudé právo uveřejňuje jen ji, zatímco Mladá fronta přidává i odpověď protistrany (tedy předsedy litevského parlamentu) na vyjádření sovětského vedení.

V Mladé frontě a Lidových novinách (které stále ještě vycházely dvakrát týdně a u nichž se tak k tématu v tomto sledovaném období vyskytoval jen jeden text) se také objevují barvitě komentáře, které využívají metafor, ironických poznámek a přirovnání. Takové prvky ve sledovaných obdobích doposud nebyly, což svědčí o tuzemském celospolečenském uvolnění. Rudé právo a Mladá fronta publikují v tomto období shodně tři texty na titulní straně, Lidové noviny jeden. K poutání na články tu u deníků nedochází.

U páté analyzované události – tedy u bojů a blokad v Pobaltí – už mají Lidové noviny podobu deníku (tak tomu je i nadále), analyzovaných materiálů je tak již více a dají se lépe porovnávat s obsahy zbylých dvou titulů. I u nich materiálů výrazně přibýlo, a to nejen v textové podobě, ale především u Mladé fronty DNES a Lidových novin i obrazově. Mnohem více textů se také objevuje na titulních stranách deníků – Rudé právo jich tam umístilo dokonce polovinu, Lidové noviny dvě třetiny. Toto dění v Pobaltí už tedy v Československu přitahovalo daleko větší pozornost než u předchozích událostí. Objevují se i první sloupky (u Rudého práva a Lidových novin), nebo také karikatura, konkrétně na stránkách Mladé fronty DNES. Její obsahy jsou v tomto období zdaleka nejpestřejší – ze všech třech deníků publikuje kromě fotografií také nejvíce reportáží a komentářů. Mezi reportážemi vyniká jedna celostránková, kterou – doplněnou o několik fotografií – uveřejnila Mladá fronta DNES. Fotografické snímky se u všech sledovaných médií objevují hlavně na titulních stranách u reportážních článků a zobrazují tanky, vojáky, demonstrující v ulicích a jimi vystavěné blokády. Čtenáři si tak mohli snáze představit, jak to na místě vypadalo.

Před událostí se v denících k tématu objevují hlavně zpravodajské články. Jediným titulem, který mezi řádky zpochybňuje oficiální důvod příjezdu vojsk do Pobaltí, jsou Lidové noviny. V průběhu události a po ní si pak lze všimnout rozdílu u informování o Výboru národní spásy, který prohlásil, že v Litvě přebírá moc – Rudé právo přijímá jeho existenci bez okolků, zatímco zbylá dvě média ho zpochybňují. Deníky se taktéž rozcházejí v údajích

o počtu obětí a zraněných, což je však v tomto případě pochopitelné, jelikož situace se tehdy neustále vyvíjela a údaje již po uzávěrce nelze změnit. Nicméně v dalších dnech ale tituly svá čísla neupřesňují na hodnotu, která by odpovídala oficiálním údajům. Zajímavá odlišnost, v níž se odráží dřívější postavení a úloha Rudého práva a Mladé fronty DNES, se objevuje v momentě, kdy se k zásahu vojáků u televizní věže ve Vilniusu vyjadřuje druhý tajemník KS Litvy Vladislav Švjeda, který předkládá vlastní, avšak ničím nepodloženou verzi události – zatímco oba zmíněné tituly dávají této informaci prostor, Lidové noviny, zřejmě s cílem zabránit šíření dezinformací, o tomto vyjádření nepíší. Informují naopak jako jediné o znepokojivých reakcích zahraničí. Tento deník se navíc celkově snaží více působit na emoce čtenářů – například skrze článek o možnosti reportérů vejít do márnice, kde leží oběti vojenského zásahu, nebo skrze svědectví lidí bránících centrum města, se jim snaží co nejdetailněji přiblížit neštěstí místních. Zcela ojedinělý je tu i krok, k němuž se rozhodla redakce Lidových novin – ta v rámci sledovaného období otiskuje své prohlášení, v němž protestuje proti obsazení litevských médií.

Komentáře mají ve všech třech denících stejného jmenovatele, a sice sovětské vedení v čele s Michaiem Gorbačovem. Zamýšlejí se nad tím, zda mohl hrát generální tajemník v zásahu vojsk nějakou roli, že celá událost ublížila jeho pověsti a že vedení ztrácí nad vývojem kontrolu. Poutáky se tu objevují celkem tři, všechny v Lidových novinách.

Šestá událost – tedy pokus o puč – zaujala česká média jednoznačně nejvíc. Tomu odpovídá i počet analyzovaných materiálů – u všech třech deníků byl vyšší než sto. Obsahy plnily jejich titulní strany, někdy i téměř celá vydání. Nejvíc materiálů vydávají k tématu Lidové noviny, ty také otiskují nejvíce publicistických textů nebo karikatur. Mladá fronta DNES zase své texty doprovází největším množstvím fotografií, poprvé se zde také vyskytuje glosa. Zatímco oba zmíněné deníky se k dění vyjadřují čistě skrze komentáře nebo jednu glosu, Rudé právo volí vedle komentářů hlavně sloupky. Rozdíl panuje v tom, jaké zdroje informací o vývoji dění v SSSR jednotlivé tituly používají – zatímco Rudé právo vychází pouze z agenturního zpravodajství a reportáž publikuje jen jednu, Mladá fronta DNES a několikrát i Lidové noviny staví své zprávy především na svědectvích zpravodajů. Články tak jsou mnohem originálnější a živější. I zde navíc vyčnívá jedna reportáž nad ostatními, a sice celostránková v Mladé frontě DNES. Odlišná je také forma článků – Rudé právo a Mladá fronta DNES vytváří dlouhé, obsáhlé texty, v nichž shrnuje všechny nové podstatné informace, Lidové noviny je rozděluje a vytváří z nich kratší a stručnější články. Proto jich také mají ve sledovaném období nejvyšší počet – první den po události

dokonce dvojnásobný oproti zbylým dvěma deníkům. Tento titul si navíc ozvláštňuje reportáže – do jakýchsi rámečků v rámci textu umísťuje různé citace, které obsah reportáží buď rozvíjí, nebo které naopak s odstupem času na pozadí událostí působí komicky. Odlišný je na první pohled i vzhled titulních stran – Lidové noviny na rozdíl od zbylých dvou deníků nedávají k hlavnímu článku dne fotografie, nýbrž karikaturu nebo satirickou kresbu.

Stejně jako u předchozí události přijímá i zde Rudé právo novou realitu podle toho, jak ji prezentovalo nové vedení, a nijak ji nezpochybňuje. K tomu se uchyluje Mladá fronta DNES, a to hned v začátku hlavního článku na titulní straně. Až dva dny po puči začínají o jeho úspěšném konci pochybovat skrze své komentáře všechna tři média, avšak různě silně. Nejvíce je o tom přesvědčená Mladá fronta DNES, nejvíce opatrné jsou naopak Lidové noviny. Ty jsou obezřetné také co se neověřených informací týče – zatímco zbylé dva tituly je publikují dokonce na první straně, i když zřetelně označují, že jde o zatím nepotvrzené zprávy, Lidové noviny ji buď vůbec neuvádí, nebo na ni tak razantně neupozorňují. Skrze rozhovory nebo komentáře pak všechny deníky rozebírají možný vliv dění na Československo a shodují se, že vztah se SSSR je z ekonomického hlediska velmi důležitý. Po zhroucení puče se tématem číslo jedna pro všechny tři periodika shodně stává ruský prezident Boris Jelcin, zabývají se ale i budoucností Michaila Gorbačova a samotného Sovětského svazu.

O sedmé analyzované události – tedy o uznání nezávislosti pobaltských republik Sovětským svazem – se v denících vyskytuje menší množství obsahů, jelikož ji zastínil vývoj v SSSR po srpnovém neúspěšném pokusu o převrat. Objevují se zde proto hlavně zpravodajské texty, které se Pobaltí nevěnují nijak do hloubky. I tak jsou ale některé z nich umístěné na titulní straně – nejčastěji v Mladé frontě DNES, nejméně v Rudém právu. Z hlediska publicistiky se zde objevuje jeden komentář (Mladá fronta DNES) a jedna glosa (Rudé právo). I fotografií rázně ubylo – pouze jednu zveřejňuje Mladá fronta DNES a jednu Lidové noviny. Ty tu v několika případech mají prvenství – jako první se v tomto deníku objevuje spekulace o tom, že by se tématem měl zabývat Sjezd lidových poslanců (Rudé právo o tom nepíše vůbec), jako první také informuje o tom, že Sjezd připravil návrh rezoluce pro uznání nezávislosti Pobaltí. Několikrát jsou Lidové noviny také jediným titulem, který danou informaci sděluje – například že nejmenovaný lotyšský představitel připomněl Gorbačovovi, aby vydal prezidentský výnos uznávající nezávislost Lotyšska. Lze tak soudit, že vývoj této události Lidové noviny velmi zajímal. Je ale potom zarážející, že poté, co SSSR uznal nezávislost Pobaltí, o tom na titulní straně informuje jen Mladá fronta

DNES.

Analýza osmé události – tedy vzniku Společenství nezávislých států a následného rozpadu SSSR – ukázala, že toto dění bylo výsledkem dlouhodobějšího vývoje a že tak bylo (na rozdíl od srpnového puče) celkem očekávatelné. Tomu odpovídá i způsob, jakým o něm vybrané tři tituly informovaly – ve většině případů jde o zpravodajské texty, reportáž se v tomto období vyskytuje jen jedna, a to na stránkách Lidových novin. Ubylo také obrazového materiálu. Fotografie se vyskytují hlavně ke konci sledovaného období, kdy došlo k oficiálnímu rozpuštění SSSR, a zobrazují především nejdůležitější dva muže země, tedy Michaila Gorbačova a Borise Jelcina – nejvíc jich je v Lidových novinách. Mladá fronta DNES zase k obsahům o rozpadu SSSR přidává dvě grafiky, které zánik státu znázorňují. Objevuje se také několik karikatur, které jsou v souladu s tím, co autoři všech třech deníků píšou ve svých komentářích – tedy že role prezidenta SSSR Gorbačova slábne a spolu s ním i pozice Sovětského svazu. Že se toto impérium rozpadá, o tom poprvé píše Rudé právo v souvislosti s vytvořením SNS. Slovo „rozpad“ periodikum používá bez sebemenších spekulací hned na titulní straně a považuje ho tedy za hotovou věc. Zbývá dvě média jsou ohledně tohoto přelomového kroku obezřetnější, objevuje se v nich jen několik spekulací, a to navíc až o několik dní poté, co Rudé právo použilo toto slovo poprvé. Až den před summitem v Alma-Atě, kde se rozhodlo o nezvratném osudu Sovětského svazu, naznačují konec politické kariéry Gorbačova a s ním zřejmě i konec SSSR Lidové noviny dvěma fotografiemi, z nichž na první je Michail Gorbačov vyfocen při pohřbu svého předchůdce ve funkci generálního tajemníka a na druhé odchází ze dveří. Jediná reportáž, která se v tomto sledovaném období objevuje, je reportáž Lidových novin o podpisu smlouvy potvrzující vznik Společenství nezávislých států. Text je navíc zakončen poněkud dramaticky, a sice prohlášením prezidenta Ruské federace Borise Jelcina, který autorovi článku po krátké odmlce odpověděl, že Sovětský svaz neexistuje. Po oznámení rozhodnutí o definitivním rozpuštění Sovětského svazu uvádí všechny tři deníky chronologicky nejdůležitější data z historie země, a to s drobnými rozdíly – Rudé právo se soustředí na připojování jednotlivých zemí ke Svazu a jejich následné vyhlášení nezávislosti, Mladá fronta DNES vyjmenovává spíše na důležité události formující Sovětský svaz (například nástupy jednotlivých generálních tajemníků do funkce), Lidové noviny chronologii zužují jen na dobu, kdy byl ve funkci Michail Gorbačov. Ten je pak ústředním tématem většiny komentářů a sloupků – ty souhrnně rozebírají jeho funkční období a jeho přínos pro zemi i pro celý svět. Způsob informování jednotlivých deníků se u této události – až na dříve

uvedené rozdíly – příliš neliší. I počet textů umístěných na titulních stranách se příliš neliší.

Z celé analýzy lze tedy vyvodit, že mezi způsoby informování jednotlivých deníků o událostech se vytrácejí markantní rozdíly tím více, čím později k nim došlo – v posledním roce jde spíše o odlišnosti z hlediska typu obsahů. Odráží se zde tedy vývoj, jakým procházela politická, společenská a mediální scéna v Československu. Zatímco v roce 1989 je u Rudého práva a Mladé fronty patrná tendenčnost a ohýbání či překrucování oficiálních verzí dění, v roce 1990 už rozdíly nejsou tak výrazné a také je jich méně. V tomto roce a v roce 1991 lze nalézt odlišnosti hlavně ve vyznění a četnosti výskytu publicistických textů, v používání fotografií a karikatur, nebo ve snaze mít na místě reportéra, který o dění přináší doplňující informace přímo z místa, nad rámec agenturního zpravodajství.

7. Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl zjistit, jak tři česká média – Rudé právo, Mladá fronta (DNES) a Lidové noviny – informovala o osmi vybraných událostech, ke kterým ve svazových republikách došlo v období rozpadu Sovětského svazu, konkrétně mezi lety 1989 až 1991. Od prvního zmíněného roku totiž v zemi docházelo k takovým událostem, které toto impérium nevyhnutelně posouvaly k jeho zániku. Práce měla prostřednictvím kvalitativní analýzy dojít ke zjištění, zda se na pozadí politických, společenských a mediálních změn v Československu vyvíjel způsob informování jednotlivých deníků o vybraných událostech a zda se od sebe jejich obsahy navzájem lišily. Pro analyzování byly zvoleny takové události, které byly ve sledovaném období určitým způsobem bezprecedentní a přelomové z hlediska vývoje dané země, nebo i pro vývoj samotného SSSR, či které představovaly touhu daných svazových republik po nezávislosti.

Lidové noviny vycházely v roce 1989 v podobě samizdatového měsíčníku a v roce 1990 až do dubna sice už legálně, ale jen dvakrát týdně, i tak ale bylo možné provést důkladnou analýzu, která odhalila několik rozdílů. U Rudého práva a Mladé fronty se ve zmíněném roce 1989 oproti prvnímu titulu velmi projevoval vliv vládnoucího režimu, který dohlížel na jejich obsah – ten byl proto zaujatý, útočný a někdy i upravený tak, aby nepoškodil pověst vládnoucího aparátu. Příčiny událostí tak zmíněné dva deníky v tomto roce často uváděly jiné, aby přikrášlily realitu ku prospěchu komunistického vedení. Používaly také pro tehdejší dobu typický ideologický narativ – prioritou pro ně byl vliv dění na práci dělníků, objevila se také kritika západních médií. Rudé právo navíc o druhé události z tohoto roku (tedy o vytvoření lidského řetězu) své čtenáře ani neinformovalo, pouze po několika dnech zveřejnilo reakci ÚV KSSS. Naprosto opačná byla situace u Lidových novin – ty o událostech psaly věcně, uváděly pravdivé informace. Ve vydání všech třech deníků se až na jednu výjimku zatím neobjevily žádné komentativní texty, stejně tomu bylo v případě fotografií.

U událostí z roku 1990 lze již v souvislosti s pádem režimu v Československu a změnou struktur vlastnictví médií vyzorovat určitý posun – Rudé právo a Mladá fronta začaly o dění informovat bez ideových příkras, texty už také nebyly tolik útočné. V Rudém právu se však stále ještě vyskytovalo několik lehce tendenčních článků a snaha vyobrazit komunistický režim v SSSR v co nejlepším světle. I komentáře, kterých už v tomto období periodika publikovaly více, byly v Rudém právu mnohem skeptičtější než v Mladé frontě.

Naopak komentáře Lidových novin byly pozitivnějšího rázu a popisovaly uvolňování poměrů v Sovětském svazu. Tento titul vycházel v podobě deníku až od dubna 1990, sledované události jsou však z předchozích měsíců, kdy vycházel pouze dvakrát týdně.

V roce 1991 už Lidové noviny vycházely jako deník. Jeho obsahy, kterých tak přibýlo, se proto daly lépe porovnávat s materiály zbylých dvou titulů. I u těch počet materiálů narostl – zdaleka nejvíce se jich celkově objevilo v období srpnového pokusu o převrat (každý deník jich zpracoval přes sto). Kvůli závažnosti jednotlivých událostí se také mnoho obsahů vyskytovalo na titulních stranách listů. Ideologická zabarvenost zde již zcela vyprchala, rozdílů tohoto typu si v článcích Rudého práva bylo možné všimnout pouze v několika málo případech. Hlavní odlišnosti bylo možné vysledovat především v typech obsahů. Na stránkách deníků se objevovalo mnohem více komentativních textů, reportáží a obrazového materiálu, a to především u Mladé fronty DNES a Lidových novin. Druhý zmíněný titul také několikrát přinesl informaci jako první, nebo jako jediný ze sledovaných periodik. Také se ve svých textech snažil nejvíce působit na čtenářovy emoce, například skrze detailní popisování dění v reportážích. Deník rovněž jako jediný prohlášením redakce otevřeně protestoval proti obsazení litevských médií, při informování o pokusu o puč používal na titulní straně kromě fotografií denně také satirické kresby. Lidové noviny navíc byly nejvíce obezřetné, co se týče informování o nepotvrzených faktech. Naopak Rudé právo umísťovalo takové zprávy hned na první stranu, i když je dostatečně označilo za neověřené, jako první také v souvislosti se Sovětským svazem použilo slovo ‚rozpad‘. Mladá fronta DNES zase dvakrát publikovala celostránkový komentář a využila také grafiky. Publicistických textů ve všech denících značně ubylo u poslední události, tedy u vzniku Společenství nezávislých států a rozpadu SSSR. K tomu došlo zřejmě z toho důvodu, že dění bylo výsledkem dlouhodobějšího vývoje a bylo tak očekávatelné.

Summary

The aim of this thesis was to find out how the three chosen Czech daily newspapers – Rudé právo, Mladá fronta (later Mladá fronta DNES) and Lidové noviny – wrote about significant events that took place in the union republics during the period of dissolution of the Soviet Union (1989–1991). In 1989 one could observe that the influence of the communist regime was visible in the articles of Rudé právo and Mladá fronta, because these newspapers were still under control of the regime. Distribution of Lidové noviny was

forbidden during that year, but despite that they were self-published by dissent members as a monthly newspaper. Their articles were not subject to the regime's control and therefore they were not biased. In 1990, already after the communist regime collapsed in Czechoslovakia, the articles of Rudé právo and Mladá fronta began to be less and less supportive of the same regime in the USSR, even though it took longer for the first daily newspaper to do so. All the newspapers also started to publish more editorials. And in 1991, the differences were mainly in the type of articles that the newspapers were using, Lidové noviny were overall most prudent in the matter of publishing unverified facts. Sometimes they were also first of those three newspapers to publish some information. All of the newspapers also began to publish more editorials and photographs during this year. The attempted coup was the event about which all three newspapers wrote the most.

In conclusion, the analysis showed that the influence of the communist regime on Rudé právo and Mladá fronta faded away with time. Lidové noviny were not influenced by that.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

BANKOWICZ, Marek. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Kraków: Krakowski Instytut Wydawniczy, 1993. ISBN 80-86432-21-1.

BECK, Robert J. *The Grenada Invasion: Politics, Law and Foreign Policy Decisionmaking*. New York: Routledge, 1993. ISBN 0-8133-8709-4.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

BENDA, Josef. *Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989–2006*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1387-1.

BRZEZINSKI, Zbigniew a Paige Bryan SULLIVAN. *Russia and the Commonwealth of Independent States: documents, data, and analysis*. Armonk (New York): M.E. Sharpe, 1997. ISBN 1563246376.

CROZIER, Brian. *Vzestup a pád sovětské říše*. Přeložil Nina VRBOVCOVÁ. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7341-349-3.

DEBARDELEBEN, Joan. *Soviet Politics in Transition*. Massachusetts: D. C. Heath and Company, 1992. ISBN 0-669-28676-1.

DOLEJŠÍ, Vojtěch. *40 let Rudého práva*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.

DOUDĚRA, K. a kol. *Naše Rudé právo*. Praha: Vydavatelství ÚV KSČ, 1980.

DURMAN, Karel. *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964–1991*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-672-4.

GORBAČEV, Michail Sergejevič. *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*. Praha: Svoboda, 1987.

GORBACHEV, M. *Perestroika*. London-Fontana Books, 1988.

GORBATCROW, M. *Erinnerungen*. Berlin, 1995.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HOŘEC, Jaromír a Miroslav SÍGL. *Generace 45: pamětníci Mladé fronty 1945–1950*. Praha: Riopress, 1997. ISBN 80-85611-42-2.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*.

Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

LEICHTOVÁ, M. *Současné Rusko*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009, ISBN: 978-80-70-43-839-8.

LITERA, Bohuslav. *Od Stalina ke Gorbačovovi: Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945–1991*. Praha: Dokořán, 2019. ISBN 978-80-7363-918-1.

MALIA, M. *Sovětská tragédie: Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917-1991*. Praha: Argo, 2004.

MARPLES, David R. *The collapse of the Soviet Union: 1985–1991*. Harlow: Longman, 2004. ISBN 0-582-50599-2.

MCAULEY, Mary. *Soviet Politics 1917–1991*. New York: Oxford University Press, 1992. ISBN 0-19-878066-4.

OUIOMET, Matthew J. *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2003. ISBN 0-8078-5411-5.

PERNES, Jiří a Jiří RUML. *Svět Lidových novin 1893–1993: Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-056-9.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.

SYMŮNKOVÁ, Hermenegilda. Rudé právo a opozice. In: *Manipulátoři*. Praha: FSV UK, 1992. ISBN 80-7066-621-8.

ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 5., rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-613-2.

ŠVEC, Luboš. *Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988–1991*. Praha: Dokořán, 2013. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-564-0.

VOGT, Henri. *Between Utopia and Disillusionment: A Narrative of the Political Transformation in Eastern Europe*. New York: Berghahn Books, 2005. ISBN 1-57181-895-2.

VYKOUKAL, J.; Litera, B.; Tejchman, M.: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha, Libri, 2000.

Články v odborných periodických a odborné studie

AGANBEGYAN, A. The Economics of Perestroika. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs), roč. 64, č. 2 (1988). Blackwell Publishing on behalf of the Royal Institute of International Affairs. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2621844>.

BILLARD, JR., Robert D. Operation Cyclone: How the United States Defeated the Soviet Union. *Undergraduate Research Journal at UCCS* [online]. 2010, roč. 3, č. 2, s. 29-30 [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: https://urj.uccs.edu/index.php/urj/article/view/103/91?fbclid=IwAR2Bq6u_ziOVXOidAEzrzQtM-DBC4J5mDb9LJd3hQSOyuDH-x8fXWUPKrQs

KONČELÍK, Jakub a Tomáš TRAMPOTA. *Rudé právo v kontextu reform konce 60. let: metodické poznámky ke kvantitativní analýze*. Praha: FSV UK. Pražské sociálně vědní studie. Mediální řada, MED-008, 2006. ISSN 1801-5999. [cit. 2021-5-9] Dostupné z: https://www.academia.edu/3007630/LET_METODICK%C3%89_POZN%C3%81MKY_KE_KVANTITATIVN%C3%8D

MAGNUSON, Ed. Grenada: Getting Back to Normal. *Time* [online]. 21. 11. 1983 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,926318-1,00.html>

REUVENY, Rafael a Aseem PRAKASH. The Afghanistan war and the breakdown of the Soviet Union. *Review of International Studies* [online]. 1999, roč. 25, č. 4, s. 693 [cit. 2021-02-19]. Dostupné z: https://pdfs.semanticscholar.org/33c9/ac9c6ef27802ec05cc16f8ec69ca82c87cdb.pdf?fbclid=IwAR0LOy8VaCOhpJF9vVhQEKQE7wk36PVPyivEALc8HbeRHpB_26mT-maNTyQ

SHEARMAN, Peter. The Soviet Union and Grenada under the New Jewel Movement. *International Affairs* [online]. 1985, roč. 64, č. 1, s. 661 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/2617710?casa_token=w8brvU7c3JYAAAAA%3A16_XBCSL5X9FeGjv5MqPk5WhGyIGSYPDtghvwWyF4PYym7uJfh3bO19PPlbc2v-nUCnkTWuy5OHhFEclLP5e7vCxhdgYIguIUWCNuCz71nZPDXeu_83f&seq=1&fbclid=IwAR0_wdMIDUh4ctnDDsjaMAadjFvnJzgDWNIXsMbWQXz9LUWD2c37C29KqZg0#metadata_info_tab_contents

Diplomové práce

KÁBA, František. *Perestrojka a glasnost' a jejich role v rozpadu SSSR* [online]. Plzeň, 2015 [cit. 2021-04-07]. Dostupné z: https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/19520/1/BP_Kaba.pdf. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra politologie a mezinárodních vztahů. Vedoucí práce PhDr. Magdaléna Leichtová, Ph.D.

PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1966–1971*. Praha, 2012. 55 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jan Cebe.

PETRŮ, Jan. *Vývoj Rudého práva v období 1972–1991*. Praha, 2015. 69 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D.

RÝZNAROVÁ, Lenka. *Politický vývoj Afghánistánu a jeho souvislosti*. Olomouc, 2018. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd. Vedoucí práce Mgr. David Hampl, Ph.D.

STOSZKOVÁ (KUNICKÁ), Šárka. *Květen 1945 optikou deníku Mladá fronta v časové spirále 65 let*. Praha, 2011. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Jan Halada, CSc.

Internetové zdroje

§4 zákona č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. [online]. [cit. 06-11-2019] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=81&r=1966>

§17 zákona č. 84/1986 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. [online]. [cit. 20-04-2021] Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1964ns/tisky/t0177_00.htm

Afghánistán 1979 – Válka, která změnila svět [Afghanistan – 1979, la guerre qui a changé le monde] [dokumentární film]. Scénář a režie Gulya MIRZOEVA. Francie, ARTE France, Point du Jour, 2014. V digitalizované podobě dostupný prostřednictvím YouTube z: <https://youtu.be/5exPUK6bgq0>

ane a ČTK. Tanky v Moskvě, zmatek v KGB. Rusko vzpomíná na zoufalý pokus o puč.

IDNES.cz [online]. 19. 8. 2016 [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/srpnovy-prevrat-sssr-sovetsky-svaz-puc-1991-jelcin-gorbacov-janajev.A160818_100819_zahranicni_ane

BAYER, Ivo. Glasnosť. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Glasnost>

BAYER, Ivo. Perestrojka. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Perestrojka>

Biography: Maurice Bishop. *The official website of the government of Grenada* [online]. 23. 9. 2009 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20191023170815/https://www.gov.gd/biographies/maurice_bishop_bio.html

Boris Yeltsin: president of Russia. *Encyclopedia Britannica* [online]. 20. 7. 1998 [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Boris-Yeltsin>

CERŮZIS, Raimonds. Dějiny Lotyšska. *Velvyslanectví Lotyšské republiky v České republice* [online]. 2. 12. 2014 [cit. 2021-6-4]. Dostupné z: <https://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/dejiny-lotysska>

COLE, Ronald H. *Operation Urgent Fury* [online]. [cit. 2021-02-09]. Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff. Dostupné z: https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/History/Monographs/Urgent_Fury.pdf

Declaration of State Sovereignty of the RSFSR Adopted – Day of Russia. *Boris Yeltsin Presidential Library* [online]. [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://www.prilib.ru/en/history/619308>

Deník Rudé právo – výsledek sporů v sociální demokracii. *Česká televize: ČT24* [online]. 21. 9. 2010 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/media/1315671-denik-rude-pravo-vysledek-sporu-v-socialni-demokracii>

DOUŠOVÁ, Iva. 11. 3. – Den obnovení nezávislosti Litvy. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/11-3-den-obnoveni-nezavislosti-litvy/>

DOUŠOVÁ, Iva. 4. 5. – Den vyhlášení nezávislosti Lotyšské republiky. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/4-5-den-vyhlaseni-nezavislosti-lotysske-republiky/>

DOUŠOVÁ, Iva. 13. 4. – Založení Estonské lidové fronty. *Skandinávský dům* [online].

[cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/13-4-zalozeni-estonske-lidove-fronty/>

DOUŠOVÁ, Iva. 3. 6. – Založení Sajūdisu. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/3-6-zalozeni-sajudisu/>

DOUŠOVÁ, Iva. Založení Lotyšské lidové fronty. *Skandinávský dům* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/zalozeni-lotysske-lidove-fronty/>

FEIN, Esther B. At Least 16 Killed as Protesters Battle the Police in Soviet Georgia. *The New York Times* [online]. 10. 4. 1989 [cit. 2021-5-17]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/1989/04/10/world/at-least-16-killed-as-protesters-battle-the-police-in-soviet-georgia.html?fbclid=IwAR1NgDEje1qOGk2dEugrAeU0vB0Jix1lVe_AUiM8a-

History. *The Baltic Way: 1989–2014* [online]. [cit. 2021-5-21]. Dostupné z: <http://www.thebalticway.eu/en/history/>

Lidové noviny 1893-2013. [online]. [cit. 07-02-2021] Dostupné z: https://data.lidovky.cz/soubory/ln_kultura/A131014_ILA_PANELY1_8.PDF

Litva a Lotyšsko slaví výročí boje za nezávislost. *BBC Czech* [online]. [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2006/01/060113_baltics_anniversary_0815.shtml

Lotyši si uctia pamiatku obrancov barikád z roku 1991. *SME Svet* [online]. 19. 1. 2019 [cit. 2021-6-3]. Dostupné z: <https://svet.sme.sk/c/22032771/lotyssko-pamiatka-obrancovia-barikady-1991.html>

lub. Puč proti Gorbymu sice prohráli, ale v Rusku se toho zas tolik nezměnilo. *Česká televize: ČT24* [online]. 17. 8. 2011 [cit. 2021-6-5]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1247326-puc-proti-gorbymu-sice-prohrali-ale-v-rusku-se-toho-zas-tolik-nezmenilo>

PETRÁNEK, Jan. *Nesmrtelnost rozkazem (vzpomínky ruského kardiologa)*. [online]. 17. 3. 2015. [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/nesmrtelnost-rozkazem-vzpominky-ruskeho-kardiologa-6615443>

Pohřeb Brežněva – symbolická nehoda před zraky milionů diváků. *Česká televize: ČT24* [online]. 15. 11. 2012 [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1134419-pohreb-brezneva-symbolicka-nehoda-pred-zraky-milionu-divaku>

Report on the Supreme Soviet Elections in Lithuania. *Commission on Security and Cooperation in Europe* [online]. Washington, D.C., 6. 3. 1990 [cit. 2021-7-1]. Dostupné z: <https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/Report%20on%20the%20Supreme%20Soviet%20Elections%20in%20Lithuania%201990.pdf>

Se Sovětským svazem se Estonci rozloučili úsměvy a zpěvem. *Česká televize: ČT24* [online]. 10. 8. 2011 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1248528-se-sovetskym-svazem-se-estonci-rozloucili-usmevy-a-zpevem>

STRANGA, Aivars. The Soviet occupation and incorporation. *Encyclopedia Britannica* [online]. [cit. 2021-6-4]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Latvia/The-Soviet-occupation-and-incorporation>

Supreme Soviet of the ESSR/ Supreme Council of the Republic of Estonia. *Riigikogu* [online]. [cit. 2021-6-2]. Dostupné z: <https://www.riigikogu.ee/en/introduction-and-history/history-riigikogu/supreme-soviet-essr-supreme-council-republic-estonia/>

ŠMÍD, Milan. Česká média a jejich role v procesu politické změny roku 1989. *Louč* [online]. 2013-04-30 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <http://www.louc.cz/pril01/listopad.pdf>

ŠMÍD, Milan. Vliv vlastnictví médií na jejich nezávislost a pluralitu. *Louč* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <http://www.louc.cz/pril01/smidvlastnictvi.pdf>

TAMMELA, Hiljar. The Singing Revolution. *Estonica: Encyclopedia about Estonia* [online]. 2010 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: http://www.estonica.org/en/The_Singing_Revolution/

The Belavezha Accords Signed. *Boris Yeltsin Presidential Library* [online]. [cit. 2021-6-12]. Dostupné z: <https://www.prlib.ru/en/history/619792>

Twenty-eight years since Estonia regained independence from Soviet Union. *ERR.ee* [online]. 20. 8. 2019 [cit. 2021-6-4]. Dostupné z: <https://news.err.ee/972006/twenty-eight-years-since-estonia-regained-independence-from-soviet-union>

VENTUROVÁ, Jitka. Před 30 lety vyšlo první číslo Mladé fronty DNES. *IDNES.cz* [online]. 1. 9. 2020 [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/mlada-fronta-dnes-vyroci.A200831_082419_mediahub_jpl

Vyprávěj – Došlo k invazi sovětských vojsk do Afghánistánu. *iVysílání České televize* [online]. [cit. 2021-02-16]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10195164142-vypravej/bonus/8134-doslo-k-invazi-sovetskych-vojsk-do-afghanistanu>

Novinové články citované v teoretické části

MARČÁK, Bohumil. Kreslíři Lidových novin. Zvláštní příloha Lidových novin ke stému výročí jejich založení. *Lidové noviny*. 2. 12. 1993, roč. 6, č. 280, s. 15.

PERNES, Jiří. Mnichovské rozčarování a světová válka. Mimořádná příloha k 110. výročí vzniku LN. *Lidové noviny*. 13. 12. 2003, s. 5.

Novinové články určené pro analýzu

RUDÉ PRÁVO

1989

PROTESTY GRUZIE – 9. 4. 1989 (2. 4. – 16. 4.)

(2., 9. a 16. 4. nevyšlo – neděle)

3., 4., 5., 6., 7., 8. 4. nic nepsali

kd. Protisovětská provokace v Tbilisi. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 84, ze dne 10. 4. 1989, s. 7.

Zpravodaj ČTK. Za demonstrací v Tbilisi krajní nacionalisté. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 85, ze dne 11. 4. 1989, s. 7.

Nesignováno. Zahraniční tisk 10. dubna 1989. In: *Rudé právo, rubrika Řekli – Napsali*. Ročník 69, číslo 85, ze dne 11. 4. 1989, s. 6.

Nesignováno. Zahraniční tisk 11. dubna 1989. In: *Rudé právo, rubrika Řekli – Napsali*. Ročník 69, číslo 86, ze dne 12. 4. 1989, s. 6.

Zpravodaj ČTK. Náznaky uklidnění v Tbilisi. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 86, ze dne 12. 4. 1989, s. 7.

ČTK. Výzva M. Gorbačova pracujícím republiky. Navrátit Gruzii klid. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 87, ze dne 13. 4. 1989, s. 7.

kz a ČTK. Klid v Tbilisi je záležitostí pracujících. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 88, ze dne 14. 4. 1989, s. 7.

ČTK. Změny ve vedení ÚV KS Gruzie. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 89, ze dne 15. 4. 1989, s. 7.

LIDSKÝ ŘETĚZ – 23. 8. 1989 (16. 8. – 30. 8.)

(nevyšlo 20. a 27. 8.)

22., 23. a 26. 8. nic nepsali

Zpravodaj ČTK. Z redakčního článku listu Pravda. Znepokojení nad vývojem v pobaltských republikách. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 192, ze dne 16. 8. 1989, s. 7.

ČTK. Volební právo všem. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 193, ze dne 17. 8. 1989, s. 7.

ČTK. Estonská SSR: Jednání se stávkujícími. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 194, ze dne 18. 8. 1989, s. 7.

ČTK. Estonská SSR: Pozastaveny protestní akce. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 195, ze dne 19. 8. 1989, s. 7.

Nesignováno. List Pravda k vývoji v Pobaltských republikách. Zastavit negativní procesy, uhájit přestavbu. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 196, ze dne 21. 8. 1989, s. 6.

ti. Fakta o Sajudis. O co skutečně jde Litevskému hnutí za přestavbu? In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 199, ze dne 24. 8. 1989, s. 7.

Nesignováno. Zahraniční tisk 24. srpna 1989. In: *Rudé právo*, rubrika *Řekli – Napsali*. Ročník 69, číslo 200, ze dne 25. 8. 1989, s. 6.

Nesignováno. Prohlášení ÚV KSSS k situaci v Pobaltí. Uchovejme jednotnou rodinu sovětských národů. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 202, ze dne 28. 8. 1989, s. 6.

KAZDA, Lubor. Vývoj v Pobaltí budí v SSSR vážné znepokojení. Výzva k rozumu. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 203, ze dne 29. 8. 1989, s. 7.

Nesignováno. Zahraniční tisk 29. srpna 1989. In: *Rudé právo*, rubrika *Řekli – Napsali*. Ročník 69, číslo 204, ze dne 30. 8. 1989, s. 6.

ČTK, zr. V Pobaltí jde o osud přestavby. In: *Rudé právo*. Ročník 69, číslo 204, ze dne 30. 8. 1989, s. 1 a 7.

1990

VOLBY LITVA – 24. 2. (17. 2. – 3. 3.)

(18., 25. 2., nevyšlo – neděle)

17., 19., 20., 22., 24. 2. a 1., 3. 3. nic nepsali

ZUNTYCH, Zdeněk. Mnohojazyčný dům. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 44, ze dne 21. 2. 1990, s. 12.

unt. Rozkol KSSS i v Lotyšsku. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 48, ze dne 26. 2. 1990, s. 4.

Zpravodaj ČTK. Volby v Litvě: Sajudis vítězně. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 48, ze dne 26. 2. 1990, s. 6.

Nesignováno. Rubrika Stručně. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 49, ze dne 27. 2. 1990, s. 1.

ZUNTYCH, Zdeněk. Kdo do republikových parlamentů? Čeká se velká obměna. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 49, ze dne 27. 2. 1990, s. 5.

Nesignováno. Zahraniční tisk 26. února 1990. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 49, ze dne 27. 2. 1990, s. 6.

ČTK. Nejvyšší sovět pro prezidentský úřad. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 50, ze dne 28. 2. 1990, s. 13.

VOLBY ESTONSKO – 18. 3. (11. – 25. 3.) + LOTYŠSKO – 18. 3. (11. – 5. 3.)

(11., 18. a 25. 3. nevyšlo – neděle)

15., 17. 3. nic nepsali

BARTÁK, Karel. Estonský kongres: Prohlášení svrchovanosti. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 61, ze dne 13. 3. 1990, s. 6.

ZUNTYCH, Zdeněk. Ustaven úřad prezidenta. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 1 a 14.

Nesignováno. Zahraniční tisk 13. března 1990. In: *Rudé právo*, rubrika *Řekli – Napsali*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 14.

ZUNTYCH, Zdeněk. M. Gorbačov prezidentem SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 64, ze dne 16. 3. 1990, s. 1 a 13.

Nesignováno. Proti odtržení Estonska. In: *Rudé právo, rubrika 24 hodin v zahraničí*. Ročník 70, číslo 64, ze dne 16. 3. 1990, s. 1 a 15.

Zpravodajové ČTK a zr. V Pobaltí živo. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 66, ze dne 19. 3. 1990, s. 1 a 6.

Zpravodaj ČTK. Lotyšská většina. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 67, ze dne 20. 3. 1990, s. 6.

ČTK. Jako u rozvodu. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 68, ze dne 21. 3. 1990, s. 14.

Nesignováno. Zahraniční tisk 21. března 1990. In: *Rudé právo, rubrika Řekli – Napsali*. Ročník 70, číslo 69, ze dne 22. 3. 1990, s. 6.

Zpravodaj ČTK. Jak volilo Estonsko. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 70, ze dne 23. 3. 1990, s. 14.

Zpravodaj ČTK. Dva hlavní proudy. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 71, ze dne 24. 3. 1990, s. 3.

NEZÁVISLOST LITVY – 11. 3. 1990 (4. – 18. 3.)

(4., 11., 18. nevyšlo – neděle)

5., 7., 10., 15. 3. nic nepsali

Zpravodaj ČTK. Sajudis v čele. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 55, ze dne 6. 3. 1990, s. 1 a 6.

ZUNTYCH, Zdeněk. Svazky Litvy se SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 57, ze dne 8. 3. 1990, s. 6.

ZUNTYCH, Zdeněk. Musíme být uvážliví. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 58, ze dne 9. 3. 1990, s. 14.

ZUNTYCH, Zdeněk. Litevský parlament: Nezávislá Litva. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 60, ze dne 12. 3. 1990, s. 1 a 5.

ČTK. Zahraniční tisk 12. března 1990. In: *Rudé právo, rubrika Řekli – Napsali*. Ročník 70, číslo 61, ze dne 13. 3. 1990, s. 6.

SEDYCH, Igor. Společně, nebo zvlášť? In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 12.

Nesignováno. Zahraniční tisk 13. března 1990. In: *Rudé právo, rubrika Řekli – Napsali*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 13.

ZUNTYCH, Zdeněk. Ustaven úřad prezidenta. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 1 a 14.

ZUNTYCH, Zdeněk. Jsme už jiným státem. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 62, ze dne 14. 3. 1990, s. 14.

ADAMEC, Ladislav. M. Gorbačov prezidentem SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 64, ze dne 16. 3. 1990, s. 13.

ČTK. Rubrika 24 hodin v zahraničí. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 64, ze dne 16. 3. 1990, s. 15.

ČTK. Rubrika 24 hodin v zahraničí. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 65, ze dne 17. 3. 1990, s. 3.

ČTK. Gruzie požaduje jednání s Moskvou. In: *Rudé právo*. Ročník 70, číslo 65, ze dne 17. 3. 1990, s. 3.

1991

BLOKÁDY V POBALTÍ – Litva 11. – 13. 1., Lotyšsko 13. – 27. 1. 1991 (4. 1. – 3. 2.)

(6., 13., 20. a 27.1. a 3.2. nevyšlo – neděle)

4., 7.1. + 1. a 2.2. nic nepsali

Nesignováno. Litva musí kapitulovat. In: *Rudé právo, rubrika 24 hodin v zahraničí*. Ročník 1, číslo 4, ze dne 5. 1. 1991, s.3.

ČTK. Výsadkáři do Pobaltí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 6, ze dne 8. 1. 1991, s. 1 a 7.

ČTK, zr. Jednání Gorbačov-Prunskieneová. O výsadkových oddílech. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 7, ze dne 9. 1. 1991, s. 1 a 7.

ČTK. Obrněnci v ulicích Vilniusu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 8, ze dne 10. 1. 1991, s. 1 a 7.

ČTK. M. Gorbačov k situaci v Litvě: Prezidentská správa? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 9, ze dne 11. 1. 1991, s. 1 a 7.

ČTK. V litevském Vilniusu se střílelo. Výsadkáři obsazují důležité budovy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 10, ze dne 12. 1. 1991, s. 1 a 3.

BENEŠOVÁ, Květa. Litva: republika versus Moskva. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 10, ze dne 12. 1. 1991, s. 3.

ČTK, zr. Landsbergis: Je to válka proti Litvě. Mrtví v ulicích Vilniusu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 5.

ČTK, is. Prohlášení čs. vlády. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 2.

ČTK, zr. Gorbačov o rozhovoru s Landsbergisem. „V Litvě panuje konfrontace“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 12, ze dne 15. 1. 1991, s. 1 a 7.

BERVIDA, Václav. Nemělo se to stát. In: *Rudé právo, rubrika Sloupek*. Ročník 1, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 1.

KAZDA, Lubor. Velvyslanec SSSR Boris Pankin k Litvě. „Nejdříve zjistit, co se opravdu stalo“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 1 a 2.

ČTK, zr. V Rize zabaveny zbraně. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 1 a 7.

ADAMIČKOVÁ, Naďa. Mimořádná schůze poslanců FS. Jak vystoupit z Varšavské smlouvy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 14, ze dne 17. 1. 1991, s. 1 a 2.

ČTK. Pohřeb obětí ve Vilniusu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 14, ze dne 17. 1. 1991, s. 1 a 7.

ČTK. Gorbačovův zmocněnec v Litvě: Zůstanu tak dlouho, jak to bude nutné. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 15, ze dne 18. 1. 1991, s. 8.

ČTK. Výzva Moskvě. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 16, ze dne 19. 1. 1991, s. 4.

ČTK. Státisíce lidí v centru Moskvy. Žádali odchod Gorbačova. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 1 a 5.

ČTK. Silné přestřelky v hlavním městě Lotyšska. Černé barety v akci. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 5.

ČTK, zr. „Černé barety“ zasáhly v Rize: Pět lidských životů. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 18, ze dne 22. 1. 1991, s. 1 a 7.

BOROVÍČKA, Bohuslav a Josef NÝVLT. Očité svědectví z horké půdy v Pobaltí. Ohně v ulicích Rigy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 1 a 7.

ČTK. Klidný den Pobaltí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 7.

BOROVIČKA, Bohuslav a Josef NÝVLT. Poslanci za barikádami. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 20, ze dne 24. 1. 1991, s. 1 a 7.

BOROVIČKA, Bohuslav a Josef NÝVLT. Dohady kolem referenda. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 21, ze dne 25. 1. 1991, s. 7.

BOROVIČKA, Bohuslav a Josef NÝVLT. Nastane den usmíření? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 22, ze dne 26. 1. 1991, s. 3.

ČTK. Ministři SSSR a USA: O Zálivu i o Pobaltí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 23, ze dne 28. 1. 1991, s. 5.

ČTK. Baretý obsadily celnice. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 24, ze dne 29. 1. 1991, s. 7.

ČTK. Incident ve Vilniusu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 25, ze dne 30. 1. 1991, s. 7.

ČTK. K odložení schůzky Gorbačov-Bush. Šlo o Pobaltí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 25, ze dne 30. 1. 1991, s. 7.

ČTK. Vojáci opouštějí Pobaltí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 26, ze dne 31. 1. 1991, s. 7.

SRPNOVÝ PUČ – 19. – 22. 8. 1991 (12. – 29. 8.)

(18. a 25. nevyšlo – neděle)

12. 8. nic nepsali

ČTK. E. Ševarnadze: Vyzval Gorbačova k rezignaci. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 187, ze dne 13. 8. 1991, s. 7.

ČTK. Finance KSSS + Fond státního majetku. Obojí: In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 188, ze dne 14. 8. 1991, s. 15.

ČTK. Bílý dům: Sovětská hrozba se nevyklučuje. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 189, ze dne 15. 8. 1991, s. 7.

ČTK. Bez slova socialistický. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 190, ze dne 16. 8. 1991, s. 15.

ČTK. A. Jakovlev odešel z KSSS. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 191, ze dne 17. 8. 1991, s. 3.

ČTK. Nová svazová smlouva: Vláda SSSR má výhrady. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 192, ze dne 19. 8. 1991, s. 5.

ČTK. Ekonomický prostor pro všech 15 republik. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 192, ze dne 19. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Svět ke svržení sovětského prezidenta: Protiústavní krok. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 2.

Nesignováno. Gorbačov svržen. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 2.

PORYBNÝ, Zdeněk. Mráz v Kremlu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

is. V. Havel k situaci v Sovětském svazu: „Nebezpečí nám nehrozí“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 7.

MLYNÁŘ, Zdeněk. Gorbačovova osobní i politická tragédie. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 7.

Nesignováno. Nařízení „osmičky“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Tisková konference v Moskvě. „Prezident odpočívá“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Stanice TF 1 tvrdí: Gorbačov nepodepsal. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Léta, která změnila svět. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. „Skupina osmi“: kdo je kdo. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Sesazení a la Chruščov? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Hrozící smrtelné nebezpečí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Prohlášení nového mocenského centra. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Janajev: „Dočasné opatření“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

zr. Reakce čs. politické scény. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 7.

zr. Jak to vidí čs. občané. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 7.

ČTK. Omezit cesty do SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 7.

Nesignováno. Svazové republiky: klid. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 7.

Nesignováno. Stotisícová demonstrace před Zimním palácem. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 2.

Nesignováno. Výstřely u parlamentu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

BERVIDA, Václav. Reakce se tříbí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Co nás může čekat. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 2.

Nesignováno. Pavlov a Jazov onemocněli, Krjučkov odstoupil. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Kde je Gorbačov? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 2.

Nesignováno. Napětí kolem ruského parlamentu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

zr. Ohlasy čs. politické scény. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

Redakce RP. „Reforma komunismu není možná“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

PÁRAL, Pavel. Přebrot a naše ekonomika. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

is, res. V. Havel: Obávám se o Gorbačovův život. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

LABUDA, Vladimír. Tři telefonáty do Moskvy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

ČTK. Předsednictvo FS: O SSSR ve čtvrtek. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Na pořadu jsou sankce. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 15.

ČTK. Major a Mitterand telefonovali marně. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 15.

HEJZLAR, Zdeněk. Reakce ze Švédska. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 15.

ČTK. Bush schvaluje Jelcinovy kroky. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 15.

zr. Havel volal Jelcinovi. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 15.

ČTK. Burzy se zklidnily. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 15.

VALENTA, Jiří. Hlas z USA. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 15.

Nesignováno. Převrat ztroskotál, Gorbačov se vrací. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Prezident do Kremlu až ve čtvrtek? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

DENGLER, Robert. Společná věc. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

ČTK. V. Havel blahopřeje. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

DIVIŠ, Vladimír. Pevnost uprostřed města. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

KÖNIGOVÁ, Marie. „Cítil jsem to v kostech“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 2.

Nesignováno. Podpora Gorbačovovi, demokracii. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 3.

Nesignováno. Jak se to ve středu odehrálo. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

DIVIŠ, Vladimír. Po tragické noci. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Šéf KGB vzkázal: „Jděte klidně spát“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Tak přicházely zprávy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

zr. Pankin odsoudil Janajevovu skupinu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 3.

ČTK. Dubček píše do SSSR: Naše zkušenosti varují. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 3.

ČTK. Pět občanů SSSR požádalo o azyl. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 3.

MÁCHA, Dalibor. Sovětští zpravodajové v Praze o převratu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 4.

ČTK. Svět si oddechl. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 7.

ČTK. Na lince Moskva. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 7.

Nesignováno. Gorbačov děkuje Jelcinovi. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1 a 2.

DIVIŠ, Vladimír. Obyčejní lidé dali najevo, že se ozbrojené síly nebojí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1 a 2.

DENGLER, Robert. Od Gorbačova ke Gorbačovovi? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

ČTK. Osobní poselství čs. vládě. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. „Mohlo se stát cokoli“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. „Příliš mnoho hrdinů“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Projev k veřejnosti. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

LABUDA, Vladimír. Rozpad KSSS je nevyhnutelný. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 3.

ČTK. Jelcin píše Havlovi. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 3.

ČTK. Nebezpečí pučů trvá. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 15.

ČTK. Sáhne teď Západ hlouběji do kapsy? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 15.

ČTK. Vyřešit poslední sporný bod. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. KSSS před zákazem? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1 a 3.

Nesignováno. Gorbačov-Jelcin: Vzájemná zastupitelnost. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

DIVIŠ, Vladimír. Gorbačov nám dal čas. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. KSSS bez vůdce a bez majetku. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 1 a 5.

zr. SSSR se rozpadá? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 1 a 5.

DIVIŠ, Vladimír. Ševarnadze: Nechci pracovat s Gorbačovem. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 5.

ROŠKOT, Jiří. Puč prvním dějstvím. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 5.

zr. Pohřeb obětí puče. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Převratu se dalo předejít. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 1 a 7.

Nesignováno. Zakázána také KS Ukrajiny. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 1 a 7.

ČTK. Ohromná rizika pro SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 7.

BERVIDA, Václav. Pax americana. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 1.

ČTK, bor. Gorbačov hrozí demisí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 1 a 15.

DIVIŠ, Vladimír. Rusko neusiluje o výsady. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 1 a 15.

MLYNÁŘ, Zdeněk. Tanky zmizely – problémy zůstaly. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 1 a 3.

be. Stav rozpadu KSSS. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 15.

Nesignováno. Výzva k přiznání morální odpovědnosti. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 15.

ČTK. Pankin ministrem zahraničí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 1.

DIVIŠ, Vladimír. Hrozí totální kolaps. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 1.

MLYNÁŘ, Zdeněk. Ze Sovětského svazu znovu Rusko. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 1 a 3.

ČTK, bor. Nedůvěra vládě SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 1 a 7.

Nesignováno. Bonnerová: Jelcin mě šokoval... In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 7.

UZNÁNÍ NEZÁVISLOSTI POBALTÍ SOVĚTSKÝM SVAZEM – 6. 9. 1991 (31. 8. – 13. 9.)

(1. a 8. 9. nevyšlo – neděle)

12. 9. nic nepsali

ČTK, be. Další dvě republiky vyhlásily nezávislost. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 204, ze dne 2. 9. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Osou má být ekonomický pakt. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 1 a 7.

DIVIŠ, Vladimír. Věřím v zachování Svazu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 7.

ČTK, bor. Nastane „státní bankrot?“. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 206, ze dne 4. 9. 1991, s. 1 a 15.

Nesignováno. Pobaltí žádá o vstup do OSN. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 206, ze dne 4. 9. 1991, s. 15.

Nesignováno. Sjezd potvrdil právo republik na odtržení. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 207, ze dne 5. 9. 1991, s. 1 a 7.

BOROVÍČKA, Bohuslav. Konec jedné éry. In: *Rudé právo, rubrika Glosa ke dni*. Ročník 1, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 15.

Nesignováno. Gorbačov pohrozil Sjezdu rozpuštěním. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 1 a 15.

Nesignováno. Budoucí uspořádání státu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 15.

Nesignováno. Nové státní orgány SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 15.

Nesignováno. Litva očisťuje válečné zločince. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 15.

Nesignováno. SSSR uznal nezávislost Pobaltí. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 209, ze dne 7. 9. 1991, s. 3.

Nesignováno. První konvoj sovětské armády z Litvy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 210, ze dne 9. 9. 1991, s. 5.

BOROVÍČKA, Bohuslav. ČSFR obnovila vztahy s Pobaltím. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 211, ze dne 10. 9. 1991, s. 1 a 7.

Nesignováno. Dvanáct z patnácti. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 211, ze dne 10. 9. 1991, s. 7.

BOROVÍČKA, Bohuslav. Pobaltské republiky účastníky KEBS. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 212, ze dne 11. 9. 1991, s. 15.

Nesignováno. Budoucnost SSSR – ekonomický svaz. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 214, ze dne 13. 9. 1991, s. 15.

VZNIK SNS A ROZPAD SSSR – 8. – 26. 12. 1991 (1. 12. – 2. 1. 1992)

(1., 8., 15., 22., 29. 12. – nevyšlo + 24., 25., 26. 12. – Vánoce, 1. 1. taky nevyšlo)

Nesignováno. Ukrajinské referendum o nezávislosti. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 281, ze dne 2. 12. 1991, s. 5.

Nesignováno. SSSR: Generálské varování. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 281, ze dne 2. 12. 1991, s. 5.

Nesignováno. 90 procent pro nezávislost. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 1 a 7.

ŽIŽKA, Jan. Ukrajina řekla A. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 7.

Nesignováno. Maďarsko uznalo nezávislost Ukrajiny a Ruska. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 283, ze dne 4. 12. 1991, s. 14.

be. Ukrajinu uznáme. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 284, ze dne 5. 12. 1991, s. 1 a 2.

BOROVÍČKA, Bohuslav. Stát, jaký dosud neexistuje. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 284, ze dne 5. 12. 1991, s. 13.

Nesignováno. Postoj Ukrajiny ke svazové smlouvě. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 284, ze dne 5. 12. 1991, s. 15.

Nesignováno. Svazovou smlouvu nepodepíši. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 285, ze dne 6. 12. 1991, s. 15.

bor. Rozhodne postoj Ukrajiny? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 286, ze dne 7. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. SSSR končí svoji existenci. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 1 a 5.

BOROVÍČKA, Bohuslav. Jelcinův obrat do Evropy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 5.

bor. Gorbačov zpochybňuje trojstrannou dohodu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 1 a 7.

be. Ohlasy ve světě na rozpad SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 7.

BOROVÍČKA, Bohuslav. Dodržíme mezinárodní závazky. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 7.

bor. Gorbačov nehodlá odejít. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 1 a 15.

BOROVÍČKA, Bohuslav. Sněhová koule. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 1.

bor. Se zařatými pěstmi. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 15.

ŽIŽKA, Jan. Podle mne se ruské vedení ukvapilo. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 290, ze dne 12. 12. 1991, s. 14.

bor. Armáda zůstává celistvá. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 290, ze dne 12. 12. 1991, s. 15.

Nesignováno. Ruský parlament vypověděl smlouvu o vzniku SSSR. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 1 a 15.

Nesignováno. Dalších pět republik pro dohody v Brestu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 292, ze dne 14. 12. 1991, s. 1 a 3.

Nesignováno. Baker na průzkumu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 293, ze dne 16. 12. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Rusko očekává rozšíření Společenství o šest států. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 294, ze dne 17. 12. 1991, s. 7.

Nesignováno. Majetek parlamentu SSSR pod jurisdikci Ruska. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 295, ze dne 18. 12. 1991, s. 14.

Nesignováno. Gorbačov pro rozpuštění svazového parlamentu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 296, ze dne 19. 12. 1991, s. 1 a 15.

ŽIŽKA, Jan. Rusko převzalo objekty svazového prezidenta. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 297, ze dne 20. 12. 1991, s. 1 a 15.

Nesignováno. NATO bude koordinovat pomoc Sovětskému svazu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 297, ze dne 20. 12. 1991, s. 15.

ŽIŽKA, Jan. Jelcin přebírá rozvědku. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 298, ze dne 21. 12. 1991, s. 1 a 3.

ŽIŽKA, Jan. Sovětský svaz přestal existovat. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 1 a 15.

roš. Jak vznikal... In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 15.

bor. ...a jak se rozpadal. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 15.

lav. Nové nezávislé státy. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 15.

Nesignováno. Ohlasy a vytvoření Společenství nezávislých států: Bílý dům blahopřál. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 15.

bor, žiž. Jelcin převzal dědictví. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1 a 15.

de. Vláda ČSFR vítá vznik Společenství nezávislých států. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1 a 2.

Nesignováno. Bush přerušil dovolenou. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1 a 15.

PORYBNÝ, Zdeněk. Velikán, nebo břídil? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Poděkování M. Gorbačovovi. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1 a 2.

be. Spíše víru než pesimismus. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 14.

Nesignováno. Přestavba přinesla svobodu. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 14.

be. Kdo je Boris Jelcin. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 14.

kb, lav. Léta, která změnila svět. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 14.

Nesignováno. Ukradli Gorbyho. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 15.

be. Změnil politickou mapu světa. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 15.

žiž. Jelcin obviněn Ústavním soudem z ignorování práva. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 1 a 3.

ŽIŽKA, Jan. Krok do neznáma. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 3.

žiž. Dnes v Minsku o osudu armády. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 302, ze dne 30. 12. 1991, s. 1 a 5.

ŽIŽKA, Jan. Jaké bude Rusko? In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 302, ze dne 30. 12. 1991, s. 1.

be, žiž. Ve strategických zbraních shoda, ostatní arzenál sporný. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 303, ze dne 31. 12. 1991, s. 1 a 7.

Nesignováno. Tým Gorbačova do ulice Varvarka. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 303, ze dne 31. 12. 1991, s. 7.

be. Uvolnění cen v celém Společenství. In: *Rudé právo*. Ročník 2, číslo 1, ze dne 2. 1. 1992, s. 1 a 14.

MLADÁ FRONTA (DNES)

1989

PROTESTY GRUZIE – 9. 4. 1989 (2. 4. – 16. 4.)

(2., 9. a 16. 4. nevyšlo – neděle)

3., 4., 5., 6., 7., 8. 4. nic nepsali

Nesignováno. Gruzie. Tragická událost. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 84 (13 827), ze dne 10. 4. 1989, s. 3.

Nesignováno. Sovětský mluvčí o situaci v Tbilisi. Zklidnění, avšak stále napětí. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 85 (13 828), ze dne 11. 4. 1989, s. 5.

STANČEK, Lubomír. Vědomá spekulace kolem obětí v Tbilisi. Postupné uklidňování situace. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 86 (13 829), ze dne 12. 4. 1989, s. 5.

Nesignováno. Situace v Tbilisi téměř normální. Výzva M. Gorbačova do Gruzie. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 87 (13 830), ze dne 13. 4. 1989, s. 5.

Nesignováno. SSSR-Gruzie: Již klidněji. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 88 (13 831), ze dne 14. 4. 1989, s. 5.

Nesignováno. Gruzie: Změny ve vedení. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 89 (13 832), ze dne 15. 4. 1989, s. 5.

LIDSKÝ ŘETĚZ – 23. 8. 1989 (16. 8. – 30. 8.)

(nevyšlo 20. a 27. 8.)

21., 22., 23., 24., 29. 8. nic nepsali

Nesignováno. List Pravda: O situaci v Pobaltí. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 192 (13 935), ze dne 16. 8. 1989, s. 5.

Nesignováno. Estonsko: Výzva k dialogu. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 192 (13 935), ze dne 16. 8. 1989, s. 5.

Nesignováno. Estonsko: Protiústavní. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 193 (13 936), ze dne 17. 8. 1989, s. 5.

Nesignováno. Estonsko: Značné škody. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 194 (13 937), ze dne 18. 8. 1989, s. 5.

Nesignováno. V Estonsku pozastaveny stávký. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 195 (13 938), ze dne 19. 8. 1989, s. 5.

Nesignováno. Pravda o Pobaltí. In: *Mladá fronta, rubrika Přečetli jsme*. Ročník XLV, číslo 200 (13 943), ze dne 25. 8. 1989, s. 5.

Nesignováno. Situace v Litvě zůstává složitá. Příčiny včerejší i dnešní. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 201 (13 944), ze dne 26. 8. 1989, s. 5.

Nesignováno. Prohlášení ÚV KSSS k situaci v pobaltských republikách. Události zašly daleko. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 202 (13 945), ze dne 28. 8. 1989, s. 3.

Nesignováno. Ohlasy v SSSR na prohlášení ÚV KSSS k národnostním problémům. V Pobaltí jde o osud přestavby. In: *Mladá fronta*. Ročník XLV, číslo 204 (13 947), ze dne 30. 8. 1989, s. 5.

1990

VOLBY LITVA – 24. 2. (17. 2. – 3. 3.)

(18., 25. 2., nevyšlo – neděle)

17., 20., 21., 27. a 28. 2., 1., 2. a 3. 3. nic nepsali

ČTK. CIA se obává o osud SSSR. In: *Mladá fronta, rubrika Minuty našeho času*. Ročník XLVI, číslo 45/14 095, ze dne 22. 2. 1990, s. 1.

Nesignováno. Odmítnutí víz. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 46/14 096, ze dne 23. 2. 1990, s. 5.

Nesignováno. USA – SSSR: Objevil se spor. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 47/14 097, ze dne 24. 2. 1990, s. 5.

Nesignováno. Připomínalo to Letnou. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 48/14 098, ze dne 26. 2. 1990, s. 5.

VOLBY ESTONSKO – 18. 3. (11. – 25. 3.) + LOTYŠSKO – 18. 3. (11. – 25. 3.)

(11., 18. a 25. 3. nevyšlo – neděle)

16., 23. a 24. 3. nic nepsali

ČTK. Rušno na sovětských křižovatkách. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 60/14 110, ze dne 12. 3. 1990, s. 3.

Nesignováno. Další článek řetězu. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 61/14 111, ze dne 13. 3. 1990, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Gorbačov se nebojí. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 62/14 112, ze dne 14. 3. 1990, s. 1 a 5.

DOUBRAVA, Jiří. Problémy prý žádné nebudou. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 63/14 113, ze dne 15. 3. 1990, s. 5.

Nesignováno. Rozbouřené Pobaltí hledá. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 66/14 116, ze dne 19. 3. 1990, s. 3.

DOUBRAVA, Jiří. Druhé kolo říká víc. In: *Mladá fronta, rubrika Poznáváme*. Ročník XLVI, číslo 66/14 116, ze dne 19. 3. 1990, s. 3.

Nesignováno. Lotyšsko – volby: Fronta zvítězila. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 67/14 117, ze dne 20. 3. 1990, s. 5.

Nesignováno. Estonsko: Radši při zdi. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 68/14 118, ze dne 21. 3. 1990, s. 5.

NEZÁVISLOST LITVY – 11. 3. 1990 (4. – 18. 3.)

(4., 11., 18. nevyšlo – neděle)

5., 7., 8., 10., 16. 3. nic nepsali

ČTK. Sajudis už má 88. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 55/14 105, ze dne 6. 3. 1990, s. 5.

ČTK. Litva tvrdě za tvrdé? In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 58/14 108, ze dne 9. 3. 1990, s. 5.

Nesignováno. Rušno na sovětských křižovatkách. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 60/14 110, ze dne 12. 3. 1990, s. 3.

ČTK. Směr Litvy: Nezávislost. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 61/14 111, ze dne 13. 3. 1990, s. 1.

DOUBRAVA, Jiří. Bílý jezdec na bílém koni. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 61/14 111, ze dne 13. 3. 1990, s. 5.

BUCHERT, Viliam. Nezávislost – právo národů. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 61/14 111, ze dne 13. 3. 1990, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Gorbačov se nebojí. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 62/14 112, ze dne 14. 3. 1990, s. 1 a 5.

DOUBRAVA, Jiří. Problémy prý žádné nebudou. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 63/14 113, ze dne 15. 3. 1990, s. 5.

ČTK. Chtějí odluku. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 65/14 115, ze dne 17. 3. 1990, s. 1.

Nesignováno. První zkušební výstřely. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 65/14 115, ze dne 17. 3. 1990, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Horká zima v Kremlu a okolí. In: *Mladá fronta*. Ročník XLVI, číslo 65/14 115, ze dne 17. 3. 1990, s. 5.

1991

BLOKÁDY V POBALTÍ – Litva 11. – 13. 1., Lotyšsko 13. – 27. 1. 1991 (4. 1. – 3. 2.)

(6., 13., 20. a 27. 1. a 3. 2. nevyšlo – neděle)

4., 7. 1. a 2. 2. nic nepsali

Nesignováno. Kapitulace Litvy? In: *Mladá fronta DNES, rubrika Ze světa*. Ročník II, číslo 4, ze dne 5. 1. 1991, s. 3.

Nesignováno. Elitní jednotky vyrazily. Mraky nad Pobaltím. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 6, ze dne 8. 1. 1991, s. 5.

jd. Litevská premiérka podala demisi. Pobaltí prý není Kuvajt. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 7, ze dne 9. 1. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Obrněnci v ulicích. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 8, ze dne 10. 1. 1991, s. 1.

Nesignováno. Vyhne se Estonsku přívál Rudé armády? Spor má řešit komise. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 8, ze dne 10. 1. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Litevská premiérka už dál nechtěla. Nad Pobaltím zamračeno. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 8, ze dne 10. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Litva prý vedení nevěří. Důrazný hlas z Moskvy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 9, ze dne 11. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Promoskevský převrat v Litvě na spadnutí. Ultimáta ve Vilniusu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 10, ze dne 12. 1. 1991, s. 3.

Nesignováno. Tanky v Litvě zabíjejí lidi i ideály. Gorbačov: Pachatel, nebo oběť? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 5.

FIALA, Zbyněk. Litva a my. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1.

LESCHTINA, Jiří a Tomáš MAREK. Na sněmu Občanského fóra došlo k přijatelné remíze. Široce pojatá strana. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1.

DOUBRAVA, Jiří. Chtěl to Gorbačov opravdu takhle? Ne krok, ale skok zpátky. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Hlasy proti vojenskému zásahu. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Reakce na vývoj v Litvě*. Ročník II, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. List The Guardian předpovídá konec politického života M. Gorbačova. Moskevští Piláti si myjí ruce. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 12, ze dne 15. 1. 1991, s. 1 a 5.

BUCHERT, Viliam. Může za všechno Michail Gorbačov? Kvadratura kruhu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 12, ze dne 15. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Pokus o reprízu litevského scénáře. Komunisté vyhrožují. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 1.

GRYBAUSKAS, Almis. Původní zpráva pro MFD z Litvy. Desítky lidí zmizely. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Parlament o paktu a Litvě. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 14, ze dne 17. 1. 1991, s. 2.

Nesignováno. SSSR-parlament: Ne svobodě tisku. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 14, ze dne 17. 1. 1991, s. 5.

GRYBAUSKAS, Almis. Telefonát z Litvy pro MFD. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 14, ze dne 17. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. V Litvě zatím jen smutek. Kde je hnízdo stalinismu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 14, ze dne 17. 1. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. V Litvě smutek a obavy. Parlament čeká na útok. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 15, ze dne 18. 1. 1991, s. 2.

Nesignováno. Gorbačovův zmocněnec ve Vilniusu. Zbili je, opili, a nakonec vyhodili. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 15, ze dne 18. 1. 1991, s. 2.

Nesignováno. Lotyšsko-situace: Trestní stíhání. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 15, ze dne 18. 1. 1991, s. 2.

Nesignováno. Viděli na vlastní oči v Litvě. Tanky drtily těla. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 16, ze dne 19. 1. 1991, s. 3.

Nesignováno. Velvyslanec k Litvě. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 1.

DOUBRAVA, Jiří. Pobaltí – v Rize se střílí. Ohně proti požáru. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 1.

Nesignováno. SSSR-Pobaltí: Odstup, Michail! In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Boris Jelcin kritizuje zásahy v Pobaltí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 18, ze dne 22. 1. 1991, s. 1 a 5.

pch. STOP násilí! In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 18, ze dne 22. 1. 1991, s. 1 a 2.

DOUBRAVA, Jiří. Sovětské křeče v Pobaltí. Otazník zůstává. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Poznamenáváme*. Ročník II, číslo 18, ze dne 22. 1. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Litva s rozžatou svící. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 3.

Nesignováno. Lotyšsko-situace: Vyšetřování. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Evropský parlament proti pomoci SSSR. Letoun bez pilota? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 5.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Ivana. Zdání klidu je klamné. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Riga-Moskva: Šance ještě žije. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Neobvyklá sebeobhajovací řeč prezidenta SSSR. Naštvali ho (skoro) všichni. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Landsbergis obviňuje Gorbačova. Prý může za všechno. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 20, ze dne 24. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Ruský parlament se ne a ne vyjádřit. Oni nic, oni muzikanti. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 21, ze dne 25. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Výzva k jednání. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 22, ze dne 26. 1. 1991, s. 3.

Nesignováno. Referendum v Estonsku? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 23, ze dne 28. 1. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Konec vozové hradby. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Poznáváme*. Ročník II, číslo 24, ze dne 29. 1. 1991, s. 5.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Ivana. První mrazivý závan. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Poznáváme*. Ročník II, číslo 25, ze dne 30. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. „Černý plukovník“. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 26, ze dne 31. 1. 1991, s. 5.

Nesignováno. Smlouva připravena. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 27, ze dne 1. 2. 1991, s. 5.

SRPNOVÝ PUČ – 19. – 22. 8. 1991 (12. – 29. 8.)

(18. a 25. nevyšlo – neděle)

12., 13., 14., 15. 8. nic nepsali

Nesignováno. Kdy kobyla nejvíc kope? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 191, ze dne 17. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. „Exekuce“ M. Gorbačova? In: *Mladá fronta DNES, rubrika Přečetli jsme*. Ročník II, číslo 192, ze dne 19. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Smlouva znepokojuje. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 192, ze dne 19. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Gorbačov svržen, studená sprcha z Moskvy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Reakce na puč. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Vlnobití na burzách. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 5.

PECHÁČKOVÁ, Marcela. Nepropadejme iluzím. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 2.

DOUBRAVA, Jiří. Lidé proti tankům. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

Zpravodajové MF DNES. Varování turistům. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 2.

LESCHTINA, Jiří. Smečka v patách. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentář*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

ouš, sla, tma. Reakce na puč v SSSR. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

jet. Hrozí příliv uprchlíků. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Bez StB. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

FIALA, Zbyněk. Ropy spíše víc. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. „Prý smrtelné nebezpečí“. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Prohlášení nového vedení v SSSR. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Sesazení Gorbačova jako sesazení Chruščova? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Janajev ke světu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Chronologie vlády M. Gorbačova. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Ti, kteří se chopili moci. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Demonstrace síly. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 5.

išt. Gorbačov zasluhuje úctu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. První dnešní mrtví. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Trojka odpadla? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Jak to tedy je? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

PLACHETKA, Jan. Tankový mír. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Sympatie na dálku. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

pp. Komsomolka ilegálně. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Neústavní moc. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 2.

Zpravodajové MFD. Na hranici klid. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

KOMÁREK, Martin. Jsme ohroženi. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentář*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

iv. Zeptali jsme se Jana Kalvody. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Zeptali jsme se*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

tma. Komunisté se distancují. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

DOUBRAVA, Jiří. Nevyjde to! In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Ne každý puč se podaří. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Ohlasy ze světa*. Ročník II, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Opět Gorbačov. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 5.

vib. Zraněn náš student. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

PRAVDA, Petr. Puč, který stmelí lid. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 3.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Ivana. Do Evropy konkrétně. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 5.

HRBKOVÁ Renata a Jan PLACHETKA. Nevěří nikomu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 7.

vm. Banka váhá. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

DOČEKAL Boris a Jindřich FILO. Daleko od Moskvy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 3.

ŠABATA, Petr. Já nic, to Moskva. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentář*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Pankin proti Janajevovi. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

BAROCH, Pavel. Jak dál obchodovat se SSSR? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Tři dny, které otřásl SSSR. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Chronologie puče*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 4.

ČTK. A. Jakovlev o úloze KSSS v puči. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 5.

VODIČKA, Milan. Proč puč selhal. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Proč zkrachovali. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

DOUBRAVA, Jiří. Sbohem, komunisme? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1 a 5.

sla. Skončené reformovat nelze. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

DOUBRAVA, Jiří. Čert s vámi, prohrajete! In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

pch. Havel o Gorbačovovi: Musí měnit. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Parlament o převratu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

MATĚJOVSKÝ, Vladimír. Šance pro silný hlas. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentář*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Velvyslanec SSSR v ČSFR. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Krátce*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

HRBKOVÁ, Renata. Neutekl skoro nikdo. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

MATĚJOVSKÝ, Vladimír. Železa máme dost. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Naše závislost na SSSR*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Svět k důsledkům puče. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 4.

jd. Vlny kádrových změn. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Jaký den po dnu zázraků. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 5

Nesignováno. Zatýkáni mezi pučisty. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Děkuje, pomohli jste. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Rozhovor*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Gorbačov možná dopředu varován. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 5.

NEFF, Ondřej. Co je žabomyší. In: *Mladá fronta DNES, příloha MF DNES PLUS*. Ročník II, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

Zahraniční zpravodajové. Svět byl ohrožen! In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Bude čistka důkladná? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1 a 3.

Nesignováno. Volnějšší hranice. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

ŠEVČÍK, Libor. Věčnost. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Zamyšlení při sobotě*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

ŠPINĚV, Alexandr. Rusko není bolševismus. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1 a 2.

BUCHERT, Viliam. Tragický vítěz – Gorbačov. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

VODIČKA, Milan. Moc odchází z Moskvy. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

DOUBRAVA, Jiří. Převrat. In: *Mladá fronta DNES, příloha MF DNES VÍKEND*. Ročník II, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Václav Havel k rezignaci Gorbačova. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Aurora sestra Titaniku. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 1 a 5.

ve. Konec jedné epochy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Co pučistě? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Přání Lenina se splní. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Jednou větou. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 5.

ČTK. Bez názvu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 5.

ve. Glosujeme. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. V SSSR uklízejí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 1 a 5.

MFD. Zákaz nikdo nechce. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 2.

MAREK, Tomáš. Varující prst Moskvy. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentář*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 2.

TUČEK, Josef. Jaderná nejistota. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Naše závislost na SSSR*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 4.

ČTK. Sebevraždy a dohady. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Gorbačovovo poselství z Krymu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Svět prý ohrožen nebyl. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 5.

BUCHERT, Viliam. Stará známá písnička. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Poznáváme*. Ročník II, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Puč v SSSR pokračuje? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 1 a 5.

SLAVÍK, Ivo. Kdo hrál mrtvého brouka? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 3.

FIALA, Zbyněk. Jelcin byl varován. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Ze zákulisí*. Ročník II, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 5.

VODIČKA, Milan. Jaderná krize teprve přijde. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Co všechno mají komunisté? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 5.

UZNÁNÍ NEZÁVISLOSTI POBALTÍ SOVĚTSKÝM SVAZEM – 6. 9. 1991 (31. 8. – 13. 9.)

1. a 8. 9. nevyšlo – neděle

12. 9. nic nepsali

Nesignováno. Sovětský rozpad, ekonomika na dně. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 203, ze dne 31. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Svaz slábne – rozpad pokračuje. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 204, ze dne 2. 9. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. „Gorbačov je jiný...“ In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Dále od kraje propasti. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Sedm bodů pro spásu. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Dokumentace*. Ročník II, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Dva, kteří se vrátí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 206, ze dne 4. 9. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Žádná ochrana hranic. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 206, ze dne 4. 9. 1991, s. 5.

Nesignováno. Měření sil. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 207, ze dne 5. 9. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Pobaltí míří do New Yorku. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 207, ze dne 5. 9. 1991, s. 5.

Nesignováno. Podmínkou je nezávislost. In: *Mladá fronta DNES, rubrika Citujeme*. Ročník II, číslo 207, ze dne 5. 9. 1991, s. 5.

Nesignováno. Gorbačov pohrozil. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 1 a 5.

DOUBRAVA, Jiří. Sjednotit se rozdělením. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 5.

Nesignováno. SSSR uznal Pobaltí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 209, ze dne 7. 9. 1991, s. 1 a 3.

HEJDUK, Zdeněk. Svaz mrtev, ať žije Svaz! In: *Mladá fronta DNES, rubrika Komentujeme*. Ročník II, číslo 209, ze dne 7. 9. 1991, s. 3.

Nesignováno. Přežijí v SSSR zimu? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 210, ze dne 9. 9. 1991, s. 1.

Nesignováno. Problém – potraviny a palivo. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 210, ze dne 9. 9. 1991, s. 5.

Nesignováno. J. Dienstbier do Pobaltí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 210, ze dne 9. 9. 1991, s. 5.

DOUBRAVA, Jiří. Každý den historický. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 211, ze dne 10. 9. 1991, s. 1.

Nesignováno. Dialogy v Moskvě a Tallinnu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 211, ze dne 10. 9. 1991, s. 5.

Nesignováno. V Moskvě o lidských právech. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 212, ze dne 11. 9. 1991, s. 1 a 5.

Nesignováno. Pobaltí do OSN. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 214, ze dne 13. 9. 1991, s. 1.

VZNIK SNS A ROZPAD SSSR – 8. – 26. 12. 1991 (1. 12. – 2. 1. 1992)

(1., 8., 15., 22., 29. 12. – nevyšlo + 24., 25., 26. 12. – Vánoce, 1. 1. taky nevyšly)

DOUBRAVA, Jiří. Ukrajina zvolila...a odchází. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 281, ze dne 2. 12. 1991, s. 1.

DOUBRAVA, Jiří. Ukrajina je nová veličina na mapě Evropy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 281, ze dne 2. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Zrodila se nová Ukrajina. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 1 a 8.

pch. Respekt k Ukrajině. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 2.

VESELÝ, Josef. „Evropa musí bývalý SSSR spoutat závazky a povinnostmi“. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 9.

Nesignováno. Nezávislý Kyjev vstupuje na scénu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 283, ze dne 4. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Obavy z nového převratu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 283, ze dne 4. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Dezintegrace hrozí válkou. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 283, ze dne 4. 12. 1991, s. 8.

VODIČKA, Milan. Uznat Ukrajinu, ale... In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 283, ze dne 4. 12. 1991, s. 9.

DOUBRAVA, Jiří. Ukrajina oslavuje, mapa světa se změnila. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 283, ze dne 4. 12. 1991, s. 9.

List Izvěstija. Hrozba sociálního výbuchu v armádě. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 283, ze dne 4. 12. 1991, s. 9.

Nesignováno. ČSFR uzná Ukrajinu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 284, ze dne 5. 12. 1991, s. 1.

DOUBRAVA, Jiří. Spor o hranice Ukrajiny. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 284, ze dne 5. 12. 1991, s. 5.

Nesignováno. Přivolá pádivá inflace zpět totalitu? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 284, ze dne 5. 12. 1991, s. 5.

Nesignováno. Podpis smlouvy i bez Ukrajiny. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 285, ze dne 6. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Sociální výbuch v Rusku? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 285, ze dne 6. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Vláda zmrazí třetinu platů. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 285, ze dne 6. 12. 1991, s. 8.

Komsomolskaja Pravda. Gorbačov na konci dráhy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 285, ze dne 6. 12. 1991, s. 9.

Nesignováno. Moskvě hrozí hlad. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 286, ze dne 7. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Vojáci dostali přidáno. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 286, ze dne 7. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Uznali jsme Ukrajinu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Sovětský svaz zanikl včera v Brestu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Proces rozpadu na východě. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Gorbačov: Jugoslávská válka žertem proti rozpadu SSSR. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 8.

DOUBRAVA, Jiří. Bojíme se možného puče. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 9.

Nesignováno. Den po konci CCCP. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Je konec Sovětskému svazu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 8.

VESELÝ, Josef. Poslední ostrov stability. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 8.

DOUBRAVA, Jiří. Gorbačov v televizi. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 9.

Die Welt. Svět o zániku Sovětského svazu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 9.

jd. Agónie kolosu na východě. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Co s rozpadající se říší? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Zima bude hrozivá. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 8.

Le Figaro. Gorbačov – revolucionář z náhody. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 9.

VODIČKA, Milan. Kdo kontroluje rakety? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 9.

Nesignováno. Jelcin: Gorbačov není proti Společenství. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 290, ze dne 12. 12. 1991, s. 1 a 5.

DOUBRAVA, Jiří. Armáda znovu na koni. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 290, ze dne 12. 12. 1991, s. 5.

Nesignováno. V parlamentu opět vítězství Jelcina. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Sovětský parlament čeká na rozhodnutí středoasijských republik z Ašchabádu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 8.

VANÍČEK, Zdeněk. Turecko přitahuje neslovanské státy rozpadnutého Sovětského svazu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 9.

Nesignováno. Sbohem SSSR a Michailu Gorbačovovi. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 292, ze dne 14. 12. 1991, s. 1 a 3.

DOUBRAVA, Jiří. Ne Sovětskému svazu, ale... In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 292, ze dne 14. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. NATO děsí vývoj v SSSR. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 292, ze dne 14. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Nebezpečný SSSR. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 292, ze dne 14. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Jelcin se dohodl s ministrem obrany. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 293, ze dne 16. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Ševarnadze: Nespěchat s demisí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 293, ze dne 16. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Baker v Kremlu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 294, ze dne 17. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Spekulace o Gorbačovovi. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 294, ze dne 17. 12. 1991, s. 8.

DOUBRAVA, Jiří. Velmoc, která je a není. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 294, ze dne 17. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. SSSR zanikne koncem roku. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 295, ze dne 18. 12. 1991, s. 1 a 8.

Nesignováno. Jelcin odepsal Gorbačova. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 295, ze dne 18. 12. 1991, s. 8.

DOUBRAVA, Jiří. Velká armádní tajenka. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 295, ze dne 18. 12. 1991, s. 9.

Nesignováno. Kazachstán má námitky. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 296, ze dne 19. 12. 1991, s. 5.

Nesignováno. Demise Gorbačova? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 297, ze dne 20. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Aktivita Ruska na troskách Sovětského svazu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 297, ze dne 20. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Gorbačov varuje a navrhuje. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 297, ze dne 20. 12. 1991, s. 8.

Nesignováno. Konkrétní datum zatím chybí. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 298, ze dne 21. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Kohl telefonoval s Gorbačovem. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 298, ze dne 21. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Ševarnadze: Závěrečná porada. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 298, ze dne 21. 12. 1991, s. 3.

DOUBRAVA, Jiří. Rozpad stále rychlejší. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 298, ze dne 21. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Sbohem, země Sovětů. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Náš postoj k novému společenství. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Dohody nového Společenství i o nedotknutelnosti hranic. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Z historie Sovětského svazu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Klíč k jaderným zbraním. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Velká Británie: Sir Michail Gorbačov? In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Moldavsko: Opozice: Snegur zradil lid. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Ohlasy na summit v Alma-Atě. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

DOUBRAVA, Jiří. Konec a začátek sporů. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Michail Gorbačov podal demisi. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

VODIČKA, Milan. Muž, který změnil svět. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

DOUBRAVA, Jiří. Dobře udělal to, co nechtěl. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 3.

jd. A také kdysi hrával Romea... In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Životopis Michaila Sergejeviče Gorbačova. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Sovět republik odhlasoval definitivní konec SSSR. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Byl jsem rozhodně pro nezávislost národů. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Bush děkuje Gorbačovovi. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 4.

PECHÁČKOVÁ, Marcela. Ohlasy z Československa. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Osobnost, která vrátila východní Evropě svobodu a demokracii. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Nastávají první problémy. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 1 a 3.

Nesignováno. Gorbačov je v perfektní formě a oslaví silvestra v Moskvě. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 3.

POŠUSTA, Pavel. Řešení přinesl Jelcin. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 3.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Ivana. Porušená rovnováha. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 3.

GORBAČOV, Michail. Likvidovali jsme, aniž bychom budovali. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Gruzie-SNS: Vítr z plachet oponentům. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 3.

VODIČKA, Milan. USA – SNS: v očekávání úskalí nového druhu. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 302, ze dne 30. 12. 1991, s. 9.

jd. Ruská vlajka v Praze. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 303, ze dne 31. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. První summit SNS s rozpory. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 303, ze dne 31. 12. 1991, s. 1 a 3.

Nesignováno. „Být nyní v kůži kolegů, byl bych zděšen.“ In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 303, ze dne 31. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Strategické jsou zbraně, ale i chléb. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 303, ze dne 2. 1. 1992, s. 1 a 5.

Nesignováno. Vážné pochybnosti o šancích SNS. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 303, ze dne 2. 1. 1992, s. 5.

LIDOVÉ NOVINY

1989 – samizdatový měsíčník

PROTESTY GRUZIE – 9. 4. 1989 (2.4. – 16. 4.)

jp. Abcházie a Gruzie. In: *Lidové noviny*. Ročník 2, číslo 5, z května 1989, s. 14.

LIDSKÝ ŘETĚZ – 23. 8. 1989 (16.8. – 30.8.)

jam. Litva v roce jedna. In: *Lidové noviny*. Ročník 2, číslo 9, ze září 1989, s. 17.

1990 – vychází dvakrát týdně

VOLBY LITVA – 24. 2. (17. 2. – 3. 3.)

Vyšly: 17., 21., 24. a 28. 2. + 3. 3.

17., 24. a 28. 2., 3. 3. nic nepsali

VOLBY ESTONSKO – 18. 3. (11. – 25. 3.) + LOTYŠSKO – 18. 3. (11. – 25. 3.)

Vyšly: 14., 17., 21. a 24. 3.

17. 3. nic nepsali

PETRÁNEK, Jan. Horizont těchto dnů. In: *Lidové noviny*. Ročník III, číslo 20, ze dne 14. 3. 1990, s. 3.

PETRÁNEK, Jan. SSSR: Změna systému. In: *Lidové noviny*. Ročník III, číslo 22, ze dne 21. 3. 1990, s. 3.

PETRÁNEK, Jan. Litva v množném čísle. In: *Lidové noviny*. Ročník III, číslo 23, ze dne 24. 3. 1990, s. 3.

NEZÁVISLOST LITVY – 11. 3. 1990 (4. – 18. 3.)

(4., 11., 18. nevyšlo – neděle) + nevyšlo: 5., 6., 8., 9., 12., 13., 15., 16. 3.

7., 10., 14. 3. nic nepsali

PETRÁNEK, Jan. Litva odchází, prezident přichází. In: *Lidové noviny*. Ročník III, číslo 21, ze dne 17. 3. 1990, s. 1.

1991

BLOKÁDY V POBALTÍ – Litva 11. – 13. 1., Lotyšsko 13. – 27.1. 1991 (4. 1. – 3. 2.)

(6., 13., 20. a 27. 1. a 3. 2. nevyšlo – neděle)

4., 5., 7., 28. a 30. 1. nic nepsali

Nesignováno. Moskva vysílá výsadkáře. Co čeká Pobaltí? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 6, ze dne 8. 1. 1991, s. 4.

Nesignováno. Zpravodajství ze zahraničí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 6, ze dne 8. 1. 1991, s. 4.

Nesignováno. Rušné Pobaltí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 7, ze dne 9. 1. 1991, s. 1.

ŠTĚTINA, Jaromír. „Frontální útok“. Pobaltí žádá solidaritu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 8, ze dne 10. 1. 1991, s. 1 a 4.

Nesignováno. Vilnius: Relativní klid. Vojácké dementi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 9, ze dne 11. 1. 1991, s. 1 a 4.

Nesignováno. Napětí ve Vilniusu trvá. Armáda v ulicích. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 10, ze dne 12. 1. 1991, s. 1 a 4.

PETRÁNEK, Jan. Svědectví mrtvých. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1.

Nesignováno. Z projevu prezidenta republiky V. Havla. Napíšu Gorbačovovi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1.

em. Před velvyslanectvím SSSR v Praze. Podpora Litvě. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 2.

Nesignováno. Vláda ČSFR k situaci v Litvě. Podlomená důvěra. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 2.

jp. Litevská tragédie. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 1 a 3.

Redakce Lidových novin. Protestujeme! In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 2.

ŠTĚTINA, Jaromír. Odpor Litvy proti agresii. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 12, ze dne 15. 1. 1991, s. 1 a 4.

VANÍČEK, Vratislav. Litva, Rusko a Evropa. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 1.

Nesignováno. Pobaltí: Zahlazování stop. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 1 a 4.

ŠTĚTINA, Jaromír. Obrana Rigy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 13, ze dne 16. 1. 1991, s. 4.

SLEZÁKOVÁ, Alena a Zdeněk POKORNÝ. Svoboda je nedělitelná. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 14, ze dne 17. 1. 1991, s. 1 a 2.

ŠTĚTINA, Jaromír. Litva se obrací k OSN. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 14, ze dne 17. 1. 1991, s. 1 a 3.

Nesignováno. Konec gласnosti? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 14, ze dne 17. 1. 1991, s. 3.

- ŠTĚTINA, Jaromír. Pobaltí není ve stínu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 15, ze dne 18. 1. 1991, s. 4.
- ŠTĚTINA, Jaromír. Rozhovor za barikádami. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 15, ze dne 18. 1. 1991, s. 4.
- Nesignováno. Lotyšsko varuje Gorbačova. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 16, ze dne 19. 1. 1991, s. 1 a 3.
- ŠTĚTINA, Jaromír. Odhalení v Rize. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 4.
- Nesignováno. Poslanci v Litvě. Uznáme nezávislost? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 2.
- Nesignováno. Ve Vilniusu klid. Opevněný parlament. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 17, ze dne 21. 1. 1991, s. 4.
- js. Václav Havel k událostem v Rize. Summit co nejdříve. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 18, ze dne 22. 1. 1991, s. 1 a 2.
- Nesignováno. Estonský předák v Moskvě. Řádění černých baretů. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 18, ze dne 22. 1. 1991, s. 1 a 4.
- Nesignováno. Sankce Evropy proti SSSR. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 1.
- jp. Gorbačov kondoluje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 4.
- Nesignováno. Sněmovna reprezentantů jedná o Pobaltí. J. Heinz: Zastavme pomoc! In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 20, ze dne 24. 1. 1991, s. 1 a 4.
- Nesignováno. USA i Evropa proti násilí v Pobaltí. Parlamenty žádají sankce. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 21, ze dne 25. 1. 1991, s. 1 a 4.
- Nesignováno. Senát USA odsoudil ozbrojený zásah v Pobaltí. Pohřeb obětí v Rize. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 22, ze dne 26. 1. 1991, s. 4.
- Nesignováno. Litva: Černé barety opět zasahují. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 24, ze dne 29. 1. 1991, s. 4.
- Nesignováno. Rusko-Litva. Jednání o smlouvě. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 26, ze dne 31. 1. 1991, s. 4.
- Nesignováno. Sovětský svaz: Napětí nepolevuje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 28, ze dne 2. 2. 1991, s. 4.
- SRPNOVÝ PUČ – 19. – 22. 8. 1991 (12. – 29. 8.)
- (18. a 25. nevyšlo – neděle)
14. 8. nic nepsali
- ŠTĚTINA, Jaromír. Tři rány matičce partaji. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 186, ze dne 12. 8. 1991, s. 1 a 8.
- Nesignováno. Zpravodajství ze zahraničí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 187, ze dne 13. 8. 1991, s. 3.
- Nesignováno. Nová svazová smlouva: SSSR na věčné časy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 190, ze dne 16. 8. 1991, s. 3.
- Nesignováno. Jakovlev odchází ze strany a varuje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 191, ze dne 17. 8. 1991, s. 3.
- ŠTĚTINA, Jaromír. Hlavní město SSSR v Alma-Atě? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 191, ze dne 17. 8. 1991, s. 3.

ŠTĚTINA, Jaromír. Krok k sametové diktatuře. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 192, ze dne 19. 8. 1991, s. 1 a 8.

Nesignováno. Vláda je vážně znepokojena. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 192, ze dne 19. 8. 1991, s. 3.

PETRÁNEK, Jan. Vykolejená perestrojka. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Mráz obchází Kremlem. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

jš, ag. Černá auta u dači. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

ŠTĚTINA, Jaromír. Drama v sídle parlamentu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 3.

ŠTĚTINA, Jaromír. Včera, 23:30. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

jaš. Zdroj jistoty je doma. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 12.

VEIS, Jaroslav Veis a Rudolf ZEMAN. Svornost místo šarvátek. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1 a 2.

Nesignováno. Doprava do SSSR: Zatím beze změn. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Sdělení FMZV. Riziko. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Varování i pro nás? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Nebezpečí zatím nehrozí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Velké obavy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

HANÁK, Jiří. Fraktura. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Noví vládcí vysvětlují. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Výzvy k neposlušnosti. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

LN. Drak šlehá kolem sebe. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Gorbačovova éra v datech. Šest let, šest měsíců, osm dní. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Nová svazová smlouva. Těžce počaté, ale nenarozené dítě. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Stejná chyba – dovolená. Jak sesazovali Chruščova. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Složení „Státního výboru pro výjimečný stav“. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

AP. Kdo je Gennadij Janajev. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Prohlášení sovětského vedení. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 5.

jš. Výnos prezidenta Ruské federace. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Výzva k sovětskému lidu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Prohlášení G. Janajeva šéfům vlád a generálnímu tajemníkovi OSN. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 5.

FOREJT, Jiří. Vzhůru zpátky do třetihor. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 5.

ROHAN, Jiří. Londýn v šoku. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 5.

KYPR, Petr. Nová hranice světů. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 5.

Nesignováno. Obavy východní Evropy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 6.

Nesignováno. Západ mírně hrozí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 6.

Nesignováno. Saddám vítá změnu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 6.

Nesignováno. Mimořádná schůze parlamentu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 12.

jp. Kontakty v obtížné době. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 12.

Nesignováno. Koordinační porada. O východní hranici. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 12.

URBAN, Jan. Náš kus žvance. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Pro návrat Gorbačova. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

ŠTĚTINA, Jaromír. Je 00.02 – slyším střelbu! In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 12.

ŠTĚTINA, Jaromír. O tom jsem s vámi nemluvil. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1 a 3.

ts. Opozice není bez šance. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Na katastrofy připraveni. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Škodovka se bojí škod. Dodrží SSSR smlouvy? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

KŘÍŽ, Karel. Smeták, vápno a hlad? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Situace je klidná. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

jiř. Komunisté o sovětském svazu. Neštěstí pro demokracii. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. H.-D. Genscher: Urychlit přidružení. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

jš. Průzkum mezi Moskvany. Dvě třetiny proti pučistům. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Kam sahá ústřední moc? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Stop hospodářské pomoci. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Jak zatkli M. G. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 3.

PETRÁNEK, Jan. Problém po převratu: Co dál? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 4.

LLOYD, John. Tento týden ukáže. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 4.

FOREJT, Jiří. Očekávané přišlo překvapivě. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 4.

ŠTĚTINA, Jaromír. Tři minuty po půlnoci. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 4.

jaš. Všestranný dialog. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 194, ze dne 21. 8. 1991, s. 12.

SMETÁNKA, Tomáš. Pobídka. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Gorbačov se vrací, Jelcin vyhrává. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1 a 3.

Nesignováno. Střelba u barikád. Zraněný fotograf. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

ač. Potřebujeme jasné záruky. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Havel Jelcinovi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Čalfa o SSSR. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

mc. Ministr obrany k bezpečnostní situaci. Udělali jsme vše... In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. L. Kravčenko zbaven funkce. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 3.

Reuters. Muž, který rozhodl. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 4.

fsch. Nejdůležitější jsou informace. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 4.

ŠTĚTINA, Jaromír. Kterak ruští poslanci zajali jednotku sovětské armády. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 4.

JÍRŮ, Jaroslav. O puč pozadu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 4.

LN. Tentokrát jsme s nimi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 12.

jí. Sviták coby prorok. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 12.

Nesignováno. Pokus o převrat selže. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 12.

PETRÁNEK, Jan. Sebevražedný puč. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Gorbačov zpátky v Moskvě. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1 a 12.

Nesignováno. Gorbačov k novinářům. Nejtěžší zkouška. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1 a 12.

Nesignováno. Poselství ze SSSR. Prezident děkuje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

dr. Federální vláda o bezpečnosti státu. Jsme připraveni. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 1.

nel. Zadostiučinění a úcta. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Zpravodajství z domova. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Pohotovost zrušena. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. The Times: Poučení pro Evropu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Kdo jsou noví ministři. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Po oslavách pomoc. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 3.

ŠTĚTINA, Jaromír. Viceprezident Ruska na otázku LN, kde jsou uvězněni členové junty: To je naše tajemství. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 3.

SLOANE, Wendy. Anatomie nepodařeného převratu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 4.

jš. Věděl Gorbačov o puči? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 4.

ŠTĚTINA, Jaromír. Zločin tentokrát potrestán. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 196, ze dne 23. 8. 1991, s. 4.

ŠTĚTINA, Jaromír. Moskva: Velký úklid. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1 a 12.

Nesignováno. Druhý den po krachu. Lavina v pohybu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

nel. Dienstbier o Pobaltí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 2.

ČERNÝ, Adam. Na břehu Rudého moře. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Schůzka Gorbačov – Jelcin. Poprvé po převratu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Vojáci stojí za Gorbačovem. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

LLOYD, John. Strana již nikdy nikoho a nikam. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Noviny bez Pravdy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 3.

PETRÁNEK, Jan. Konec jedné epochy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 1 a 12.

Nesignováno. Kompromisy nic neřeší. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 1.

AP. Evropu zajímá Pobaltí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 1.

PETRÁNEK, Jan. Čekají na jeřáb. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 1.

FIŠTEJN, Jefim. Kam s ním? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 2.

FRANĚK, Jiří. Kde byla televize? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. 1898-1991 KSSS: vzestup a pád. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Sebevražda Achromejeva. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Hrdina nechce řád. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Schwarzenberg u Jelcina. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Zajištění dokumentů. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Pravda nevyšla. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Sovětský kabinet ochromen. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 198, ze dne 26. 8. 1991, s. 3.

ŠTĚTINA, Jaromír. Žádné ovace pro MSG. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 1 a 12.

Nesignováno. Debolševizace, lustrace a my. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 1 a 12.

KREJČÍ, Milan. Puč prověřoval i nás. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 2.

Nesignováno. Zbytečný instrument? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 2.

ŠTĚTINA, Jaromír. Dvě sebevraždy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Rozkol v FKS. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Země sovětů ve varu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 3.

AP. SSSR: Co zbývá? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 4.

ŠTĚTINA, Jaromír. Byl jsem doma... In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 199, ze dne 27. 8. 1991, s. 4.

Nesignováno. Hrozí rozpad SSSR. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 1 a 12.

PETRÁNEK, Jan. Vzpoua v matrjošce. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Moldavsko: Vyhlášení nezávislosti. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 1.

ŠTĚTINA, Jaromír. Plukovník Martyrosjan: Zná jména zrádných generálů. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 3.

FOREJT, Jiří. Tragédie i fraška. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 200, ze dne 28. 8. 1991, s. 3.

jp. Tak trochu jsme to věděli. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Vláda SSSR padla. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 1.

jš. Tajné! In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 1.

KUBÁLEK, Dušan. Nejen o Jelcinovi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 2.

BULÍŘ, Aleš. Perestrojka po převratu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 4.

UZNÁNÍ NEZÁVISLOSTI POBALTÍ SOVĚTSKÝM SVAZEM – 6. 9. 1991 (31. 8. – 13. 9.)

(1. a 8. 9. nevyšlo – neděle)

Nesignováno. Rozpad pokračuje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 203, ze dne 31. 8. 1991, s. 1.

Nesignováno. Pobaltí – Francouzská mise. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 203, ze dne 31. 8. 1991, s. 3.

Nesignováno. Gorbačov v TV: Zachovat Svaz. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 204, ze dne 2. 9. 1991, s. 8.

Nesignováno. Západ chce reformy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 204, ze dne 2. 9. 1991, s. 8.

Nesignováno. USA – Pobaltí: Uznání dnes? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 204, ze dne 2. 9. 1991, s. 8.

Nesignováno. Tři dny o sedmi bodech. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 205, ze dne 3. 9. 1991, s. 1 a 16.

Nesignováno. Přiznání i obhajoba. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 206, ze dne 4. 9. 1991, s. 1 a 12.

Nesignováno. Prezident pracuje o přestávce. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 207, ze dne 5. 9. 1991, s. 3.

Nesignováno. Kreml odevzdá moc. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 1.

Nesignováno. Státní rada SSSR. První téma: Pobaltí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 208, ze dne 6. 9. 1991, s. 12.

Nesignováno. SSSR uznal Pobaltí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 209, ze dne 7. 9. 1991, s. 3.

Nesignováno. První konvoj z Vilnius. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 210, ze dne 9. 9. 1991, s. 3.

PETRÁNEK, Jan. Tři tallinské deklaráce. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 211, ze dne 10. 9. 1991, s. 1 a 4.

PETRÁNEK, Jan a Jaromír ŠTĚTINA. Moskva v lidské dimenzi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 212, ze dne 11. 9. 1991, s. 1 a 16.

JÍRŮ, Jaroslav. Pšenice s koukolem. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 212, ze dne 11. 9. 1991, s. 5.

PETRÁNEK, Jan a Jaromír ŠTĚTINA. Překvapivě hladký začátek. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 213, ze dne 12. 9. 1991, s. 1 a 4.

Nesignováno. Svaz čeká ekonomickou pomoc. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 214, ze dne 13. 9. 1991, s. 4.

VZNIK SNS A ROZPAD SSSR – 8. – 26. 12. 1991 (1. 12. – 2. 1. 1992)

(1., 8., 15., 22., 29. 12. – nevyšlo + 24., 25., 26. 12. – Vánoce, 1. 1. taky nevyšly)

4., 6. 12. nic nepsali

Reuters, ČTK. Ukrajinci pro nezávislost. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 281, ze dne 2. 12. 1991, s. 1 a 8.

Nesignováno. Opustí Ruckoj Jelcina? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 281, ze dne 2. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Zrodila se nová Ukrajina. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 1 a 16.

Nesignováno. Znepokojující vývoj. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 3.

Reuters. Ukrajina – profil. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 3.

Gazeta Wyborcza. „Osvícená“ diktatura. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 282, ze dne 3. 12. 1991, s. 3.

tj. Ukrajinu uznáme. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 284, ze dne 5. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Jelcin přidal vojákům. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 286, ze dne 7. 12. 1991, s. 4.

Reuters. Sovětský svaz končí. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 1 a 8.

Nesignováno. Přišlo jich jen dvě stě. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 287, ze dne 9. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Další krok k rozpadu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 1 a 16.

SLAVÍČEK, Jiří. Pařížský pohřeb. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 5.

Nesignováno. Gorbačov o demisi neuvažuje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Kam vede tato cesta? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 289, ze dne 11. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Nečekaná schůzka. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 290, ze dne 12. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Armáda zůstane celistvá. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 290, ze dne 12. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Vměšování vnějších sil. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 290, ze dne 12. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. I Rusko pro Brest. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Summit pěti v Ašchabádu. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 4.

POPESKI, Ron. Převrat je nepravděpodobný. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Přímé kontakty. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 291, ze dne 13. 12. 1991, s. 16.

Nesignováno. Přestřelky v Moldavsku. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 292, ze dne 14. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Ašchabád se přihlásil k Minsku. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 292, ze dne 14. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Nejistota z Moskvy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 292, ze dne 14. 12. 1991, s. 4.

ŠTĚTINA, Jaromír. Nebezpečí pod kontrolou. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 293, ze dne 16. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Škorpióni a sto tisíc marek. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 293, ze dne 16. 12. 1991, s. 3.

ŠTĚTINA, Jaromír. Kdo je v ringu? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 293, ze dne 16. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Jelcin před Gorbačovem. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 294, ze dne 17. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Vznikne obranný svaz? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 294, ze dne 17. 12. 1991, s. 16.

ŠTĚTINA, Jaromír. Konec Kremlu do konce roku. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 295, ze dne 18. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Nové jméno pro svaz. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 296, ze dne 19. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Poslanci se ještě nevzdávají. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 296, ze dne 19. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Ševarnadze nepřijede. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 296, ze dne 19. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. Rezignoval Gorbačov? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 297, ze dne 20. 12. 1991, s. 1 a 16.

Nesignováno. Vojáci na východ. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 297, ze dne 20. 12. 1991, s. 1 a 16.

Nesignováno. Tranzit přes ČSFR. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 298, ze dne 21. 12. 1991, s. 1.

ŠTĚTINA, Jaromír. Kazachstán chce bombu? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 298, ze dne 21. 12. 1991, s. 1 a 4.

Nesignováno. Bývalí nepřátelé – partneři. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 298, ze dne 21. 12. 1991, s. 4.

ČERNÝ, Adam. První krok – kdy a co dál? In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 298, ze dne 21. 12. 1991, s. 4.

ŠTĚTINA, Jaromír. Sovětský svaz neexistuje. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 1 a 12.

PETRÁNEK, Jan. Almaatská archa úmluvy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Data Gorbačovovy éry. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 299, ze dne 23. 12. 1991, s. 4.

PETRÁNEK, Jan. Gorbi et orbi. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Michail Gorbačov rezignoval. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1 a 4.

Nesignováno. Telegram na rozloučenou. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Muž, který změnil mapu světa. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. První konflikt na obzoru. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 1 a 8.

Nesignováno. V Tbilisi hoří domy. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 4.

WATES, Oliver. Muž mezi minulostí a budoucností. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 301, ze dne 28. 12. 1991, s. 4.

Nesignováno. V OSN již ani stopa po SSSR. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 302, ze dne 30. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Armáda – základ neshody. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 302, ze dne 30. 12. 1991, s. 7.

Nesignováno. Výprodej SSSR – Tajné zbraně. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 303, ze dne 31. 12. 1991, s. 1.

Nesignováno. Poslední Sovět. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 303, ze dne 31. 12. 1991, s. 3.

Nesignováno. Skládání nového domina. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 303, ze dne 31. 12. 1991, s. 1 a 16.

Nesignováno. Jedenáct prstů na spoušti? In: *Lidové noviny*. Ročník V, číslo 1, ze dne 2. 1. 1992, s. 1 a 4.

Nesignováno. Čalfa do Ruska. In: *Lidové noviny*. Ročník V, číslo 1, ze dne 2. 1. 1992, s. 1.

Seznam použitých obrázků

Obrázek 1: Nesignováno. In: *Lidové noviny*. Ročník 2, číslo 9, ze září 1989, s. 17.

Obrázek 2: Redakce Lidových novin. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 11, ze dne 14. 1. 1991, s. 2.

Obrázek 3: SLAVÍK, Herbert. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 19, ze dne 23. 1. 1991, s. 3.

Obrázek 4: The Economist. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 21, ze dne 25. 1. 1991, s. 5.

Obrázek 5: International Herald Tribune. In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

Obrázek 6: The Economist. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 1, a In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 195, ze dne 22. 8. 1991, s. 12.

Obrázek 7: JIRÁNEK, Vladimír. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 193, ze dne 20. 8. 1991, s. 1.

Obrázek 8: JIRÁNEK, Vladimír. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 197, ze dne 24. 8. 1991, s. 1.

Obrázek 9: VICO, Fidor. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 201, ze dne 29. 8. 1991, s. 1.

Obrázek 10: Newsweek. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 288, ze dne 10. 12. 1991, s. 16.

Obrázek 11: International Herald Tribune. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 294, ze dne 17. 12. 1991, s. 8, a In: *Rudé právo*. Ročník 1, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 14.

Obrázek 12: Archiv Lidových novin. In: *Lidové noviny*. Ročník IV, číslo 297, ze dne 20. 12. 1991, s. 1.

Obrázek 13: BRUŠEK, Jiří. In: *Mladá fronta DNES*. Ročník II, číslo 300, ze dne 27. 12. 1991, s. 1.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Klára Mališová	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2018/2019	
E-mail diplomantky/diplomanta: clairemalisova@gmail.com	
Studijní obor/forma studia: Žurnalistika/prezenční	
Předpokládaný název práce v češtině: Vybrané události období rozpadu Sovětského svazu a jejich obraz v českých médiích	
Předpokládaný název práce v angličtině: Main events of the period of dissolution of the Soviet Union in Czech media	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2019/2020	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování: V jednotlivých členských státech Sovětského svazu, stejně jako v Československu a dalších zemích, v 80. letech probíhaly masové protesty proti tehdejšímu režimu. V sovětských republikách byly o to naléhavější, jelikož státy postrádaly suverenitu a formálně neexistovaly jako samostatný stát. Některé země, jako například Pobaltí, ani nikdy neuznaly, že spadají pod SSSR, a celé období považovaly za okupaci. Protesty tak v těchto státech byly silnější a v druhé polovině 80. let se opakovaly téměř každý rok. Diplomová práce se bude zabývat tím, jakým způsobem a v jakém rozsahu o událostech v jednotlivých zemích Sovětského svazu pojednávaly tři české deníky – Lidové noviny, Mladá fronta (Mladá fronta DNES) a Rudé právo, a zda se jejich přístup k informování o dění nějakým způsobem lišil. Lidové noviny sice v roce 1989 vycházely v podobě samizdatového měsíčníku, o to více tedy bude zajímavé sledovat, zda a jak o dění periodikum informovalo. Pro období let 1990-1 již bude práce vycházet z článků deníku Lidové noviny. Diplomová práce se jmenovitě bude věnovat těmto událostem: z roku 1989 protestům v Gruzii, protestům v Pobaltí, známým pod názvem Zpívající revoluce, a případně masovým protestům v dalších zemích SSSR; z roku 1990 především výhře reformních stran šesti zemí Sovětského svazu ve volbách nad centrální Komunistickou stranou; a z roku 1991 srpnovému puči v SSSR, bojům v Pobaltí proti sovětskému vojsku, uznání nezávislosti pobaltských republik, vzniku Společenství nezávislých států a formálnímu rozpadu SSSR. Časový úsek mezi lety 1989 a 1991 byl zvolen proto, aby bylo zajištěno, že bude v denících referovat o dění dostatečné množství článků. Zároveň se v roce 1989 odehrávaly změny i v Československu, a to jak na politické, tak i mediální scéně – zejména Rudé právo se posléze zbavovalo nálepky komunistického deníku písíciho podle představ politických představitelů KSČ. Období je ohraničeno rokem 1991, jelikož v něm došlo k formálnímu rozpadu Sovětského svazu. Odrazu revolučních událostí v sovětských zemích a rozpadu Sovětského svazu: v českých médiích se doposud žádná diplomová ani disertační práce nevěnovala. Mediálnímu obrazu dění v SSSR se věnuje několik prací, avšak soustředí se na jiné časové období než na devadesátá léta – většinou jde o léta čtyřicátá, tedy o válečné a poválečné období, nebo o období studené války. Práce, které se věnují rozpadu SSSR, se zaměřují spíše na následný vývoj v jednotlivých nově vzniklých zemích. Tyto práce zároveň vznikaly na jiných fakultách.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy: Cílem diplomové práce bude zmapovat, jakým způsobem deníky Lidové noviny, Rudé právo a Mladá fronta (Mladá fronta DNES) informovaly o vybraných revolučních událostech v Sovětském svazu. Nedílnou součástí práce tedy bude kvalitativní obsahová analýza článků, která napomůže ve vytvoření	

celkového obrazu toho, jak se způsob informování jednotlivých médií lišil. Výsledkem by měla být shrnující kapitola, která popíše, jak se vybraná periodika událostmi zabývala, a to v kontextu politického a společenského dění v tehdejší Československu.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod

2. Situace na české mediální scéně mezi lety 1989 a 1991 – obecný popis tehdejší podoby české mediální scény s ohledem na politický vývoj, následné zaměření na vybrané deníky

2.1 Lidové noviny

- období samizdatu
- Lidové noviny opět legálním deníkem

2.2 Mladá fronta (Mladá fronta DNES)

- Mladá fronta
- Mladá fronta DNES

2.3 Rudé právo

- Rudé právo v područí komunismu
- privatizace deníku

3. Kvalitativní obsahová analýza

Kapitola představí teorii kvalitativní obsahové analýzy, její využití při zkoumání mediálních textů a porovná ji s kvantitativní analýzou. Zároveň zde bude charakterizován konkrétní postup, zvolený k vypracování analýzy článků z vybraných médií.

4. Politická situace v Sovětském svazu v druhé polovině 80. let a následný rozpad státu

Kapitola nastíní politickou situaci v SSSR druhé poloviny osmdesátých let, tedy v období, v němž docházelo k prvním politickým změnám, postupně vedoucím až k rozpadu státu.

5. Nejvýznamnější revoluční události v Sovětském svazu mezi lety 1989-1991

Tato kapitola bude kombinovat teoretickou a praktickou část a bude se věnovat jednotlivým nejvýznamnějším revolučním událostem zvoleného období v chronologickém pořadí. Každá podkapitola nejprve popíše danou událost a její průběh, následně bude sledovat, jak o dění referovala vybraná česká média.

5.1 Rok 1989

5.1.1 Gruzínský protest a střelba do davu

5.1.2 Zpívající revoluce v Pobaltských státech a lidský řetěz

5.1.3 Masové protesty v dalších zemích Sovětského svazu

5.2 Rok 1990

5.2.1 Výhra reformních a etnických stran šesti zemí ve volbách nad centrální Komunistickou stranou Sovětského svazu

5.3 Rok 1991

5.3.1 Srpnový puč v SSSR

5.3.2 Boje a blokády v Pobaltí proti vpádu sovětských vojsk

5.3.3 Uznání nezávislosti tří pobaltských republik

5.3.4 Vznik Společenství nezávislých států a formální rozpad SSSR

5.4 Shrnutí výsledků analýzy článků

Podkapitola shrne, jak se jednotlivým událostem vybraná periodika věnovala.

6. Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Deníky Lidové noviny (z roku 1989 jako samizdatový měsíčník), Mladá fronta (později Mladá fronta DNES) a Rudé právo mezi lety 1989-1991

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Diplomová práce bude k rozboru mediálního obsahu, tedy článků, které se vybraným událostem věnovaly, využívat kvalitativní obsahovou analýzu. Při analyzování článků bude přihlížet k historickým a politickým událostem daného období.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech

titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

CROZIER, Brian. Vzestup a pád sovětské říše. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7341-349-3.

Tato kniha sleduje dějiny sovětské říše počínaje rokem 1917, podrobně zkoumá výboje komunistů v Evropě, Asii, Africe a na západní polokouli. Autor předstihl svou dobu, neboť monografie vyšla dlouho před tím, než byly otevřeny sovětské archívy. Britský historik se neomezuje na pouhý výklad dějin, přibližně polovinu knihy zabírají vzácné archiválie, většinou zveřejňované vůbec poprvé. Věnuje se též vzniku Společenství nezávislých států.

MARPLES, David R. The collapse of the Soviet Union: 1985-1991. 2004. ISBN 0582505992.

Kniha analyzuje ekonomické krize Sovětského svazu v 80. letech, vysvětluje, jak národnostní otázky dominovaly politickým debatám v SSSR mezi lety 1990-1, věnuje se sporu mezi Michaiilem Gorbačovem a Borisem Jelcinem a popisuje etapy rozpadu Sovětského svazu.

MILLER, Chris. The struggle to save the Soviet economy: Mikhail Gorbachev and the collapse of the USSR / Chris Miller. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2016. ISBN 9781469630175.

Studie Chrise Millera se zaměřuje na příčiny rozpadu Sovětského svazu. Bere v potaz vliv Gorbačovových ekonomických reforem a srovnává sovětské snahy o přechod od socialismu ke kapitalismu se stejným procesem v Číně. Pracuje s dříve nevyužitými dokumenty sovětského komunistického politbyra a s dalšími materiály z archívů.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky. Praha: Grada Publishing, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9.

Publikace uvádí čtenáře do metodologie a empirického výzkumu sociálních věd, provádí jej jeho jednotlivými etapami a poskytuje vodítka pro případnou samostatnou vědeckou práci v oblasti výzkumu médií. Hlavní snahou autorky je představit nejčastěji užívané postupy ve výzkumech médií a kultury realizovaných v České republice.

ŠVEC, Luboš. Perestrojka, pobaltské republiky a Československo 1988-1991. Praha: Dokořán, 2013. Bod. ISBN 978-80-7363-564-0.

Kniha o vztahovém trojúhelníku mezi Sovětským svazem, Pobaltím a Československem v letech 1988-1991 se zabývá analýzou podnětů, prolínání a vzájemných vlivů sametové revoluce v Československu a „zpívající revoluce“ v Pobaltí. Vnímání pobaltské otázky souviselo s postojem vedení československého státu i společnosti nejen k pobaltské revoluci, ale zároveň ke gorbačovské perestrojce, k demontáži komunistického systému a následnému rozpadu Sovětského svazu.

ZALBERTUS, Andre a Adrian GEIGES. Ruský dynamit: od Gorbačova k Žirinovskému. Brno: Jota, 1995. Nové obzory. ISBN 80-85617-43-9.

Kniha se mimo jiné věnuje posledním patnácti měsícům existence Sovětského svazu, rozebírá osobnost Michaila Gorbačova a zabývá se jeho tehdejší rolí. Pojednává též o povstání v SSSR v srpnu roku 1991.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

KREIDL, Jan. Rozpad Sovětského svazu a sjednocení Německa. Praha, 1996. Vedoucí práce Dagmar Moravcová.

KUBIN, Pavel. Krize a rozpad Sovětského svazu 1988-1991: proces vnitropolitických změn. Praha, 2003. Vedoucí práce Vladimír Nálevka.

PETRŮ, Jan. Vývoj Rudého práva v období 1972-1991. Praha, 2015, 69 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra

<p>mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D. ŠENKÝŘOVÁ, Lenka. Konstrukce češství v českých tištěných médiích: kvalitativní analýza deníků Mladá fronta/Mladá fronta DNES a Rudé právo v letech 1989 a 1992. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2010. 112 s. Vedoucí bakalářské práce Prof. PhDr. Jan Jiráček, Ph.D.</p>
<p>Datum / Podpis studenta/ky</p> <p style="text-align: right;">27.5.</p>

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
<p>BEDNÁŘIK PETR</p>	<p>27.5.2013</p>
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO CDEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Titulní strana Rudého práva ze dne 20. 8. 1991 (obrázek)

Příloha č. 2: Titulní strana Mladé fronty DNES ze dne 20. 8. 1991 (obrázek)

Příloha č. 3: Titulní strana Lidových novin ze dne 20. 8. 1991 (obrázek)

LIDOVÉ NOVINY

ČÍSLO 193 ● ROČNÍK IV

20. SRPNA 1991

ÚTERY

Drama světové dimenze začalo. A srpen se zase zbarví do ruda. Zúčastněný prezident Michail Gorbačov zajistí přemětu o tom, kde udělat základní chyby, které ustanují převrat.

Jeho odpárci mu přičítají na vrub „úspěšně“ uzavřenou dohodu START“, která má připravit maršály

Vykolejená perestrojka

O třetímu atomových pum na raketách globálního dosahu, Nomenklatura čase nemalou přemětu přes srdec hlavní donací problém: na tento rýden naplánovaný začátek podpisu NSS (Nové svazové smlouvy). Převrat jsou podle nich „se stěpě uličce“.

Psychicky otřásl širokou frontou všech, kterým reformní úmysly sligly na kuřáka, svolání všesvazových porad republikami samými bez centra. Označovalo se to za schůzky „15 + 0“, a mlou se tu označovala mlo pravomocně, ba prakticky „porozovatelství“ učast centrů.

Pučisté, kteří v první zpráve omlavili sesazení Gorbačova jeho zdravotním stavem, (a kteří v pozdějších zprávách o jeho zotavení se o tomto zdravotním stavu vůbec nezmiňují) v provolání k sovětské veřejnosti říkají jasně, co chtějí: zachovat SSSR beze změny. Reformní snahy jsou podle nich „se stěpě uličce“. Ve skutečnosti řeče supici rozhraní vládního aparátu.

Jaký bude další vývoj? To je neobstavitelná otázka, na kterou nikdo nemá jasnou odpověď. Především prozradí, do jaké míry vyrostla demokratická opozice vůči přivláčením totální moci, a pozpů navrch vládní čase umožní přesněji definovat, kdo jsou tito „ONI“. Ted to dosud není jasné. Ano, chtějí jednotný stát se silnou centrální vládou. Ale v měsenném seskupení, jež převzalo moc, jsou v nemalé míře i ti, kteří nepochybují o núnosti hospodářských reform. Nemají se mýlit ten, kdo spolu se mnou se obává série tragických, silidých překvapení s otevřeným koncem. Ještě nikdy nebyl Sovětský svaz tak blízko občanské válce jako nyní. A krize může být velmi velká a dlouhodobá. Snadná řešení na obzoru nejsou.

□ JAN PETRÁNEK

BRIEFINGU NA HRADĚ DOMINOVALA SITUACE V SSSR

Zdroj jistoty je doma

PRAHA (jaš) - „Naše mezinárodní postavení je pevné a proces radikální politické a hospodářské transformace nelze zvrátit. Naše země je dnes nedílnou součástí Evropy a s Evropou je spojena i její bezpečnost.“

Zárazník včera na prvním briefingu po dovolené prezident Václav Havel. Setkání s novináři dominovala situace v Sovětském svazu. Prezident, vycházející z dostupných informací, je přesvědčen, že v SSSR do-

chází k závažnému zvratu, který u nás nemůže vyvolat vzpomínky na události z doby před více než dvaceti lety. V Havel se však domnívá, že kolo dějin nelze obrátit zpět a cesta k demokracii je i v SSSR nezvratná. Vláda i prezident osobně počinají s komplikacemi v mezinárodní i bezpečnostní oblasti a jsou připraveni jím spolu s evropskými partnery (CSFR je v kontaktu s Polskem a Maďarskem) čelit. „Nejdůležitější základem naší jistoty však musí být u nás doma. Měli bychom znovu přehodnotit naše domácí problémy ve světle posledních závažných událostí a zvážit, co je únosné a co není, co přispívá k naší jistotě a bezpečnosti, a co nikoliv“ - zdůraznil V. Havel.

Uvedl, že se dnes se s největší pravděpodobností zúčastní jednání Rady obrany státu. Prezident je a bude ve spojení s různými činiteli, s nimiž bude konzultovat všechny eventualitly, mj. i o možný exodus Ukrajinců na naše území. Podle prezidentova (Pokračování na poslední straně)

Včera, 23.30

V Moskvě byl zveřejněn výnos ruského prezidenta B. Jelcina v němž se uvádí, že členové vojenské jednoty se doopustili nehorázkých zločinů, zradily vlastní stát. Prezident RSFSR ukládá všem státním orgánům, aby postupovali ústavně cestou. Jako prezident Ruska slibuje B. Jelcin „ochranu a morální podporu všem občanům“.

Podle některých moskevských zdrojů lze toto sdělení interpretovat jako výzvu k „fyzickému odporu“ proti státnímu výboru pro výjimečný stav.

□ J. ŠTĚTINA, Moskva
bádnova ruského parlamentu

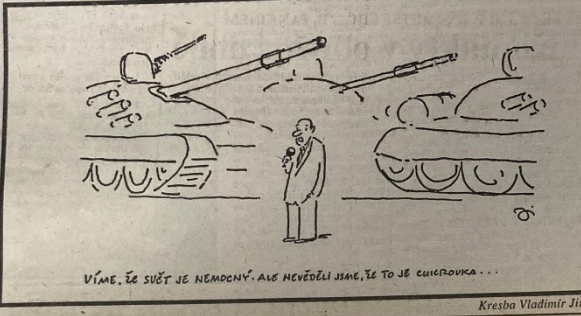
MRÁZ OBCHÁZÍ KREMLEM

MOSKVA - Konzervativní komunisté svrhli včera za svítání sovětského prezidenta M. Gorbačova. Osmičlenný Státní výbor pro výjimečný stav v čele s viceprezidentem Gennadijem Janajevem vyslal do moskevských ulic tanky, zakázal veřejná shromáždění a politické strany a ve státě kontrolovaných sdělovacích prostředcích zavedl přísnou cenzuru.

Výbor ve svém šestnáctibodovém prohlášení slibuje řadu kroků k brzkému zlepšení sociální a hospodářské situace v SSSR.

Ruský prezident Boris Jelcin označil převrat za ilegální, vyzval obyvatele k odporu a ke generálnímu stávkě. Jeho stoupenci začali stavět barikády v okolí budovy sovětského parlamentu. K budově parlamentu se v noci blížily kolony tanků.

Ruský prezident prohlásil, že přebírá kontrolu nad všemi sovětskými státními institucemi na území Ruské federace, tedy i nad armádou, ministerstvem vnitra a KGB, jejichž velitelé převrat provodí.

VÍMĚ, ŽE SÚBŤ JE NEMOČNÝ. ALE NEVĚDĚLI JSME, ŽE TO JE ČUMÁČKA...
Kresba Vladimír Jiránek

PŮVODNÍ REPORTÁŽ ZPRAVODAJE LN JAROMÍRA ŠTĚTINY

Drama v sídle parlamentu

MOSKVA - První zprávy o převratu vysílalo sovětské rádio kolem 6. hodiny ránní. Ve městě byl klid, mezi 6. a 8. hodinou lidé chodili normálně do práce. Zástupce šéfredaktora tiskovky Sobesednik mi sdělil, že televize v Ostankinku je obklíčena ozbrojenými muži.

V 8.30 mi sdělil před budovou Nejvyššího sovětu RFSSR Georgij Uračov, otec poslance ruského parlamentu Vitalije Uračova, předsedy vojenské organizace Štít, že před půl hodinou byl zadržán jeho syn. „Jeli jsme sem autem, když jsme šli k budově, vrhlo se na nás asi osm mužů

va a předsedy parlamentu Ruslana Chazbulatova. Jelcin na ni předčel svou výzvu k lidu Ruska, označil převrat za nelegální a vyzval ke generální stávkě, která by měla začít v pondělí. Na otázku, zda je Gorbačov (Pokračování na straně 3)

„Potřebuji vedle sebe někoho, komu mohu důvěřovat.“ Michail Gorbačov při volbě Gennadije Janajeva viceprezidentem SSSR.

JELCIN HOVORÍ S TANKU
Je 12.55 moskevského času. Před 20 minutami skončila improvizovaná tisková konference Borise Jelcina, předsedy ruské vlády Igora Silajeva.

Vzhledem k tomu, že Michail Sergejevič Gorbačov není ze zdravotních důvodů schopen plnit povinnosti prezidenta SSSR, přebírá od 19. srpna 1991 povinnosti prezidenta na základě článku 127 (7) Ústavy SSSR.

Gennadij I. Janajev, viceprezident SSSR

18. srpna 1991
(Text dekretu, kterým je Michail Gorbačov zbaven funkce prezidenta SSSR, jak jej publikovala agentura TASS.)

SCÉNY Z MOSKVVY 19. srpna 1991 československým čtenářům snadno připomenou výjevy z Prahy 21. srpna 1968. Tentokrát jsou na obou stranách Foto CTK/AP

PRVNÍ ČÁST ROZHOVORU VÁCLAVA HAVLA PRO LIDOVÉ NOVINY

Svornost místo šarvátek

Pane prezidente, ve svém prohlášení jste konstatoval, že naše mezinárodní postavení je pevné, naše vztahy k Evropě se upevňují, že mezinárodními komplikacemi počítáme - nicméně počítali jsme i se „sovětskou variantou“?

Zvrat v Sovětském svazu s velkou pravděpodobností způsobí komplikace nejen nám, ale mnoha dalším zemím. Osobně se nedomnívám, že naši zemi hrozí nějaké bezprostřední nebezpečí. Zdá se mi, že výbor, který převzal v Sovětském svazu moc, bude mít doma tolik problémů, že bude snažit zachovat si mezinárodně respektované postavení a dodržovat dohody. Nové zprávy bohužel nejsou moc dobré. Šestnáctibodové memorandum, které onen výbor vydal, zní dost děsivě. Je v něm signalizováno rozpouštění všech legálně zvolených parlamentů a legálně ustavených vlád a jasné zastavení ekonomické reformy. Domnívám se však, že celkový

pohyb směrem k emancipaci národů, hledání demokratického politického systému a tržní ekonomiky je natrvalo nezastavitelný. Lze jej ovšem zdržet a tím zkomplikovat mezinárodní politický vývoj. Nemyslím si, že by to znamenalo návrat k studené válce, ale rozhodně to ochladí mezinárodní vztahy.

Nakolik může převrat v Sovětském svazu podle vašeho názoru povzbudit podobné síly, které latentně stále v Československu existují?

Je možné, že je povzbudí. Existují lidé a existují krubhy, které čas od času vyhržou tím, že se všechno vrátí a přijde den zúčtování. Nemyslím si, že nám takové nebezpečí hrozí nějak bezprostředně, ale samozřejmě musíme být připraveni. Podnikáme patřičné kroky.

Domníváte se, že vývoj v Sovětském svazu ovlivní i vývoj na naší vnitropolitické scéně?

(Pokračování na straně 2)

DNES V LN

REAKCE ČS. POLITICKÉ SCÉNY strana 2

ZPRAVODAJSTVÍ ZE SSSR strana 3

VŮDCOVÉ PŘEVRTU ● CHRONOLOGIE JEDNÉ ERY strana 4

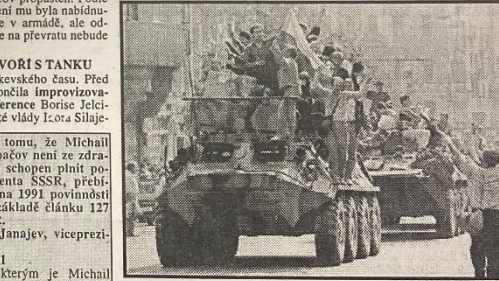
PROHLÁŠENÍ NOVE MOCI ● KOMENTÁŘE strana 5

O PŘEVRTU A ROPĚ (V. Klaus, V. Dlouhý a J. Tošovský pro LN) strana 12

Černá auta u dači

MOSKVA (jašag) - Okolní letoviska Michaila Gorbačova na jihu Krymu nedaleko Simferopolu se podarilo včera večer navštívit Sagatu Chabirovovi, členu výboru pro informace ruského parlamentu. Zpravodaj LN v Moskvě sdělil, že Gorbačova dača byla obklopena velkým množstvím černých aut a velkým množstvím lidí v civilu.

PARÍŽ - Spiklenci, kteří svrhli Michaila Gorbačova, se jej pokusili přimět k podepsání vlastní demisi. Zpráva o tom v pondělí večer vysílala francouzská televizní stanice TF 1, avšak nebyla potvrzena z jiných zdrojů. Reportéři TF i uvedli, že pučisté v noci ze soboty na neděli zvláštním letadlem přivezli Gorbačova z dovolené do Moskvy, kde na něj vyvíjeli nátlak. Ten však odmítl podepsat připravené prohlášení o demisi. Po té byl opět odvezen do svého letního sídla u Černého moře.

SCÉNY Z MOSKVVY 19. srpna 1991 československým čtenářům snadno připomenou výjevy z Prahy 21. srpna 1968. Tentokrát jsou na obou stranách Foto CTK/AP